

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 6 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Офіційний візит Президента України В. Зеленського до Держави Катар3

Розмова Президента України В. Зеленського з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.
Загострення конфлікту на Сході України: причини, імовірні наслідки.....6

Ворошилов О.
Стратегія воєнної безпеки України в оцінках експертів15

Тарасенко Н.
Ситуація навколо КСУ в контексті Указу Президента України В. Зеленського від 27 березня: коментарі та прогнози експертів.....22

Примітки на полях

Аулін О.

Коронавірус у мусульманських країнах: рік потому34

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Тіньовий ринок тютюнових виробів:
контрафактне виробництво і контрабанда40**

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України51

COVID-19 (2019-nCoV):

поширення, заходи запобігання та лікування57

Сучасні дослідження та розробки академічної науки59

Наукові видання НАН України63

Діяльність науково-дослідних установ65

Кадрова політика НАН України67

Наука і влада69

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти70

Питання екології та уникнення техногенних катастроф71

Шумілова А., Штих П.

**Леся Українка. До 150-річчя з дня народження видатної
української поетеси, прозаїка, драматурга
[25 (13) лютого 1871 р. – 1 серпня 1913 р.]71**

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Струнгар А.

Основа геоінформаційного простору бібліотек України96

Коротко про головне

Розмова Президента України В. Зеленського з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом

Президент України провів телефонну розмову з Генеральним секретарем НАТО.

Президент України В. Зеленський обговорив з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом загострення безпекової ситуації на Донбасі. «Останні тижні ми спостерігаємо дуже небезпечну тенденцію до збільшення кількості порушень режиму припинення вогню з боку російських окупаційних військ і кількості загиблих українських захисників», – наголосив В. Зеленський.

Він також поінформував Є. Столтенберга про стягування Росією військ до кордонів України, яке триває, та підвищення їх готовності до наступальних дій.

Глава держави подякував Генеральному секретарю за увагу Альянсу до безпекової ситуації навколо України та закликав країни – члени НАТО приділяти більше уваги питанням безпеки в Чорному морі та посилювати свою військову присутність у Чорноморському регіоні. «Така постійна присутність має стати потужним чинником для стримування Росії, яка продовжує масштабну мілітаризацію регіону та перешкоджає торговельному судноплавству», – заявив В. Зеленський.

Глава Української держави наголосив, що у відносинах з НАТО для України найбільш актуальним питанням є можливість отримання Плану дій щодо членства в Альянсі. «Ми віддані реформуванню нашої армії та оборонного сектору, але одними реформами Росію не зупинити. НАТО – це єдиний шлях до закінчення війни на Донбасі. ПДЧ стане справжнім сигналом для РФ», – наголосив Президент України (***Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 6.04.***

Офіційний візит Президента України В. Зеленського до Держави Катар

Під час офіційного візиту В. Зеленського до Держави Катар підписано ряд документів.

У присутності Президента України В. Зеленського, який перебуває у Державі Катар з офіційним візитом, та Еміра Катару Таміма бін Хамада Аль Тані підписано ряд двосторонніх документів.

Так, у присутності глав держав міністр закордонних справ України Д. Кулеба та заступник Прем'єр-міністра, міністр закордонних справ Держави Катар Мохаммед бін Абдулрахман Аль Тані підписали Угоду про співробітництво в правовій сфері між Міністерством юстиції України та

Міністерством юстиції Держави Катар. Підписання Угоди сприятиме поглибленню співпраці України та Держави Катар у галузі юстиції, стимулюватиме обмін знаннями та досвідом у правовій сфері, дасть змогу здійснювати координацію з питань проведення двосторонніх заходів на кшталт симпозіумів, конференцій, семінарів і тренінгів з правових питань.

Також Д. Кулеба та Мохаммед бін Абдулрахман Аль Тані підписали Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та урядом Держави Катар про співробітництво в галузі охорони здоров'я. Укладення документа сприятиме розвитку двосторонніх відносин і співпраці в галузі охорони здоров'я, зміцненню співробітництва у визначених сферах.

Крім того, вони підписали Меморандум про співробітництво між Фондом державного майна України та Катарською інвестиційною адміністрацією (Qatar Investment Authority). Меморандум сприятиме розвитку та поглибленню співпраці між Катарською інвестиційною адміністрацією з ФДМУ в межах опрацювання перспективних інвестиційних проєктів та участі катарської сторони в програмі приватизації державної власності в Україні. Укладення Меморандуму матиме позитивний вплив на двостороннє інвестиційне співробітництво, а також на збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій в українську економіку.

Міністр закордонних справ України та міністр культури та спорту Держави Катар Салах бін Ганем Аль Алі підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в молодіжній сфері та сфері спорту між Кабінетом Міністрів України та урядом Держави Катар. Документ сприятиме розвитку двосторонніх відносин і зміцненню співпраці в молодіжній сфері та сфері спорту між двома державами, налагодженню обміну візитами молодіжних і спортивних делегацій, тренерів, експертів та фахівців у молодіжній сфері, сфері спорту.

Також підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерством муніципалітетів і навколишнього середовища Держави Катар щодо співробітництва в галузі сільського господарства та безпечності харчових продуктів. Документ сприятиме створенню правових меж для поглиблення українсько-катарської взаємодії в галузі сільського господарства та безпечності харчових продуктів. Меморандум підписали Д. Кулеба та міністр муніципалітетів і навколишнього середовища Держави Катар шейх Абдулла бін Абдулазіз Аль Субеї.

Голова МЗС України та виконавчий директор Агентства із залучення інвестицій Катару (Investment Promotion Agency) шейх Алі Альвалід Аль Тані також підписали Меморандум про взаєморозуміння між ДУ «Офіс із залучення та підтримки інвестицій» (UkraineInvest) та Агентством із залучення інвестицій Катару (Investment Promotion Agency). Документ покликаний поглибити співробітництво між сторонами щодо обміну інформацією, досвідом та найкращими практиками в галузі залучення інвестицій.

Д. Кулеба та міністр транспорту і зв'язку Держави Катар Джасім Аль Сулейті підписали Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством інфраструктури України та Міністерством транспорту і комунікацій Держави Катар про взаємне визнання дипломів / свідоцтв моряка. Укладення документа дасть змогу значно розширити для українських моряків можливості для працевлаштування у світовому торговельному судноплаванні та затвердити позиції України як одного з лідерів за кількістю високопрофесійних моряків. Меморандум створить механізм та дасть змогу розбудувати нормативну базу щодо взаємного визнання дипломів / свідоцтв моряка між Україною та Державою Катар.

Виконувач обов'язків міністра енергетики України Ю. Вітренко та державний міністр з питань енергетики Держави Катар, CEO Qatar Petroleum Саад Аль-Каабі підписали Меморандум про взаєморозуміння в галузі енергетики між Міністерством енергетики України та Qatar Petroleum. Укладення Меморандуму сприятиме зміцненню співробітництва в енергетичній галузі, окреслить нові можливості для розширення співпраці в галузі енергетики та стимулюватиме подальший економічний, промисловий та соціальний розвиток двох держав. Підписання документа створить додаткові шляхи для диверсифікації зовнішніх джерел постачання енергетичних продуктів до України, зокрема оптимізації джерел, маршрутів і способів диверсифікації постачання природного газу.

Крім того, у межах офіційного візиту Президента України до Держави Катар міністр внутрішніх справ України А. Аваков та Прем'єр-міністр, міністр внутрішніх справ Держави Катар шейх Халід бін Халіфа Аль Тані підписали Меморандум між Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ Держави Катар про співробітництво у сфері запобігання й боротьби зі злочинністю. Документ сприятиме зміцненню двосторонньої співпраці у сфері запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів. Меморандум передбачає співпрацю, зокрема, у таких галузях, як боротьба з організованою злочинністю, торгівлею людьми та нелегальною міграцією, злочинами проти життя та здоров'я особи, злочинами проти власності, кіберзлочинами, корупційними злочинами, злочинами у сфері економіки, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів і в інших галузях.

А. Аваков і шейх Халід бін Халіфа Аль Тані також підписали Спільну декларацію про наміри між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Держави Катар. Документ сприятиме розвитку й поглибленню співробітництва між МВС України та МВС Держави Катар, а також передбачає намір сторін підготувати до підписання Спільну декларацію щодо процедур обміну посвідчення водія між урядом Держави Катар і Кабінетом Міністрів України.

Міністр аграрної політики та продовольства України Р. Лещенко та виконавчий директор компанії «Хасад Фуд» Мохаммед Аль Сада підписали Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та

продовольства України та катарською компанією «Хасад Фуд». Документ формалізує намір сторін обговорити потенціал співробітництва в аграрній сфері.

У межах офіційного візиту Президента України В. Зеленського до Катару перший заступник начальника Управління державної охорони В. Штучний та керівник Емірської гвардії Держави Катар Хазза бен Халіл Аль Шахвані підписали Меморандум про взаєморозуміння між Управлінням державної охорони України та Емірською гвардією Держави Катар щодо забезпечення безпеки осіб та об'єктів, які охороняються. Цей документ допоможе врегулювати питання щодо забезпечення безпеки осіб та об'єктів, яких охороняє державна охорона двох країн.

Також керівник Державного концерну «Укроборонпром» Ю. Гусев підписав Меморандум про співпрацю з катарською стороною.

Крім того, під час візиту було підписано угоди з катарськими компаніями. Зокрема, голова МЗС України Д. Кулеба та міністр транспорту і зв'язку Держави Катар Джасім Аль Сулейті підписали Договір про внесення додаткового вкладу від учасника між «Кютерміналз Дабл Ю Ел Ел» (QTERMINALS W.L.L.) та ТОВ «Кютерміналз Ольвія». Договір визначає безумовні та безвідкличні умови, на яких учасник зобов'язується надати фінансову підтримку та внески до статутного капіталу концесіонера для виконання інвестиційних зобов'язань за договором концесії від 20 серпня 2020 р.

Також було підписано угоду між UDP Renewables та катарською державною компанією «Nebras Power» щодо інвестицій в об'єкти «зеленої» генерації, які планують збудувати у 2021–2022 рр. Відповідно до досягнутих домовленостей Nebras Power стає власником контрольного пакета акцій у ряді компаній – операторів сонячних електростанцій. Підписання Угоди сприятиме поглибленню співпраці України та Держави Катар у сфері іноземних інвестицій і розвитку галузі відновлюваної енергетики, інноваційної економіки та збереженню довкілля (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 5.04*).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Загострення конфлікту на Сході України: причини, імовірні наслідки

Різке загострення ситуації на Сході України, що призвело до загибелі чотирьох українських захисників під Шумами, не стало прикрою

випадковістю, адже проросійські незаконні збройні формування і їхні російські куратори постійно порушували перемир'я та намагалися спровокувати поглиблення конфлікту. Не зважаючи на зусилля української влади не допустити загострення ситуації та знайти мирний шлях до вирішення конфлікту й повернути українські території під юрисдикцію української влади, російська сторона не йде на жодні поступки.

Як зазначають експерти, російське керівництво намагається примусити весь світ діяти за їхніми правилами. Кремлю вигідні конфлікти, зокрема в Україні, щоб примусити українську владу діяти за його сценарієм.

Не дивно, що ситуація лише загострюється і, як інформують у ГУР МО України, Російська Федерація завершує підготовку комплексу заходів, який має на меті спонукання нашої держави до військової відповіді на ворожі дії окупантів на лінії зіткнення сторін на Сході України. «Росія також планує розширити російську військову присутність на території “ДНР” та “ЛНР” за рахунок введення регулярних підрозділів збройних сил РФ, мотивуючи це необхідністю захисту в самопроголошених республіках російських громадян (насправді – громадян України, яким примусово протягом останніх років видавали паспорти РФ). Крім того, не виключається спроба просування російських окупаційних військ у глиб території України. Також відомо, що російські дипломатичні представництва за кордоном та засоби масової інформації отримали завдання бути готовими до висвітлення та роз'яснення світовій спільноті інформації щодо нібито агресивних дій ЗС України та “миротворчих” заходів РФ у відповідь», – заявили в ГУР МО України ([URL: https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/1/7288675](https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/1/7288675). 2021. 1.04).

Головнокомандувач Збройних сил України Р. Хомчак також повідомив, що під виглядом підготовки до майбутніх військових навчань «Запад-2021» Росія стягує війська до кордону з Україною – у Брянську і Воронезьку області РФ та до окупованого Криму.

Міністр закордонних справ України Д. Кулеба називає нинішню ескалацію з боку Росії системною та наймасштабнішою за останні роки. «Україна та партнери нашої держави констатують системне загострення Росією безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях і в Криму на тлі небажання Російської Федерації підтвердити свою відданість режиму припинення вогню», – наголосив Д. Кулеба.

За його словами, своїми діями Російська Федерація завела ситуацію в глухий кут, вихід з якого лише один – дипломатія. Москва має припинити військове нагнітання, негайно та беззастережно підтвердити свою відданість політико-дипломатичному врегулюванню та режиму припинення вогню. «Україна разом з Німеччиною та Францією як посередниками у нормандському форматі роблять усе можливе, аби спонукати Росію до конструктивного переговорного процесу. Інші наші партнери, зокрема США, Канада, Велика Британія, НАТО, також виступають за продовження з Росією переговорів. Яку б дезінформацію не поширювала Росія, запевняю: Україна надаватиме пріоритет політико-дипломатичним шляхам врегулювання, адже

мир та життя людей є фундаментальною цінністю для нашої держави», – підкреслив міністр закордонних справ України (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/1/7288705>. 2021. 1.04).

Президент України В. Зеленський, розуміючи складність ситуації, закликав лідерів «нормандської четвірки» та партнерів зробити все можливе для збереження режиму повного припинення вогню на Сході України. За його словами, ціна війни – життя наших людей. Мужніх і нескорених. Він закликав усіх лідерів «нормандської четвірки» та партнерів зробити все можливе для збереження режиму повного і всеосяжного припинення вогню.

При цьому В. Зеленський заявляє, що, попри загострення на Донбасі й активізацію російських військ біля українського кордону, Україна продовжить прагнути припинення вогню на сході. «Процес перемовин щодо миру нелегкий. Але ніхто й не сподівався, що буде легко. Завжди боляче втратити наших людей. Кожна звістка про загибель дається з болем сім'ям, родичам, усім українцям і мені як Президенту. Саме тому ми не зупиняємося і домовляємося про перемир'я як про найшвидший тактичний крок. Наша ж стратегія – обов'язково мир і повернення наших людей і територій», – наголосив Президент України (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/1/7288683>. 2021. 1.04).

Він наголосив, що ескалація на Донбасі помітна з початку року. Причина – санкції проти В. Медведчука, тверда позиція щодо незалежності України та підтримка з боку західних партнерів. Усе це дратує ворога, «що вторгся на Донбас та окупував Крим». Але Україна «хотіла б повернутися до тих умов, коли режим припинення вогню діяв ефективніше... і ми над цим працюємо».

В. Зеленський вважає, що нарощування присутності російських військ на кордоні з Україною – це «гра м'язами», намагання створити атмосферу загрози та здійснити тиск під час переговорів щодо припинення вогню. «Наша армія – це не лише сила та міць, це також мудрість і виваженість. Наша держава – це єдність. Ми завжди готові до будь-яких провокацій», – наголосив Президент.

При цьому В. Зеленський не виключає застосування сили з боку Росії. На думку спостерігачів, саме тому 1 квітня в Президента відбулася велика нарада, на якій були присутні вісім генералів, усі наші військові, які мають до цього стосунок, усі наші розвідки.

Щоправда, деякі політики закликають Президента діяти більш жорсткіше. Зокрема, у Верховній Раді В. Зеленського закликали переглянути доцільність подальшої дії режиму припинення вогню на Донбасі, зважаючи на те, що Росія підтягнула військові угруповання до кордону з Україною.

Тим часом, як інформують ЗМІ, Росія не підтримала пропозицію української делегації в ТКГ поновити режим припинення вогню на Донбасі з 1 квітня та звинуватила Україну в ескалації конфлікту. В. Путін під час відеоконференції, яку провели лідери Франції, Німеччини та Росії, заявив, що Україна повинна напряду домовлятися із сепаратистами, а також зазначив,

що українські військові «провокують ескалацію». «Під час докладного обміну думками щодо ситуації в Україні підтверджено безальтернативність мінського “Комплексу заходів” 2015 р. як основи врегулювання внутрішнього конфлікту в цій країні. Президент Росії підкреслив важливість виконання кийівською владою всіх раніше досягнутих на вищому рівні домовленостей, перш за все з налагодження прямого діалогу з Донецьком і Луганськом та врегулювання правових аспектів особливого статусу Донбасу. З російської сторони виражено серйозну заклопотаність у зв’язку з ескалацією збройного протистояння на лінії зіткнення, яку провокує Україна, і фактичною відмовою від виконання узгоджених в липні 2020 р. Контактною групою “Додаткових заходів щодо посилення режиму припинення вогню”», – заявили в Кремлі (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/03/31/7121548>. 2021. 31.03).

У Росії не відреагували також і на заяви Е. Макрона та А. Меркель, які було оприлюднено після відеоконференції. Зокрема, у заяві на сайті Єлисейського палацу йдеться про те, що РФ повинна визнати відповідальність за події на Донбасі. «Наголошено на необхідності рішучого зобов’язання Росії щодо стабілізації режиму припинення вогню в Україні та вироблення шляху виходу з кризи при дотриманні Мінських домовленостей», – йдеться в заяві.

Щоправда, у заяві на сайті німецького уряду про Україну згадується лише двома реченнями: «Обговорювалося також врегулювання конфлікту на Сході України. Канцлер і президент Франції закликали до проведення переговорів у нормандському форматі для реалізації Мінських домовленостей» (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/03/31/7121548>. 2021. 31.03).

Натомість у Кремлі продовжили звинувачувати в загостренні конфлікту на Сході України країни Заходу та українську владу. Навіть пролунали погрози на адресу України. Зокрема, глава МЗС РФ С. Лавров прямим текстом пригрозив «руйнуванням» України «в разі загострення на Донбасі». С. Лавров також заявив, що «конфронтація між Заходом і Росією досягла дна» і тут виникають певні ризики. «З одного боку, конфронтація досягла дна. З іншого боку, у глибині душі є надія, що всі люди дорослі та розуміють ризики, які пов’язані з нагнітанням подальшої напруженості», – зазначив С. Лавров.

Щоправда, заступник міністра закордонних справ Росії С. Руденко заявив, що розмови про те, що Росія стягує війська до українського кордону, щоб спровокувати конфлікт, є «прикладом фейку». «Я впевнений, що всі розмови про якийсь майбутній конфлікт України з Росією – це приклад чергового фейку, який поширює в першу чергу українська влада. Росія не зацікавлена в конфлікті з Україною будь-якому, тим більше військовому», – зазначив С. Руденко (URL: <https://espresso.tv/u-lavrova-rozpovili-shcho-rf-ne-zatsikavlena-u-viyskovomu-konflikti-z-ukrainoyu>. 2021. 2.04).

У свою чергу пресекретар президента РФ Д. Песков, відповідаючи на звинувачення в нагнітанні ситуації та переміщенні військ до кордону з Україною, зазначив, що Росія має право переміщувати війська в межах території країни на свій розсуд, це не становить загрози для інших держав. За його словами, РФ вживає необхідних заходів для гарантування безпеки своїх кордонів. «Ви знаєте, що по периметру кордонів РФ спостерігається підвищена активність збройних сил країн НАТО, інших об'єднань, окремих країн тощо. Це все зобов'язує бути напоготові», – підкреслив Д. Песков (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3219684-peskov-rf-perekidae-armiu-do-kordoniv-cerez-pidvisenu-aktivnist-vijsk-nato.html>. 2021. 1.04). За його словами, у випадку появи військ США на території України чи посилення сил НАТО в сусідніх з нею країнах Росія вживатиме «додаткових заходів». «Безумовно, такий розвиток сценарію призвів би до подальшого зростання напруженості поблизу російських кордонів. І, звичайно, це потребує додаткових заходів від російської сторони щодо забезпечення її безпеки», – заявив Д. Песков.

Д. Песков також заперечує загрозу з боку Росії Україні чи іншим сусідам. «Росія нікому не загрожує. Вона нікому не загрозувала ніколи. І на цьому і будується наша позиція», – запевнив речник президента Росії.

Натомість голова української делегації в ТКГ Л. Кравчук зазначив, що Росія думає або вдає, що так думає, що проти неї готуються якісь провокації. «Вона звинувачує в цьому Україну, мовляв, Україна хоче спровокувати силові дії на Донбасі. А Захід звинувачує Росію, що вона веде досить агресивну політику. І, наскільки я знаю, Лавров сказав, що відносини між Росією та Заходом досягли дна. І що це все стає небезпечним. Таким чином Росія сама нагнітає ситуацію, удає, що це не вона стягує війська та загрожує якоюсь силовою дією. Я думаю, що від Росії можна чекати всього», – вважає Л. Кравчук.

При цьому він наголосив, що Росія вже воює 150 років своєї історії та будь-які рішення сприймає не через виконання міжнародних норм чи правил поведінки, що визначені в цивілізованому світі, а діє за схемою: сила має мати верх. «І це особливо видно на прикладі України із часів створення незалежної держави. Тому ми маємо бути готові до будь-яких сценаріїв», – підкреслив Л. Кравчук (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-ukrayina-rosiya/31183149.html>. 2021. 2.04).

Разом з тим він упевнений, що Україна спільними зусиллями зі США і Європою здатна змусити Росію залишити окуповані українські території. «Ми хочемо, щоб на Донбасі був мир. Але Росія не хоче миру, вона хоче залишити все, як є, вона хоче підпорядкувати собі Україну – або зробити її губернією, або просто зруйнувати. Це філософія Росія, яку вона проголосила вустами Путіна. Ми маємо з цього виходити – поки Росія не змінить свою філософію щодо України як підлеглої їй території, то говорити з ними дуже важко. Але йти вперед неможливо, поки не буде врегульована ситуація тиші, перестануть стріляти та вбивати», – заявив Л. Кравчук.

Він вважає, що вплинути на Росію може лише світова спільнота і це буде зроблено, тому що Європа нарешті зрозуміла, з ким вона має справу. США з приходом Д. Байдена фактично теж заявили, що Україна сам на сам з Росією не лишиться, що її суверенітет і територіальна цілісність захищатиметься. «Думаю, спільними зусиллями ми змусимо Росію жити в рамках міжнародного права і піти геть з української землі, але для цього потрібний час і наші активні дії – зміцнювати оборону, об'єднувати суспільство. Ми маємо продемонструвати єдність, коли йдеться про життя народу, про нашу територію, суверенітет, незалежність. Я думаю, що із часом так і буде», – наголосив Л. Кравчук.

Тим часом Північноатлантичний альянс висловив крайню стурбованість тим фактом, що Росія проводить стрімке нарощування угруповання своїх військ біля кордонів України. На думку представників НАТО, саме Москва несе відповідальність за загострення ситуації на Донбасі. Про це повідомляє інформаційне агентство Reuters з посиланням на заяву представника НАТО після зустрічі послів країн – членів військового блоку 1 квітня. «Союзники поділилися своєю стурбованістю з приводу недавніх великомасштабних військових дій Росії на території та біля України», – зазначив він.

У НАТО також висловили стурбованість тим, що Росія порушила укладену в липні 2020 р. угоду про припинення вогню, після чого ситуація різко загострилася, а на Донбасі гинуть українські військові. «Дестабілізуючі дії Росії підривають зусилля з деескалації напруженості», – підкреслили в НАТО (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/01/novyna/bezpeka/nato-zvynuvatyly-rosiyu-zahostrenni-sytuacziyi-donbasi>. 2021. 1.04).

З окремими заявами виступили посадові особи США. Зокрема, із черговим зверненням під час брифінгу виступив представник Держдепу США Н. Прайс. За його словами, російські дестабілізаційні дії підривають наміри з деескалації, досягнуті за угодою під егідою ОБСЄ в липні минулого року.

У Пентагоні запевнили, що не допустять реалізації агресивних устремлінь Кремля. Україна може розраховувати на підтримку США в разі ескалації російської агресії. Про це повідомляє APnews з посиланням на пресслужбу Міноборони.

Президент США Д. Байден у першій телефонній розмові з Президентом України В. Зеленським також обговорив підтримку України на тлі агресії РФ. Як інформують ЗМІ, Д. Байден підтвердив непохитну підтримку США суверенітету та територіальної цілісності України перед обличчям тривалої агресії Росії на Донбасі і в Криму.

Трохи раніше міністр оборони А. Таран обговорив з главою Пентагону Л. Остіном загострення ситуації на Донбасі. Під час розмови А. Таран поінформував про загибель під Шумами чотирьох українських військових і вказав, що РФ систематично загострює ситуацію на лінії зіткнення. Л. Остін запевнив, що в разі ескалації російської агресії США не залишать Україну

наодинці та не допустять реалізації агресивних устремлінь Кремля. «Сьогоднішній дзвінок американського колеги є яскравою демонстрацією проактивної позиції США в підтримці суверенітету та кроків з відновлення територіальної цілісності України», – підсумував А. Таран (URL: <https://apnews.com.ua/ua/news/u-razi-eskalatcii-rosiiskoi-agresii-ssha-ne-zalishat-ukrainu-minoboroni>. 2021. 2.04).

Повідомляється також, що Л. Остін підтвердив готовність США сприяти розбудові можливостей Збройних сил України з метою посилення ефективності захисту від російської агресії. Як відомо, з 2014 р. США виділили Україні понад 2 млрд дол. у рамках допомоги із забезпечення безпеки. Це впливає із заяви за підсумками телефонних переговорів американського міністра оборони Л. Остіна та його українського колеги А. Тарана. Підкреслюється, що цей пакет має оборонне озброєння та інші засоби, що посилюють дію, що вражає, а також підвищення командування, управління і відстеження ситуації. США висловили намір продовжувати нарощувати потенціал українських сил для більш ефективного захисту від російської агресії.

Тим часом, як інформують ЗМІ, Європейське командування збройних сил США (EUCOM) підвищило рівень боєготовності до максимального після загибелі українських військових у Шумах і повідомлень, що Росія почала стягувати війська до кордону з Україною.

Оцінки кількості стягнутих до кордонів України російських військ різняться, зазначають у NYT. Один із чиновників зазначив, що йдеться про приблизно 4 тис. військових. Американські стратеги очікували, що війська покинуть прикордонний район після завершення військових навчань 23 березня. Коли цього не сталося, генерал Т. Волтерс, глава європейського командування США, підвищив рівень спостереження американських військових. Деякі офіційні особи вважають, що Росія загалом займається брязканням зброєю та не бажає відновлювати наступ. Інші стурбовані більше, вважаючи, що наміри В. Путіна незрозумілі та операція з перевірки нового президента США може швидко перерости в щось більш зловісне (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/komanduvannja-vijsk-ssha-v-jevropi-ogolosilo-maksimalnu-gotovnist-cherez-eskalatsiju-na-donbasi-amerikanski-zmi-1546840.html>. 2021. 1.04).

Українські та зарубіжні експерти припустили три найбільш імовірні сценарії розвитку подій, викликаних ескалацією дій на Донбасі, яку провокує Російська Федерація.

На думку експертів, перший сценарій передбачає, що Росія демонструє силу, грає на нервах і перевіряє реакцію Заходу на зростання загрози.

За другим сценарієм, Росія навмисне йде на ескалацію конфлікту на Донбасі. У такому випадку можливе залучення безпосередньо підрозділів збройних сил РФ до бойових дій. Формальним приводом для цього може стати все той же «захист місцевого населення».

Третій сценарій вважається малоімовірним, але найнебезпечнішим. РФ може зробити спробу атакувати з боку Криму та просунутися вглиб української території для того, щоб взяти під контроль гідротехнічні споруди, здатні забезпечити водою окупований півострів. Для відновлення водопостачання в Крим росіянам потрібно зруйнувати дамбу, розташовану неподалік смт Каланчак у Херсонській області, тобто встановити стійкий контроль над цією територією – до м. Нова Каховка (URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/foreign-policy/2021-04-02/chego-hochet-putin-nazvani-tri-stsenariya-eskalatsii-voyni-na-donbasse/227664>. 2021. 2.04).

Експерти також визначили кілька цілей імовірного загострення, крім відновлення водопостачання в Крим. Серед них: відповідь на санкції проти проросійських політиків в Україні, їхніх медіаактивів і бізнесу; нагадування до другої річниці президентства В. Зеленського про його невиконану обіцянку щодо Донбасу; демонстрація нездатності української влади захистити країну, спровокувавши внутрішню дестабілізацію в Україні; зрив проведення «Кримської платформи», яка планується до Дня Незалежності України.

Разом з тим, як зазначив екскомандувач збройними силами США у Європі Б. Ходжес, перебування російських військ на кордоні з Україною не означає автоматично, що варто чекати нової операції РФ, але воно створює невизначеність, дестабілізує Україну і є важелем впливу на неї. Він припускає, що стягування військ може бути «позерством Росії» та «перевіркою» адміністрації нового президента США Д. Байдена.

Натомість колишній спецпредставник США з питань України К. Волкер вважає, що накопичення російських військ на кордоні з Україною вказує, серед іншого, що президент Росії В. Путін намагається переключити увагу громадян РФ від новин про опозиціонера О. Навального та внутрішніх проблем на міжнародні питання. Це по-перше. «По-друге, я думаю, це навмисна надмірна реакція на риторику США. Коли президента Байдена спитали, чи він вважає Путіна вбивцею, він сказав “так”. Тож я думаю, зараз вони намагаються напружити обстановку, щоб дати відсіч адміністрації Байдена. Але, мабуть, найважливішим є психологічний тиск на Україну», – заявив К. Волкер (URL: <https://prm.ua/putin-khoche-vidvernuty-uvahu-rosiiian-volker-prokomentuvav-stiahuvannia-viysk-rf-bilia-ukrainskoho-kordonu>. 2021. 2.04).

Російський військовий оглядач О. Гольц упевнений, що дії з боку РФ носять демонстративний характер, але не виключає, що це в підсумку може призвести до реальних військових дій. «Росії конче потрібно новий засіб тиску на Захід, – зазначає експерт. – До арешту Навального засобом торгу була загроза, що у відповідь на санкції ще посилиться тиск на опозицію, знищуватимуться права людини. Тепер Заходу ясно, що пріоритет Путіна – це придушення опозиції, і пом’якшити цю дію будь-якими поступками він не може. У результаті ця схема перестала працювати».

За словами О. Гольца, на сьогодні таким засобом тиску буде загроза розв'язання війни в Україні, оскільки Євросоюз вклав багато сил і коштів, щоб не допустити нової війни. «Ставки високі, Путін продовжуватиме цю політику шантажу й тиску, нехай і не бажаючи, у принципі, починати ці військові дії. Але війна – це сфера, у якій не можна все спрогнозувати. Мої побоювання полягають у тому, що ось ця гра на межі може в кінцевому рахунку призвести до розв'язання бойових дій», – зазначив експерт (URL: <https://www.facenews.ua/news/2021/501654>. 2021. 1.04).

Проте експерт упевнений, що жодних військових дій на Донбасі не буде до середини травня – з природних причин. «Поки не просохне степ, ніякого наступу зробити неможливо. Усе просто загрузне, як це було не раз», – переконаний О. Гольц. Він також висловлює сумнів, що опубліковані в мережі кадри перекидання військ нові. «У будь-якому випадку, розмова про 4 тис. військовослужбовців. Це 5–6 батальйонних тактичних груп. Із цим війну не починають», – наголосив він.

М. Белесков, військовий аналітик Національного інституту стратегічних досліджень зазначив, що «в Росії зараз закінчується зимовий період тренувань. І ось березень – квітень завжди найактивніші періоди. Наприклад, у Південному військовому окрузі в полях перебувають, за різними даними, від 130 до 160 ротних тактичних груп, а саме Південний військовий округ відповідає за окуповані частини Донбасу. І тепер почалася комплексна перевірка в Росії, саме через це ми бачимо в мережах повідомлення про переміщення техніки, солдатів, у тому числі на території окупованого Криму. І наскільки можна судити з офіційних повідомлень, то в рамках перевірки за зимовий період навчань відпрацьовуватиметься комплексна оборона Чорноморського узбережжя. Тобто створюватиметься додаткове угруповання і в Криму, і в Краснодарському краї».

Проте, як зазначає експерт, не можна сказати, що ці дії, які робляться в Росії, означають, що завтра почнеться повномасштабна війна. Це такий період, який традиційно супроводжується активним навчанням у полях і угруповання Росії на кордоні збільшується.

У свою чергу полковник запасу й колишній український миротворець на Балканах О. Носов вважає, що скупчення військ на цьому напрямку є цілком логічним для Росії, тому що інших намірів, крім як загрозувати Європі, у неї немає. «Саме на західному напрямку завжди було основне скупчення – і за царя, і за радянської влади. А де ще війська тримати? Уздовж кордону Монголії чи нечисельного дружнього Казахстану? На кордоні з Китаєм серйозних змін у гарнізонних угрупованнях із часів СРСР не відбулося. Там як були, так і є війська. А в Брянській, Воронежській, Ростовській та інших областях їх не було, тому що вони були в Німеччині, Польщі, Україні», – зазначив О. Носов (URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/rosiya-styague-viyska-do-kordonu-chi-varto-boyatis-ukraini-202104021304145>. 2021. 2.04).

Військовий експерт М. Жирохов також вважає, що все це брязкання зброєю – політична гра Росії, затіяна заради тиску на Захід. «Той факт, що в мережі раптом з'явилося дуже багато інформації про перекидання російської військової техніки до українського кордону, свідчить про те, що Росія сама хоче привернути до цього увагу. Адже подібні перекидання техніки з боку росіян відбувались і в попередні роки, однак такого візуального фото- та відеосупроводу не було ніколи. І це при тому, що в Росії оприлюднення подібних записів переслідується», – наголосив експерт.

На думку багатьох експертів, якщо Росія навіть не перейде до воєнних дій проти України на цьому етапі, то це можливо пізніше. Тому Україні треба посилити свою протиракетну та протиповітряну оборону, завершити створення військово-морських сил на Чорному та Азовському морях, а головне – сформуванню єдине бойове інформаційне поле, тобто об'єднання за допомогою штучного інтелекту всіх систем розвідки, ударних систем і систем управління військами у єдину інформаційно-бойову автоматизовану систему.

У свою чергу міністр із питань реінтеграції тимчасово окупованих територій О. Резніков заявив, що санкції є єдиним способом змусити владу Росії припинити агресію проти України.

Україна має посилювати свою боєздатність, але сама вона не зможе протистояти Росії з її потужною армією. Адже Росія витрачає величезні кошти на війну та утримання окупованих східних регіонів, ведучи там активну пропаганду, тому Україні буде важко протистояти агресії. І лише спільними зусиллями з країнами Заходу це можливо. Найголовніше, що спільними зусиллями можливо не допустити повномасштабного збройного конфлікту.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Стратегія воєнної безпеки України в оцінках експертів

Президент України В. Зеленський 25 березня 2021 р. затвердив своїм Указом Стратегію воєнної безпеки України.

Такий документ розроблено вперше, він є підґрунтям для формування Стратегічного оборонного бюлетеня – деталізованої «дорожньої карти» реформ у сфері оборони, а також плану оборони держави, інформує департамент військової освіти і науки Міністерства оборони України.

Стратегія визначає цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва. Одним із пріоритетів Стратегії є нарощування спроможностей Збройних сил України, сил територіальної оборони у їхньому складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань.

З урахуванням пріоритетності та ресурсних можливостей держави завдання з реалізації державної політики у війсьній сфері, сфері оборони і військового будівництва виконуватимуться в такій послідовності:

- прискорена професіоналізація Збройних сил України та інших складових сил оборони, розвиток військової освіти й науки – у короткостроковій перспективі;

- трансформація професійної культури на основі принципів і стандартів НАТО в системах керівництва силами оборони, управління військами (силами), їх підготовки, військової освіти й науки – у довгостроковій перспективі.

Треба зазначити, що Стратегія воєнної безпеки України передбачає інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО. «Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є заздалегідь підготовлена і всебічно забезпечена комплексна оборона України в рамках стримування, стійкості і взаємодії, що гарантує військову безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави... Також, що сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО», – ідеться в тексті документа (URL: <https://mind.ua/news/20223888-strategiya-voennoyi-bezpeki-ukrayini-peredbachae-nabuttya-chlenstva-v-nato>).

Загалом підписана Президентом Стратегія є документом оборонного планування та декларує «введення комплексного і всеосяжного підходу до оборони в умовах військової загрози та гібридної агресії проти України». Важливо, що Стратегія передбачає сценарій, за якого РФ може вторгнутися на територію України. При цьому в документі Росія відверто називається ворогом. «На національному рівні Російська Федерація залишається військовим супротивником України, який здійснює збройну агресію проти України, тимчасово окупував територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, території в Донецькій і Луганській областях, системно застосовує військові, політичні, економічні, інформаційно-психологічні, космічні, кібер- та інші засоби, які загрожують незалежності, державному суверенітету й територіальній цілісності України», – ідеться в Стратегії.

Безпосередньо появу такого документа експерти загалом оцінюють позитивно.

На думку експерта О. Мусієнка, до плюсів можна віднести те, що на рівні стратегічного документа Росія визнана основним противником України, фактично агресором. «У Стратегії констатується, що ми маємо проводити реформу в секторі оборони і безпеки для досягнення сумісності з НАТО і, відповідно, співпрацювати та проводити навчання. Загалом визначено короткострокові, середньострокові та довгострокові перспективи розвитку ВПК і системи оборони. До ще одного позитиву треба віднести те, що передбачається система територіальної оборони та покращення підготовки резервістів. Тобто, я так розумію, це частіші і якісніші навчання, збори, практичні завдання тощо», – зазначає експерт (URL:

<https://dyvys.info/2021/04/01/zrada-chy-peremoga-yak-otsinyuyut-eksperty-strategiyu-voennoyi-bezpeky-ukrayiny>).

Серед переваг Стратегії воєнної безпеки варто відзначити безпосередньо факт її існування та підписання Президентом. Крім визначення Росії основним противником і констатації загроз з боку цієї держави, серед позитивів можна відзначити те, що автори документа доклали зусиль, щоб надати оцінку всім основним аспектам оборони України та основним галузям, що беруть участь у системі оборони, дати їм оцінку. На цьому в коментарі «Радіо Свобода» наголошує редактор сайту «Цензор.нет» Ю. Бутусов (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/voenna-strategiya-ukrainy-rosiya-protyvnyk/31171477.html>).

Аналітик відділу Військової політики українського Інституту стратегічних досліджень М. Белесков висловив думку, що ухвалена Стратегія воєнної безпеки дійсно посприяє інтеграції України в НАТО та ляже в основу інших важливих документів. «Влада спершу розробляє рамковий документ – Стратегію національної безпеки, а потім уже відомства розробляють свої. Виходить, що на сьогодні ми отримали перший відомчий документ від Міністерства оборони, що стосується майбутнього нашої військової політики. Така послідовність відповідає практиці країн НАТО.

Мені здається, що в наших реаліях Стратегія вийшла досить непоганою, солідною, вона збалансована, відповідає всім канонам й очікуванням, може лягти в основу розроблення вже подальших документів на кшталт державної програми розвитку Збройних сил. У Стратегії, зокрема, сказано, що Україна націлена не на досягнення симетрії з Росією у військовому будівництві, а на пошук оптимальної моделі, яка, з одного боку, стримуватиме нову агресію, а з іншого – не підірве економічної стабільності країни», – зазначив експерт.

М. Белесков вказує на те, що без допомоги партнерів нам буде набагато складніше. Тому Україна сподівається на багатосторонню підтримку, зокрема з боку НАТО. «Ми дійсно визнаємо, що наша держава поступається Росії в 8–10 разів у ресурсах. Звичайно, без допомоги партнерів нам буде набагато складніше. Тому Україна сподівається на багатосторонню підтримку, зокрема з боку НАТО. Одна зі сфер, де таке партнерство буде активно розвиватися, це саме чорноморська безпека. Починаючи з 2019 р., НАТО активізувало цю проблематику, зокрема й шляхом посилення своєї присутності в Чорному морі. Однак при цьому наші політики мають забезпечити всі умови для модернізації Збройних сил України. У Стратегії воєнної безпеки чітко вказано, за що несе відповідальність Рада національної безпеки та оборони, за що Кабінет Міністрів, а за що Міноборони. Головний у нас у цій сфері Президент, проте є окремі органи, які виконуватимуть конкретні завдання», – зазначив він (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/krym-voenna-strategia-ukrainy-ahresia-rosii/31178327.html>).

Водночас окремі положення Стратегії воєнної безпеки України викликають суперечки.

Так, редактор сайту «Цензор.нет» Ю. Бутусов зазначає, що оголошення Стратегії «сталось не так швидко, як було необхідно, через два роки, але це відбулося. Я б сказав, що це така собі імпресіоністська картина. По ній видно хто ворог, що важливо, але все інше – можна в ньому побачити, хто, що захоче побачити. Ніякої чіткості немає. Оскільки війна триває вже сім років, то цього замало – оголосити Росію противником. Хотілося би побачити, які зміни будуть. На жаль, про зміни якісь конкретного нічого немає. Немає розуміння, якими можуть бути зміни армії та спецслужб відповідно до наявного конфлікту – протидія на лінії фронту на Донбасі. Це потребує деталізації».

Крім того, зазначає Ю. Бутусов, видно, що над документом працювало багато людей і «деякі речі суперечать одна одній. Наприклад, написано, що планування має виходити з аналізу отриманого досвіду. І це правильно. Але це ж треба було робити і при написанні цієї доктрини. Доктрину на цьому досвіді не базують, адже жодного офіційного аналізу того, що відбулося за ці роки війни, немає. Тобто бачимо застарілий підхід, що базується на декларативних заявах. Це більше схоже на політичну декларацію, ніж на документ оборонного планування» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/voyenna-strategiya-ukrainy-rosiya-protyvnyk/31171477.html>).

Зазначається, що одним з найбільш спірних моментів є те, що Україна не ставить за мету досягнення військового паритету з Російською Федерацією. «Це реалістичний документ на сьогодні, але, на мій погляд, дещо песимістичний. Немає більш чітких визначень щодо обороноздатності й технологічного рівня ЗСУ. Проблема в тому, що ми, з одного боку, говоримо, що не плануємо залучатися в гонку озброєнь – досягнення військового паритету з Росією. А з іншого боку, ми не визначаємо системи колективного захисту, до якої приєднаємося. Незрозуміло, як же тоді ми будемо захищатися від найбільшого ймовірного противника. По-друге, там дуже багато «води» – загальних положень і гасел. Немає конкретики щодо того, яку армію ми будемо, у якому технологічному укладі, якої чисельності, яким викликам вона повинна відповідати. Тобто є лише загальні положення, які вимальовують лише головний контур», – зазначає військовий експерт О. Жданов (URL: <https://dyvys.info/2021/04/01/zrada-chy-peremogayak-otsinyuyut-eksperty-strategiyu-voennoyi-bezpeky-ukrayiny>).

«Першочерговим завданням Стратегії має бути відновлення територіальної цілісності», – наголошує О. Жданов. Водночас він вважає, що ухвалена Стратегія воєнної безпеки сповнена суперечностей, а задекларовані у ній цілі не мають шляхів втілення в життя. «Цей новий документ дуже сумнівний, не містить методів реалізації його положень, – зазначає він. – Повна відмова від участі в гонці озброєнь – і водночас заява, що ми не збираємося досягати паритету з Росією. Незрозуміла позиція Президента

щодо обороноздатності країни. Не прописано ні технологічний уклад Збройних сил, ні основні напрями розвитку. Є фраза про те, що ми прагнемо вступити до Північноатлантичного альянсу, але вона не має під собою жодного підґрунтя – ні конкретної дати подачі заявки, ні термінів виконання, ні планів. ...Цей документ не відображає реальної ситуації – загроз, шляхів їх вирішення, напрямів розвитку. Це просто декларація. Конкретного плану з досягнення прописаних у ній цілей немає», – підсумовує військовий експерт (URL: https://gazeta.ua/articles/life/_nam-treba-perevershiti-bojovij-potencial-ef-ekspert/1022951).

Недоліком, на думку експерта О. Мусієнка, є недостатнє висвітлення інформації про ставку на високотехнологічний розвиток ВПК і закупівлю модернізованого та новітнього озброєння. «Там згадується побіжно тільки про безпілотники, але є багато видів зброї, яка на сьогодні надходить на озброєння в різні армії світу. Тому цього замало і взагалі замало інформації про розвиток ВПК, який мав би отримати потужний імпульс від держави для модернізації та виробництва саме сучасних видів озброєнь. Ще один мінус – там, де йдеться про те, що все українське суспільство буде готове давати відсіч агресії. Ця концепція “тотальної війни” уже певною мірою себе не виправдовує. Нині у світі така концепція, що частина суспільства працює, сумлінно сплачує податки задля того, щоби фінансувати армію. А армія отримує гідну зарплату, зброю, усе необхідне та захищає державу. На мою думку, тут треба було б зробити акцент на тому, що треба йти в бік професіоналізації армії, підвищення фінансування – зарплат, видатків на озброєння», – зазначає експерт.

Відмову від досягнення паритету з Росією експерт загалом вважає констатацією реальної ситуації. «Це реалізм. Ми не можемо досягнути паритету по ядерній зброї, стратегічній авіації чи підводних човнах, кораблях. Але досягнути й навіть обігнати Росію в такій складовій, як безпілотники, кібероперації, розроблення нових радарних установок, засобів радіоелектронної боротьби, ми можемо. Тобто не в усьому ми маємо прагнути паритету, але є певні сфери, де ми можемо бути кращими ніж Росія», – наголошує О. Мусієнко (URL: <https://dyvys.info/2021/04/01/zrada-chy-peremoga-yak-otsinyuyut-eksperty-strategiyu-voyennoyi-bezpeku-ukrayiny>).

Попри визнання Росії основним противником, чого не було раніше у всіх подібних попередніх документах, влада все ж не наважилася закріпити статус цієї країни як агресора. Тон щодо Росії залишається досить обережним, зауважує учасник бойових дій на Донбасі, волонтер М. Гай. Крім того, на його думку, у Стратегії замало конкретики, зокрема щодо розбудови військового резерву України.

«Ідеться про територіальну оборону та рух опору. Що таке рух опору, не конкретизовано. Згідно з цією Стратегією, зрозуміти, що таке рух опору, які погляди має держава на рух опору, неможливо. Так само і територіальна оборона. Ми бачимо, що закон про територіальну оборону не прийнято, його немає. Відповідно, не зрозуміло із цієї Стратегії, якою нормативно-правовою

базою буде визначатися робота територіальної оборони. ...Стратегія змальовує загальне бачення держави, але дивно, що стільки роботи велось, а конкретизації ми не побачили. У наших умовах потрібно більше конкретики. У нашого противника – Російської Федерації ця конкретика присутня», – наголошує М. Гай (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/voyenna-strategiya-ukrainy-rosiya-protyvnyk/31171477.html>).

Водночас експерт С. Грабовський не погоджується з думкою, що недоліком Стратегії є відсутність конкретики. «У цьому і полягає сама суть Стратегії. Ми не можемо передбачити всіх факторів, які можуть виникнути. Тому, на мою думку, як для першого разу, це документ досить вдалий і відповідає потребам нашого часу. Інша справа, як це буде виконуватися. Також у Стратегії є посилення, що вона є основою для створення оборонного бюлетеня. Там уже йде деталізація до окремого батальйону. Завдання Стратегії – вказати напрям», – зазначає експерт.

За його словами, попри те що документ не є унікальним, у ньому зафіксовано ряд важливих положень. «До цього в Україні періодично публікувалася Воєнна доктрина. Важливість і пріоритетність є у тому, що вперше в історії України створено документ, який чітко визначає пріоритети і напрями розвитку воєнної організації держави та визначає стратегію України. І ця Стратегія є оборонною. Якщо говорити про зовнішньополітичний аспект, то ця Стратегія говорить, що Україна жодним чином не зазіхає на територію інших держав.

Другий аспект полягає в тому, що в цій Стратегії наголошується на відданості принципам НАТО і впровадження в ЗСУ військового управління саме за стандартами НАТО. Крім того, Стратегія загалом визначає напрями розвитку воєнної організації держави, а це не тільки ЗСУ, а й інші збройні формування. Також вона вказує загальні напрями розвитку кожного виду ЗС та розставляє пріоритетність. Бачимо, що визначений наш ворог – РФ, і відповідно до цього визначаються пріоритети у відсічі агресії.

На відміну від доктрини, яка була вузькопрофесійною, Стратегія визначає весь процес – від визначення можливих напрямків агресії до активної фази і дій після відбиття агресії та відновлення територіальної цілісності. Дуже цікавим у цьому документі є такий напрям, як визначення пріоритетів щодо розвитку видів ЗС. Тут особлива увага приділяється системі ППО та розвитку ВМС», – зазначає експерт.

Відмову від досягнення військового паритету з РФ він вважає правильним кроком. «Тобто ми говоримо про використання всіх можливих засобів ураження, щоб унеможливити просування противника вглиб території України. Це фактично неможливо і призведе до колапсу держави, виходячи з економічного потенціалу наших країн. Є поняття ресурсів. За людськими ресурсами та економічним потенціалом наші сили неспівмірні. Але є таке поняття, як асиметричні дії. Якщо Росія сьогодні сильна бронетанковими силами, ВПС, то ми можемо більш ефективно використовувати наші обмежені ресурси. Наприклад, танк знищується

ракетою “Джевелін”, але їх вартість дуже відрізняється. Танки й літаки є кінцевим ресурсом, який не може бути відновлено за кілька днів. Також буде знищуватися навчений персонал. Тобто ми говоримо про використання всіх можливих засобів ураження, щоб унеможливити просування противника вглиб території України – знищення його ресурсу, який потребуватиме тривалого часу на відновлення. Прикладом є оборонна операція в Дебальцевому, у результаті якої наступальний потенціал російських сил було знищено на тривалий час через значні втрати техніки та персоналу. А паритету ми фізично не зможемо досягти. Втягування нас у гонку озброєнь може призвести до колапсу держави. Ми не можемо собі цього дозволити», – вважає експерт (URL: <https://dyvys.info/2021/04/01/zrada-chy-peremoga-yak-otsinyuyut-eksperty-strategiyu-voennoyi-bezpeky-ukrayiny>).

Український дипломат, міністр закордонних справ України (2007–2009) В. Огризко зазначив, що «документ Стратегії воєнної безпеки, який нещодавно було підписано Зеленським, мені в цілому сподобався. Він має всеохоплюючий характер і написаний грамотно, у ньому визначено ключові речі, які мають бути у такій Стратегії. Дуже добре, що він чітко і ясно, нарешті, визначає Росію ворогом і країною-агресором, чого раніше не зазначалося в жодному з таких документів. У ньому правильно розставлено акценти – те, що має робити держава, і цей загальний підхід мені подобається, бо нагадує осмислену систему».

Разом з тим дипломат вказує, що «питання, звичайно, є до деяких деталей. Мені незрозуміло, чому набуття стандартів НАТО українською армією очікується лише в довгостроковій перспективі. Це є помилкою, яку потрібно виправити. Інакше всі ті правильні речі, написані в Стратегії, втрачають своє значення.

«На жаль, Стратегія – це лише стратегія. Це документ, який визначає напрями. Він визначає курс, але для кожного з вищезгаданих дуже правильних пунктів потрібний план реалізації. Якщо ми залишимося на рівні правильних концепцій та стратегії, не розшифруємо цю стратегію у прагматичний план, завдання та цілі, які ми узгодимо з нашими натівськими і європейськими партнерами, то боюсь, вона може просто залишитися красивим документом, так само як і стратегія щодо деокупації Криму. Усе написано майже правильно, але ця правильність вона лише тоді матиме якийсь сенс, якщо ми зможемо її перекласти на практичні речі, і реалізуємо. Потрібно забезпечити, щоб державна машина могла це реалізувати. Тоді стратегія зможе стати реальністю», – вважає В. Огризко (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-zelenskiy-yak-zupiniti-rosiyu-novini-ukrajini-50150798.html>).

Загалом експерти, позитивно оцінюючи ухвалення Стратегії воєнної безпеки України, сходяться на тому, що з урахуванням намірів України приєднатися до НАТО та декларування прагнення до впровадження відповідних стандартів під час напрацювання таких документів, як Стратегія воєнної безпеки, варто вивчати та намагатися слідувати рівням

структурування й деталізації подібних стратегій країн – членів Північноатлантичного альянсу.

Також, на думку експертів, тотальній обороні, яка пропонується в разі повномасштабного вторгнення РФ, є набагато кращі альтернативи, зокрема такі, які використовують у своїх стратегіях західні держави. Наприклад, збори резерву чи партизанські загони.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ситуація навколо КСУ в контексті Указу Президента України В. Зеленського від 27 березня: коментарі та прогнози експертів

Одним з найбільш обговорюваних у вітчизняних політичних та експертних колах, а також серед міжнародних партнерів України вже протягом чотирьох місяців залишається конфлікт між Президентом В. Зеленським та головою Конституційного Суду О. Тупицьким, який переріс у конституційну кризу й завдав нашій країні іміджевих втрат. Його початком стало визнання КСУ неконституційними окремих положень антикорупційного законодавства, зокрема ст. 366-1 Кримінального кодексу України («Декларування недостовірної інформації»), санкція якої починалася зі штрафів 42,5–51 тис. грн і закінчувалася двома роками тюрми з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до трьох років. Це резонансне рішення, прийняте Конституційним Судом 27 жовтня 2020 р., заблокувало на певний час перевірку всіх е-декларацій чиновників та викликало ряд запитань від європейських партнерів України, оскільки «антикорупційна інфраструктура» є основою безвізового режиму з ЄС.

Рішення КСУ фактично спричинило в країні конституційну кризу. Парламенту довелося терміново повертати в законодавство видалені норми, а Президент В. Зеленський і зовсім запропонував розпустити «бунтівний» суд. Тим більше що невдоволення його рішеннями в провладній команді виникло задовго до цього. Ще восени і взимку 2019 р. КСУ фактично загальмував «турборежим» Зе-команди і загорнув ряд її конституційних ініціатив.

Не додали популярності Конституційному Суду і його неоднозначні рішення з критикою норм закону про Національне антикорупційне бюро. При цьому ні Конституція, ні закон про КСУ не дає кому-небудь право звільнити суддів цього суду. Ці повноваження з 2016 р. є тільки в самих суддів-конституціоналістів.

Максимальна захищеність суддів КСУ поставила перед Офісом Президента достатньо складне завдання, для вирішення якого довелося задіяти не лише законодавчі інструменти, а й силовий блок. Президент В. Зеленський 29 грудня 2020 р. підписав указ про відсторонення на два місяці голови Конституційного Суду України О. Тупицького. Приводом для цього стала кримінальна справа про заволодіння активами Зуєвського

енергомеханічного заводу. Це підприємство, яке розташовано на окупованій території Донецької області, у 2009–2010 рр. змінило власників. За даними Державного бюро розслідувань (ДБР) і Офісу Генпрокурора, цей процес відбувався незаконно, і до нього нібито причетний О. Тупицький, що був тоді головою Донецького апеляційного господарського суду. Розслідування з цього епізоду було розпочато у квітні 2013 р. і триває досі. Терміни слідства нещодавно суд продовжив ще на два місяці – до 28 травня.

О. Тупицький залишається підозрюваним за двома статтями Кримінального кодексу – «надання свідомо неправдивих свідчень» і «примушування свідка до відмови від дачі показань». Утім строки давності за цими нетяжкими злочинами вже минули і в'язниця голові КСУ не загрожує. Але це не стало перешкодою для того, щоб уперше в українській історії Президент відсторонив суддю Конституційного Суду від посади на час слідства, заявивши, що робить це «заради відновлення справедливості та вирішення конституційної кризи».

Конституційний Суд України 30 грудня заявив, що Президент В. Зеленський вийшов за межі своїх конституційних повноважень і порушив положення Конституції, видавши указ про відсторонення голови КСУ О. Тупицького, тому має негайно скасувати цей документ. Натомість з 19 січня 2021 р. Управління державної охорони заблокувало для О. Тупицького можливість потрапити на своє робоче місце в приміщенні КСУ, тому він продовжував виконувати службові обов'язки в дистанційному режимі.

У лютому Окружний адмінсуд Києва відмовив у розгляді позову О. Тупицького про поновлення на посаді судді КСУ, а Президент продовжив термін його відсторонення на один місяць. За день до завершення останнього терміну відсторонення, 27 березня, глава держави фактично позбавив повноважень О. Тупицького, а також його найближчого соратника в Конституційному Суді О. Касмініна, скасувавши укази експрезидента В. Януковича від 2013 р. про їх призначення суддями.

«Окремі судді Конституційного Суду України, призначені В. Януковичем, продовжуючи виконувати свої повноваження, створюють загрозу державній незалежності та національній безпеці України, що порушує Конституцію України, права і свободи людини і громадянина», – ідеться в Указі Президента В. Зеленського «Про деякі питання забезпечення національної безпеки України» від 27 березня (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyj-tupyckyj-skasuvannya/31172278.html>).

Чергове рішення Президента щодо суддів КСУ викликало значний резонанс у політичному та експертному середовищі й спричинило жваву дискусію стосовно конституційності прийнятого Указу, причин і наслідків кризової ситуації в конституційному судочинстві, шляхів її врегулювання.

Представник Президента в Конституційному Суді Ф. Веніславський називав рішення В. Зеленського про відсторонення голови КСУ О. Тупицького законним і таким, що перебуває в межах повноважень

Президента України. Зокрема, Ф. Веніславський зазначив, що В. Зеленський діяв у межах виконання рішення РНБО про аудит указів В. Януковича, які потенційно загрожують нацбезпеці України.

Представник Президента в КСУ пов'язує відсторонення О. Тупицького з його діями щодо легалізації анексії Криму. Як відомо, у березні 2014 р., коли розглядали конституційність так званого кримського референдуму, О. Тупицький не підтримав своїх колег-суддів щодо його незаконності й написав особливу думку.

«З юридичної точки зору, особлива думка є гарантією діяльності судді КСУ, але її зміст, спрямованість відображають цінності та інтереси, моральні орієнтири судді. У цьому випадку Тупицький фактично показав, що він ще з 2014 р. стояв на боці країни-агресора», – зазначив Ф. Веніславський (URL: <https://www.5.ua/polityka/predstavnyk-zelenskoho-v-ksu-nazvav-naslidky-rishennia-prezydenta-pro-vidstoronennia-holovy-sudu-tupytskoho-240451.html>).

Крім того, зі слів представника Президента, О. Тупицький декілька разів відвідував територію тимчасово окупованого Росією Криму, а також придбав там земельну ділянку, скориставшись при цьому законодавством країни-окупанта. «Усе це разом абсолютно дає право казати, що дії Тупицького точно суперечать інтересам національної безпеки, територіальної цілісності та національного суверенітету», – зазначив він.

Також, як стверджує Ф. Веніславський, О. Тупицький був режисером та ідеологом ухвалення рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р., яким було зруйновано систему антикорупційних органів, а також схилив суддів КСУ до ухвалення такого рішення. «Навіть після того, як В. Зеленський відсторонив Тупицького через те, що він був підозрюваним у важкому злочині проти правосуддя, суддя КСУ своїми діями всіляко перешкоджав діяльності органів досудового розслідування та фактично використовував Конституційний Суд як рупор для відстоювання своєї абсолютно необґрунтованої позиції», – підсумував Ф. Веніславський (URL: <https://stopcor.org/venislavskyj-tupyczkuj-faktychno-pidtrymav-okupacziyu-i-sprobu-aneksiyi-krymu-v-2014-roczy>).

На думку представника Президента в КСУ, з 27 березня О. Тупицький і його колега О. Касмінін втратили статус і повноваження суддів та жодного додаткового рішення або підтвердження з боку Великої палати КСУ для цього не потрібно (URL: <https://sensor.net/ua/n3255967>).

Коментуючи Указ Президента В. Зеленського про своє відсторонення, О. Тупицький назвав це рішення незаконним і протиправним. Він зазначив, що Конституцією і законом про КСУ прямо визначено, що рішення про звільнення судді ухвалює виключно Конституційний Суд на спеціальному пленарному засіданні, та висловив намір оскаржити Указ Президента у Верховному Суді (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/29/novyna/polityka/prezydenta-vvodyat-omanu-tupyczkuj-prokomentuvav-svoje-vidstoronennya>).

Експерти погоджуються, що в Президента відсутні повноваження звільняти суддів КСУ, тому Указ Президента В. Зеленського має ознаки

неконституційності. Згідно із законодавством, повноваження судді КСУ припиняються в разі: закінчення дев'ятирічного терміну, досягнення граничного віку, припинення громадянства України, обвинувального вироку за вчинений злочин, смерті. Звільнити суддю може лише сам КСУ. Для цього необхідне рішення двох третин конституційного складу, тобто 12 осіб. Інших механізмів звільнення не існує. На думку експертів, скасування указу попереднього президента – це «юридичне ноу-хау» команди В. Зеленського, оскільки набуття повноважень судді КСУ пов'язане зі складанням ним присяги, а не з ухваленням акту про його призначення.

«З 2016 р. зі змінами до Конституції щодо правосуддя, жоден державний орган, крім безпосередньо КСУ, не має повноважень припиняти, зупиняти повноваження чи звільняти з посади суддів КСУ. Навряд чи люди, які готували для Президента ці проекти рішень, не знали цього. Зеленський потрапив у політичну пастку. Заради підняття власних рейтингів пішов на неоднозначні з юридичної точки зору рішення», – пояснює політолог Є. Магда (URL: <https://chas.news/current/u-poshuku-poperednikiv-yak-yanukovich-dopomig-zelenskomu-zrushiti-konstitutsiinu-krizu>).

Утім, на думку політичного експерта І. Попова, на сьогодні для електорату мотив справедливого покарання є більш важливим за юридичну досконалість, тому президентська сторона веде в цій партії та має шанси на утримання ініціативи. Він також зазначає, що указ про позбавлення посад О. Тупицького та О. Касмініна може бути ходом на упередження – на основі оперативної інформації про рішення, які вони би могли ухвалити у КСУ.

«Найбільш резонансне минуле рішення, з якого почалося протистояння, – визнання неконституційними окремих положень антикорупційних законів, що ускладнювало роботу створених західними партнерами антикорупційних органів. Наступні рішення теоретично могли би, до прикладу, визнати неконституційним відкриття ринку землі або перешкоджати реалізації рішень РНБО щодо санкцій проти олігархів, проросійських політиків і їхніх активів», – вважає І. Попов.

Такими, що порушують Конституцію і закони України, вважає Укази Президента Зеленського від 27 березня 2021 р. про скасування указу В. Януковича щодо призначення О. Тупицького та О. Касмініна судьями Конституційного Суду України незалежний експерт О. Хмелевський. Він не виключає, що після складання В. Зеленським повноважень Президента, його указ може бути скасовано, а звільнені судді можуть отримати компенсацію та повернутися на роботу до КСУ.

Цю думку поділяє й керівник політико-правових програм в Українському центрі суспільного розвитку І. Рейтерович. «Є ст. 106 Конституції, де чітко прописано права та обов'язки Президента України. І права скасовувати акти індивідуальної дії (як попередників, так і власні) там немає. Коли Зеленський приймає такі рішення, він ставить під сумнів дію Конституції, законів у нашій країні. Відсторонити суддів КСУ може тільки суд. Так що Тупицький і Касмінін 100 % оскаржуватимуть це рішення.

Спершу в Україні, а потім, думаю, у Європейському суді з прав людини. І можуть виграти. Був подібний прецедент під час Президента Ющенка. Він теж боровся із суддями КСУ, скасовував укази попередників. Потім ці судді були відновлені, отримавши компенсацію за рахунок держави», – зазначає І. Рейтерович (URL: <http://timeua.com/news/2/64807.html>).

Експерт із конституційного права Б. Бондаренко вважає дії Президента незаконними й неконституційними по суті. «Не можна своїм указом скасовувати дії указів попередників (індивідуальних актів) про призначення суддів. Це абсурдно з правої точки зору, – пояснює експерт. – Виданий раніше указ, по суті, вичерпує своє призначення після того, як особа, призначена на ту чи іншу посаду, приступила до своїх обов'язків. І скасування такого указу вже ні на що не впливає. Так що насправді ні О. Тупицький, ні О. Касмінін, призначені указами Януковича, не можуть вважатися звільненими через указ Зеленського. Звільнити їх може тільки КСУ та лише на підставах, перерахованих у законі про КСУ. Під будь-який із них Тупицький і Касмінін не потрапляють, а Конституційний Суд їх не звільняв» (URL: <https://politics.comments.ua/ua/news/president/protistoyannya-zelenskogo-ta-ksu-naskilki-zakonni-rishennya-prezidenta-674397.html>).

За словами Б. Бондаренка, скасування указу про призначення не є звільненням, тому, коли призначатимуться на ці посади нові люди, може виникнути «двовладдя», «тривладдя», рішення, які прийматимуть нові судді, будуть сумнівні з точки зору легітимності. Він вважає, що з 27 березня ситуацію, що склалася навколо КСУ, можна реально вважати конституційною кризою (URL: <https://rubryka.com/article/tupytskyj-zelenskyj-ksu>).

На думку ж експерта з конституційного права, аналітика Центру спільних дій О. Савичука, конституційна криза в Україні розпочалася тоді, коли В. Зеленський почав «вчиняти певні дії стосовно суддів КС». «Рішення КС щодо електронного декларування не впливало ні на Конституцію, ні на Президента чи Верховну Раду. Тобто ті статті електронного декларування, які скасував КС, можна було відновити, лише з певними нововведеннями, а конституційна криза почалася в той момент, коли Президент подав до ВР проєкт закону про звільнення всього складу КС, коли ухвалив указ про відсторонення від виконання повноважень Тупицького і, власне, зараз, коли він вирішив звільнити Тупицького і Касмініна», – переконаний О. Савичук (URL: <https://hromadske.radio/news/2021/03/29/ukaz-prezydenta-nemaie-nichoho-spil-noho-ni-z-konstytutsiieiu-ni-z-natsbezpekoiu-savychuk-pro-zvillennia-tupyts-ko-ho-ta-kasminina>).

Відсторонення голови Конституційного Суду О. Тупицького не має стосунку до конституційної кризи в країні – це зробили, аби він не перешкодив правосуддю в кримінальному провадженні 2014 р., заявив адвокат родичів Небесної сотні юрист В. Титич. Він наголосив, що голову КСУ відсторонено від посади в порядку ст. 154 КПК у конкретному

кримінальному провадженні за ст. 384 КК – надання завідомо неправдивих свідчень, створення умисних доказів і перешкоджання показам свідка.

«Можна говорити, що цю справу реанімували зараз і дали можливість слідчим працювати. Можливо, тут є ознаки політичної складової, але це реальний кримінальний кейс і ці докази злочинної діяльності були встановлено раніше», – прокоментував він відсторонення голови КСУ (URL: <https://www.5.ua/polityka/yuryst-pro-vidstoronennia-tupytskoho-tse-chy-ne-iedyna-pravylna-diia-hromadianyna-zelenskoho-na-posadi-234853.html>).

«Стосовно дій Зеленського по відстороненню: це пряме виконання Кримінально-процесуального кодексу. Цей Указ Президента – чи не єдина і правильна дія громадянина Зеленського на своїй посаді – принаймні, мені відома – за всю його каденцію. Не знаю, хто йому це підготував, але це так і за це треба подякувати», – наголосив В. Титич.

Водночас, за словами адвоката, «конституційна криза почалася і триває у зв'язку з узурпацією влади Конституційним Судом – він узурпував владу, яка належить Верховній Раді. Без будь-яких політичних підтекстів – це обставини, які встановлено в рішенні Венеційської комісії, наданому на прохання України».

Політолог П. Олещук пояснює причини конституційної кризи аналогічним чином. Він констатує, що за своєю сутністю КС має досить серйозні повноваження, його ніхто не може контролювати. «Це верхня палата парламенту, яка видає норми, не будучи при цьому законодавчим органом, при чому рішення носитиме обов'язковий характер». До того ж безпосередньо склад суду, зазначає політолог, не відповідає судам конституційної юрисдикції. «Ми бачимо, якого конституційно-правового монстра ми створили, і вважаю, що такий суд має бути реформовано, мають бути внесені зміни щодо його комплектування. Тому що суддями там мають бути виключно судді-конституціоналісти, а не просто звичайні судді. Таких людей в Україні небагато, але вони є», – зауважує експерт (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=95504>).

На думку П. Олещука, за скасуванням указу В. Януковича про призначення О. Тупицького варто очікувати на новий указ від В. Зеленського – про призначення відповідних людей до Конституційного Суду. Тоді, очевидно, буде спроба зібрати суд у новому складі та з'явиться можливість говорити про подальші дії сторін протистояння (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=95504>).

Народний депутат Я. Юрчишин з «Голосу» зазначає, що своїм указом В. Зеленський створив собі можливість призначити двох конституційних суддів за президентською квотою. Фактично це дасть йому змогу створити в КСУ свою більшість. Як припускає Я. Юрчишин, заради цього В. Зеленський і його юристи проігнорують рекомендації Венеційської комісії щодо необхідності нової системи конкурсного відбору конституційних суддів – «за участю міжнародної компоненти» (URL:

<https://www.dsnews.ua/ukr/politics/demokratiya-s-sorvannoy-rezboy-sumeet-li-zelenskiy-zakrutit-gayki-29032021-420383>).

У такому разі події повинні розвиватися швидко. У Конституції записано, що відбір кандидатур на посаду конституційного судді здійснюється на конкурсній основі в установленому законом порядку. Закон про КСУ говорить, що про початок конкурсу для відбору кандидатур на посаду конституційного судді за президентською квотою оголошується на офіційному сайті Президента не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії. Загальний термін проведення конкурсу становить два місяці. Таким чином, укази про призначення двох нових конституційних суддів В. Зеленський зможе підписати не пізніше кінця червня.

Ще одним важливим кроком буде обрання нового голови КСУ замість О. Тупицького. Конституційні судді обирають собі голову таємним голосуванням. Для обрання необхідно отримати не менше 10 голосів. Тому, найімовірніше, вибори буде проведено вже після того, як В. Зеленський призначить двох конституційних суддів, замість О. Тупицького та О. Касмініна. Обрання ж нового голови, повністю лояльного В. Зеленському, свідчитиме про остаточне перетворення КСУ в «ЗеКСУ».

Політичний оглядач Ю. Вишневський у матеріалі для DS припускає, що встановлення контролю над КСУ є не метою, а засобом досягнення В. Зеленським певних цілей, які полягають у неухваленні рішень, які не подобаються Банковій. Зокрема, за версією Ю. Вишневського, безпосереднім приводом для указу В. Зеленського від 27 березня стало анонсоване засідання Великої палати КСУ для розгляду питання про відкриття конституційного провадження в справі С. Шкарлета. Верховна Рада 17 грудня 2020 р. призначила його міністром освіти і науки, прийнявши рішення мінімальною достатньою кількістю голосів – 226. Згодом нардеп від «Голосу» І. Совсун заявила, що серед цих 226 є кілька членів фракції «ОПЗЖ», яких не було в сесійній залі парламенту. Незабаром 45 нардепів звернулися до КСУ з конституційним поданням щодо неконституційності постанови про призначення С. Шкарлета міністром. Колегія суддів КСУ 24 березня відмовилася відкрити конституційне провадження в цій справі. Відповідно до закону про КСУ це означає, що питання про відкриття конституційного провадження передається на розгляд Великої палати КСУ. Утім тепер, без двох конституційних суддів, у КСУ вже не вистачить голосів для ухвалення рішень, небажаних для Банкової (URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/demokratiya-s-sorvannoy-rezboy-sumeet-li-zelenskiy-zakrutit-gayki-29032021-420383>).

Оглядач не виключає також розвитку подій, за якого В. Зеленському буде потрібна допомога КСУ у внесенні змін до Конституції (або навіть прийнятті нової Конституції) в обхід Верховної Ради. Президент уже подав до парламенту вісім законопроектів про внесення змін до Конституції, однак жоден з них досі не став законом, до того ж деякі проекти отримали негативні відгуки КСУ. Набрати ж в парламенті 300 голосів, необхідних для

внесення змін до Конституції, стає для В. Зеленського дедалі більш фантастичним завданням. Тому ймовірним є варіант оголошення референдуму щодо конституційних змін.

Оскільки Конституція не дає змоги вносити в неї зміни, які не отримали схвалення 300 нардепів, «слухняний» КСУ може дати можливість обійти цю норму та прийняти рішення, керуючись, наприклад, рішенням РНБО. У ЗМІ вже з'явилися застереження щодо загроз, які містить «нова тенденція виправдовувати будь-які відступи від Конституції посиланням на інтереси нацбезпеки». Наприклад, що завадить під таким само приводом скасувати укази В. Януковича про призначення суддів загальних судів. Щодо можливості такого розвитку подальших подій висловився суддя КС у відставці В. Шаповал: «На мою думку, найближчим часом будуть скасовані так само ті укази В. Януковича, якими були призначені судді загальних судів. Якщо така логіка буде продовжуватися. А чому ні? Взяти всіх суддів, які не належним чином поводити себе під час Майдану тощо...» (URL: https://zib.com.ua/ua/147168pid_privodom_nacbezpeki_teper_mozhna_zvilniti_bud-yakogo_sud.html).

Політичний оглядач Ю. Вишневський вважає, що реально перешкодити такому розвитку подій може лише Верховний Суд, якщо він скасує указ В. Зеленського (про скасування двох указів Януковича про призначення О. Тупицького та О. Касмініна). До Касаційного адміністративного суду в складі ВСУ 29 березня надійшли позови, що оскаржують Указ Президента В. Зеленського щодо скасування призначення в Конституційний Суд України О. Тупицького й О. Касмініна. Про це поінформував сайт ВСУ.

Як відомо, попередні укази про відсторонення О. Тупицького його адвокати також намагалися оскаржити у Верховному Суді, але безуспішно. ВС зазначив, що не в праві оцінювати відповідні рішення глави держави, і перенаправив позивачів до Конституційного Суду. Утім, з огляду на повільність української судової системи й те, що дев'ятирічний термін повноважень О. Тупицького й так закінчується в травні наступного року, його шанси успішно оскаржити указ В. Зеленського та повернути собі мантию судді КСУ виглядають, на думку експертів, мінімальними. Тим більше, що, крім кримінальних справ, його також намагаються притягнути до адміністративної відповідальності. У лютому та березні Національне агентство з запобігання корупції (НАЗК) склало на О. Тупицького одразу три адміністративні протоколи за конфлікт інтересів.

Оскільки Верховний Суд є вищою інстанцією, яка виносить остаточне рішення, у разі нового відхилення позову подальше оскарження указу В. Зеленського можливе лише в разі виникнення нових обставин або у Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ). На думку народного депутата від фракції «Європейська солідарність» В. Ар'єва, оскільки Президент, згідно з чинним законодавством, не може своїми указами регулювати роботу Конституційного Суду України, ЄСПЛ, у разі звернення до нього

О. Тупицького, стане на його захист та надасть справі проти нього політично забарвлення. Депутат зауважив, що у ЄСПЛ суддівські справи розглядаються в пріоритеті, і висловив переконання, що О. Тупицький, як фаховий юрист, до ЄСПЛ обов'язково дійде (URL: <https://www.5.ua/polityka/yespl-stane-na-zakhyst-tupytskoho-i-ukraina-vid-tsoho-matyme-naslidky-ariiev-234859.html>).

Тим часом на 13 квітня Касаційний адмінсуд у складі Верховного Суду призначив розгляд скарги О. Тупицького на попередній указ В. Зеленського про його відсторонення. На 12 квітня за розпорядженням О. Тупицького призначено скликання спеціального пленарного засідання Конституційного Суду України, на якому розглядатиметься питання звільнення О. Тупицького та судді О. Касмініна на підставі Указу Президента В. Зеленського.

Крім того, 2 квітня О. Тупицький видав Розпорядження «Про недопущення дезорганізації діяльності Конституційного Суду України», у якому заявив про незаконність Указу Президента України В. Зеленського про скасування призначення О. Тупицького головою Конституційного Суду. Відповідний документ перебуває в розпорядженні ZN.UA (URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/tupitskij-boretsja-za-vladu-v-ks-i-vimahaje-dopovidati-pro-pohrozi-suddjam-dokument.html>).

«Заступнику Голови Конституційного Суду України С. Головатому з метою запобігання внесення дестабілізації в діяльність Конституційного Суду України негайно припинити вчиняти дії, що виходять за межі повноважень, визначених розпорядженням Голови Конституційного Суду України від 21 грудня 2020 №81/01/2020- ОД, від 9 лютого 2021 р. №5/01/2021-ОД», – ідеться в п. 1 Розпорядження.

При цьому в п. 6 О. Тупицький зазначає, що на період дистанційної роботи його повноваження не передаються заступнику Голови КСУ. «Відповідальність за привласнення повноважень передбачена Кримінальним кодексом України», – пише О. Тупицький.

Як повідомляють джерела ZN.UA в КСУ, С. Головатий напередодні видання Указу Президента про звільнення О. Тупицького був на Банковій, тож дехто приписує ідею указу саме йому.

У вказаному розпорядженні О. Тупицький, який продовжує боротьбу за владу в КСУ, вимагає доповідати йому особисто про погрози та залякування суддів. «Керівнику Секретаріату КСУ, його заступникам, всім державним службовцям КСУ при виконанні покладених на вас обов'язків:

- діяти виключно відповідно до чинного законодавства України;
- негайно повідомляти мене як голову КСУ про надання вам доручень, які, на вашу думку, є незаконними або вносяться в неустановленій формі, або з перевищенням повноважень;
- негайно повідомляти мене як голову КСУ про всі випадки залякувань чи погроз на вашу адресу...» – зазначається в п. 2 Розпорядження О. Тупицького.

У свою чергу, у п. 3 О. Тупицький звертається до керівника Секретаріату КСУ з вимогою «довести до відома всіх суддів КСУ та

працівників Секретаріату КСУ без винятку розпорядження голови КСУ про межі повноважень заступника голови КСУ С. Головатого», а також «роз'яснити всім працівникам Секретаріату КСУ підстави та порядок звільнення суддів КСУ».

Як зазначає ZN.UA, видання такого документа є ще однією спробою О. Тупицького взяти під контроль процеси, які почалися в КСУ, та послабити сумніви в його легітимності в Секретаріаті КСУ та складі суддів.

Варто наголосити, що з кінця жовтня минулого року, після резонансного рішення щодо е-декларування, судді не винесли жодного рішення, а з 22 березня пішли на карантин і перейшли в режим дистанційної роботи. «Ситуація ненормальна, фактично чотири місяці КСУ свої повноваження не виконує. Так, було те скандальне рішення по е-декларуванню, але це не означає, що після нього суд повинен наглухо заблокуватися і не виносити взагалі жодних рішень», – говорить представник парламенту в КСУ О. Совгіря. Депутат зазначила, що нині КСУ завантажений справами та зобов'язаний їх оперативно розглядати.

Водночас представник Президента в КСУ Ф. Веніславський не згоден, що суд «простоює». Він звертає увагу, що судді працюють у колегіях і виносять багато «технічних» рішень. Наприклад, подовжують терміни розгляду скарг, погоджуються або відмовляються відкривати конституційні провадження. За його інформацією, судді вже підготували проекти рішень з ряду конституційних подань, які можуть бути прийняті на найближчих засіданнях (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/myatezhnaya-femida-zelenskiy-reshil-konstitutsionnyu-1617047362.html>).

Задля розв'язання конституційної кризи ведеться також законодавча робота. Наприкінці грудня депутати від правоохоронного та правового комітетів Верховної Ради представили законопроект № 4533 «Про конституційну процедуру», у якому прописано всі аспекти діяльності КСУ, у тому числі щодо розширення підстав для притягнення суддів Конституційного Суду до дисциплінарної відповідальності. Серед інших нововведень – підвищення мінімально необхідного кворуму для прийняття рішень з 10 до 12 суддів та запровадження автоматизованої системи розподілу справ.

Аби переконатися у відсутності правових помилок, законопроект відправили на аналіз в Комісію Ради Європи «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Венеціанська комісія 22 березня надала роз'яснення та рекомендації щодо представленого Україною законопроекту. У цілому експерти підтримали документ, але надали ряд рекомендацій, які, на їхню думку, посилять незалежність та авторитет Конституційного Суду. Серед них порада для української влади залучити міжнародних експертів до процедури призначення суддів Конституційного Суду. Крім того, Венеціанська комісія пропонує зробити кворум для прийняття рішень КСУ не постійним, а «плаваючим», тобто залежно від кількості присутніх суддів.

За словами експертки Центру політико-правових реформ Ю. Кириченко, «Венеціанська комісія дала доволі практичні зауваження, які за бажанням політичної волі можна втілити. Перш за все це позитивний висновок на законопроект. Комісія привітала те, що Президент відкликав свій попередній проект закону, яким пропонував припинити повноваження всіх суддів КСУ. Також вказується, що цей законопроект є правильним шляхом вирішення певних кризових явищ у діяльності Конституційного Суду», – поінформувала Ю. Кириченко (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=95461>).

Експертка зазначила, що всі зауваження та пропозиції можна поділити на два блоки: «Звернули увагу на те, що дечого, що варто зробити для вдосконалення діяльності КСУ, у законопроекті бракує. Ідеться про конкурсний відбір суддів КСУ, зокрема перед політичними призначеннями Президентом, парламентом та з'їздом суддів. Також комісія вказала на те, що варто було б подумати над процедурою перегляду рішень Конституційного Суду, якщо суддя, який голосував за таке рішення, обвинувачений у кримінальній справі, зокрема в частині корупційних діянь.

Далі є велика частина, де комісія трохи негативно оцінює деякі пропозиції законопроекту та рекомендує певне вдосконалення».

На думку експертки Центру політико-правових реформ, парламент дослухається до пропозицій Венеціанської комісії і встановить конкурсний добір кандидатів на посаду судді КСУ, проте в новому проекті закону. «Також варто подумати над процедурою перегляду рішень, якщо є судді, які вже були кримінально засуджені і це пов'язано з винесенням цього рішення. Окремо я думаю, що варто прислухатися до питань, де “Венеційка” негативно оцінює роль Президента у дисциплінарній відповідальності суддів. Це важливо, адже Президент є суб'єктом, який звертається до Конституційного Суду з питань неконституційності, наприклад, актів уряду, парламенту. І він не є органом, який спеціально створений на запобігання цієї корупції. Національна агенція з питань запобігання корупції була створена як одна з ключових інституцій для боротьби з корупцією в Україні, тому логічно, що саме такий неполітичний орган має займатися цими питаннями», – наголосила Ю. Кириченко.

На її думку, також може бути враховано й зауваження Венеціанської комісії щодо можливості перегляду рішень суду, якщо хтось із суддів був засуджений за корупцію: «Будуть окремі робочі групи, які вже створено в Комітеті з питань правової політики на цьому тижні. Стовідсотково всі ці питання буде обговорено».

Окремо Ю. Кириченко наголосила, що не варто ситуацію, яка склалася з КСУ, називати конституційною кризою, адже кризи немає. «Є певні кризові явища в діяльності Конституційного Суду, але вони не потягнули конституційної кризи, коли немає можливості без кардинальних змін ці явища усунути на рівні конституційних інституцій. Тоді ми б мали йти на дострокове припинення повноважень парламенту або Президента чи

переформатовувати уряд. Такого немає, і, я думаю, після такого рішення 100-відсотково парламент повернеться до розгляду законопроекту в першому читанні про конституційну процедуру після його доопрацювання.

У цілому ми могли би на цій сесії очікувати або прийняття закону про процедуру, або ухвалення змін до статті закону про Конституційний Суд України і встановлення конкурсного добору суддів. Я доволі оптимістично розглядаю другий варіант», – підсумувала Ю. Кириченко.

О. Совгіря, один з авторів цього законопроекту, вважає, що багато побажань Венеціанської комісії можна буде врахувати при доопрацюванні документа. На її думку, головне, що Комісія Ради Європи позитивно поставилася до ініціативи українських депутатів і не визнала її посяганням на незалежність органу конституційної юрисдикції. О. Совгіря впевнена, що після висновків Комісії в депутатів Верховної Ради більше немає аргументів, щоб не підтримати законопроект про конституційну процедуру. За її прогнозами, документ цілком реально прийняти до кінця весни. Вона впевнена, що після вступу закону в силу «конституційна криза» більше не повториться (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/myatezhnaya-femida-zelenskiy-reshil-konstitutsionnyu-1617047362.html>).

Представник Президента в КСУ Ф. Веніславський також вітає висновки Венеціанської комісії і вважає всі її зауваження та рекомендації «адекватними». На його думку, саме цей законопроект буде одним з перших поставлений на голосування, коли ВР вийде з карантину.

У Конституційному Суді рішення європейської інстанції коментують більш стримано. Наприклад, суддя І. Сліденко, який був доповідачем у справі щодо скасування е-декларування, сприйняв поради Венеціанської комісії з певним скепсисом. «Чесно кажучи, після всіх цих подій я висновки Венеціанської комісії всерйоз не сприймаю. Чому? Тому що мені здається, що вона дивиться на всі ці проблеми дещо однобоко», – заявив він.

Отже, ситуація навколо Конституційного Суду України залишається напруженою та невизначеною. Указ Президента В. Зеленського щодо відсторонення від посади голови КСУ О. Тупицького через скасування указу В. Януковича про його призначення суддею, попри аргументацію такого кроку вагомими причинами, більшість експертів визнає неконституційним, оскільки Президент не має повноважень звільняти судів КСУ. Конституцією України та законом про КСУ прямо визначено, що рішення про звільнення судді ухвалює виключно Конституційний Суд на спеціальному пленарному засіданні. Подальший розвиток подій у конфлікті навколо керівництва КСУ може визначити Касаційний адміністративний суд у складі ВСУ, до якого 29 березня надійшли позови, що оскаржують Указ Президента В. Зеленського щодо скасування призначення в Конституційний Суд України О. Тупицького й О. Касмініна, або призначення президентом нових суддів, замість звільнених, та обрання нового голови КСУ. Щоправда, експерти вбачають у такому варіанті ризик втрати легітимності рішень КСУ. Крім того, сподівання на розв'язання проблеми пов'язані з можливим прийняттям

Верховною Радою законопроекту № 4533 «Про конституційну процедуру», у якому прописано всі аспекти діяльності КСУ та який у цілому отримав позитивну оцінку Венеціанської комісії.

Примітки на полях

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Коронавірус у мусульманських країнах: рік потому

Минулого року на початку пандемії COVID-19 ми вже зверталися до теми поширення коронавірусу в мусульманських країнах. На той час лідером за кількістю випадків захворювання вважалася Ісламська Республіка Іран (ІРІ). Небезпечно розгорталася ситуація з його поширенням у Туреччині (ТР), а також у Лівані, Афганістані, Сирії, Лівії та Ємені. Неоднозначно розвивалися події в країнах Перської затоки й Магрибу. У мусульманських республіках колишнього СРСР велася (або демонструвалася) активна боротьба з COVIDом. Деякі країни Південної Азії проводили багатотисячні релігійні та політичні заходи.

Як змінилася ситуація сьогодні? Дії яких держав стали найбільш успішними? Як це може відобразитися на громадянах України?

Щоб відповісти на ці запитання, ми порівняли показники захворюваності і смертності, спричинені коронавірусом.

У квітні минулого року від COVID-19 найбільше з мусульманських країн потерпало населення ІРІ. На об'єктивні обставини, що сприяли поширенню коронавірусу, наклалися суб'єктивні, а саме: особиста неприязнь Д. Трампа до сучасного керівництва Ірану. Ще як кандидат у президенти, він заявляв про наміри поновити антиіранські санкції. Очоливши США, він, зокрема, намагався використати у своїх інтересах ситуацію з пандемією, відмовивши Тегерану в проханні вивести з-під санкцій хоча би ліки. Станом на 6.04.20 р. кількість інфікованих COVID-19 у країні становила 58 тис. 226 осіб. Загальна кількість смертей – 3 тис. 603. Як повідомляло державне інформаційне агентство IRNA, в разі негативного розвитку подій кількість заражених в ІРІ очікувалася на рівні 3,5 млн осіб (URL: <https://ru.irna.ir/news/83726774/Кампания-против-санкций-США-в-отношении-Ирана>). Водночас іранським урядом своєчасно був прийнятий план по виявленню громадян з ознаками коронавірусної інфекції, концентрації власних зусиль на боротьбі з пандемією, а також ефективного використання міжнародної допомоги. У межах цього плану мільйони іранців пройшли обстеження. Уже в першому кварталі минулого року іранські виробники відправили споживачам 40 млн медичних масок. Учені ІРІ розробили два зразки власної вакцини. Кількість інфікованих становила

1 908 974 осіб, із них померли 3,4 % – 62 тис. 876. Тобто протягом року кількість смертельних випадків зросла майже у 20 разів.

У двох країнах ситуація з коронавірусом отримала навіть політичний відтінок. Наприклад, у Туреччині станом на 2.04.2021 р. кількість інфікованих зросла за рік більш ніж у 100 разів – з 27 тис. 069 до 3 млн 357 тис. 988 осіб. Смертельні випадки становили 1,0 % – 31 тис. 713. Одужало 93,9 % – 3 млн 035 тис. 043 особи. Високому рівню одужання сприяли жорсткі протиепідемічні заходи, що здійснювалися Анкарою (хоча турецький уряд в умовах економічної кризи, що продовжується, був змушений послаблювати суворість заходів під час туристичного сезону). Крім того, за вказівкою президента Р. Т. Ердогана державні установи і приватний сектор переводилися на гнучку систему роботи з мінімальною кількістю співробітників. За ініціативою лідера країни в усіх провінціях ТР під керівництвом місцевої влади створювалися штаби по боротьбі з поширенням пандемії. До того ж важливу роль відіграє масова вакцинація. Із КНР уже отримано 15 млн доз від Sinovac Biotech і замовлено ще десятки мільйонів. Проте така допомога Пекіна вже починає негативно впливати на зовнішньополітичну активність Анкари, яка позиціонує себе лідером і захисником тюркського світу. Яскравим прикладом є ситуація з репресіями центральної влади Китаю проти уйгурів у Сінцзян-Уйгурському Автономному Районі. Оцінюючи результати китайсько-турецьких перемовин, що відбулися 25 березня в Стамбулі, спостерігачі звертають увагу на граничну обережність турецької сторони в питанні СУАР ([URL: https://golosislama.com/news.php?id=39651](https://golosislama.com/news.php?id=39651)).

У Йорданії, на території якої на початку квітня минулого року нараховувалося 345 випадків захворювання на коронавірус, сьогодні зафіксовано 632 тис. 907 інфікованих і 7 тис. 201 смертельний випадок. Стрімке поширення пандемії стало навіть однією з причин загострення соціально-економічної ситуації в країні, яке ледь не переросло в спробу державного перевороту. Спецслужби попередили заколот проти короля Абдалли II. У результаті було заарештовано близько 20 осіб, зокрема, з королівського дому ([URL: https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/jordan](https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/jordan)).

В одному з улюблених місць відпочинку українців – Єгипті – за минулий рік ситуація також не поліпшилася. Якщо наприкінці березня 2020 р. було зафіксовано 1 тис. 173 випадки зараження COVID-19, то через рік їх кількість становила 202 тис. 843 (зросла майже у 200 разів). Смертність досягла 5,9 % – 11 тис. 512 осіб. Єгипетські показники, проти іранських і турецьких, по інфікованості населення менші у 8–15 разів. Водночас відсоток тих, хто одужав майже на 20 позицій менший ніж у головної суперниці – Туреччини (76,9 проти 93,9 %). І це попри масові дезінфекційні заходи, що проводилися минулого року під егідою міністерства туризму Єгипту. Тоді дезінфекція проводилася відповідно до міжнародних норм. У її межах, зокрема, була продезінфікована вся археологічна зона в районі пірамід Гізи,

шляхи, що ведуть до неї, каси, туалети й місця відпочинку туристів (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/egypt>).

У туристичному Тунісі рік тому офіційно було підтверджено 574 випадки зараження коронавірусом і 22 летальні випадки. Станом на 2.04.2021 р. – 255 тис. 308 інфікованих, 8843 померли. У Марокко, де раніше було зафіксовано 1 тис. 113 заражених коронавірусом і 71 летальний випадок, через рік інфікованих вже було 496 тис. 676, померлих – 8 тис. 825 осіб (майже у 500 разів зросла кількість хворих і в 120 – померлих). Хоча Global Health Security «нагородили» Алжир статусом однієї з «найменш підготовлених» до пандемії країни з показником 23,6 за 100-бальною шкалою, загальні показники тут благополучніші, ніж у сусідів. Якщо минулого року в Алжирі було зареєстровано 152 померлих і 1 тис. 320 інфікованих, що дещо перевищувало аналогічні показники в Тунісі й Марокко, то теперішні – відповідно 3 тис. 096 та 117 тис. 304 – значно кращі (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/algeria>).

З найбільш благополучних у фінансово-економічному плані країн Перської затоки рік тому надходили відомості лише про інфікованих. У Королівстві Саудівська Аравія (КСА) – 2 тис. 402, Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ) – 1 тис. 799, Катарі – 1 тис. 604, Бахрейн – 700, Кувейті – 556, Омані – 331 осіб. У таких умовах уряд КСА забороняв переміщення між 13 провінціями, а також припиняв хадж і вводив комендантську годину у священних місцях Мецці та Медині. А Абу-Дабі навіть не став відміняти міжнародні військові маневри, що відбулися за участю кількох тисяч вояків зі США на еміратській базі Аль-Хамра. У результаті сьогодні печальну пальму першості за кількістю інфікованих отримують ОАЕ – 465 тис. 939 інфікованих (1 тис. 502 летальних випадків). Проте кількість померлих, як і раніше, найбільша в КСА – 6 тис. 676 (інфікованих – 390 тис. 597). Подив викликає велика кількість померлих в Омані – 1 тис. 681 при 160 тис. 018 заражених. Передостанню позицію поділяють одразу дві країни – Кувейт (233 тис. 521 і 1 тис. 319) і Катар (180 тис. 804 і 295). На останнє місце вийшов Бахрейн (145 тис. 380 і 523) (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/oman>).

Минулого року прогнозували, що другим, навздогін Ірану, з найбільшою кількістю інфікованих може стати Афганістан – на той час коронавірус виявили у 367 громадян, померлих було – 7. Сьогодні цифри відповідно такі: 56 тис. 595 і 2 тис. 496. Безумовно, шкодуємо за кожним померлим, проте можна допустити поміркований оптимізм з приводу того, що торішній прогноз не справдився. Саме він передбачав, що інфікуватися могли 16 млн афганців (тобто половина населення країни), а загинути – 100 тис.

Також у зоні ризику перебуває ще три країни, на території яких тоді, як і сьогодні, точилися бойові дії різної інтенсивності: це Сирія, Лівія та Ємен. Рік тому офіційна влада заявляла про поодинокі випадки смертей і зараження коронавірусом, або про їх відсутність. І така інформація викликала недовіру з

боку іноземних експертів і місцевих фахівців. За неофіційними даними, в Сирії станом на 6 квітня 2020 р. було 19 осіб, інфікованих COVID-19. У Лівії на той час було виявлено 18 інфікованих. У Ємені випадки зараження коронавірусом офіційно не реєструвалися. Проте місцеві фахівці звертали увагу на наявність у столичній Сані тільки однієї лабораторії. Сьогодні в Ємені зареєстровано 4 тис. 531 інфікованих і 906 смертельних випадків. У Сирії відповідно 19 тис. 039 і 1 тис. 274 (зростання в 1000 разів). У Лівії 161 тис. 088 і 2 тис. 684 (майже в 9 000 разів) (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography>).

У колишніх середньоазіатських республіках структура захворюваності і смертності залишається здебільшого без змін. Лише за кількістю інфікованих Узбекистан і Казахстан (перша – третя позиція) помінялися місцями (див. таблицю № 1).

Таблиця № 1

Показники інфікованості та смертності в колишніх середньоазіатських республіках

країна	Казахстан		Киргизстан		Узбекистан		Таджикистан		Туркме- ністан	
2020 р.	584	3	216	4	1275	4	дані відсутні		дані відсутні	
2021р.	284 931	3072	88 700	1500	83 239	630	13 308	90	дані відсутні	
	інф.	пом.	інф.	пом.	інф.	пом.	інф.	пом.	інф.	пом.

Казахстан, Узбекистан і Киргизстан намагалися оперативно вживати заходів для нівелювання негативних наслідків від COVID-19. Зокрема, в Казахстані рік тому було введено надзвичайний стан, призупинено весняний призов в армію й увільнення із збройних сил військовослужбовців. Алма-Ата і Нур-Султан були закриті на карантин. Проте більш позитивна динаміка спостерігалася в Узбекистані, влада якого також приділяла значну увагу розв'язанню цієї проблеми. У 2020 р. офіційний Ашхабад повідомив про відсутність інфікованих у Туркменістані. Така ситуація збереглася дотепер. Водночас у 2020 р. фіксувалося перенаправлення всіх міжнародних рейсів з Ашхабада в Туркменабад. Там же неофіційно було організовано зону карантину для тих, хто прибував з-за кордону.

Попри те, що в Азербайджані практично одразу було створено спеціальний фонд, затверджено порядок формування і використання його коштів для підтримки боротьби з коронавірусом, посилено соціальний захист медичних працівників, кабміном було виділено понад 588,2 млн дол. США на боротьбу з наслідками коронавірусу, розгорнуто спецлабораторії з боротьби з COVID-19 – хід пандемії нагадує ситуацію в Казахстані. На початку квітня 2020 р. в Азербайджані зафіксовано 584 інфікованих і 7 померлих від

коронавірусу. Через рік відповідно – 263 тис. 961 і 3 тис. 593 (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/azerbaijan>).

Палестинська влада в секторі Газа практично одразу правильно оцінила небезпеку від COVID-19. На тлі побоювань через поширення коронавірусу на густонаселеній території були заборонені масові щорічні мітинги уздовж кордону з Ізраїлем. Були закриті всі ресторани і кафе, а також скасовані п'ятничні молитви в мечетях. Уведено карантин для тих, хто прибуває з-за кордону. Станом на 6 квітня 2020 р. кількість інфікованих склало 237 осіб. Був також зафіксований один смертельний випадок. Місцеві мешканці звертали увагу на погані санітарні умови під час карантину. Тож уже через рік інфікувалося палестинців у тисячу разів більше – 246 тис. 893, з них померло 2 тис. 661 особа (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/palestine>).

У Лівані в квітні 2020 р. число випадків захворювання на коронавірус містилося на середньому рівні (527 осіб було інфіковано COVID-19, 18 померли). З початку березня уряд країни вживав рішучих заходів, заклавши школи, університети, бари і ресторани, а також фактично ввівши комендантську годину в громадських місцях. Міжнародний аеропорт країни був закритий, як і кордони для більшості мандрівників. «Ліван зробив набагато більше, ніж інші країни в стримуванні COVID-19 до сих пір», – заявили представники ініціативи Global Health в Американському університеті Бейрута. Однак медичні зусилля з надання допомоги пацієнтам опинилися під загрозою, оскільки сектор охорони здоров'я зіткнувся з наслідками корупції, що триває десятиліттями, в той час як Ліванський Червоний Хрест, що діє в межах Національної служби швидкої допомоги країни, стрімко виснажував свої кошти. У результаті через рік кількість інфікованих збільшилася майже в 1000 разів і станом на 2 квітня 2021 р. склала 471 тис. 962, померло – 6 тис. 286 осіб (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/lebanon>).

Хоча Албанія першою серед мусульманських країн Європи повідомила про випадок зараження коронавірусом у березні минулого року, через що місцева влада закрила школи, а також скасувала поромне і повітряне сполучення з Італією, – через місяць кількість інфікованих зросла до 261 і 20 померлих. Сьогодні ці печальні показники відповідно становлять 126 тис. 183 і 2 тис. 256, що наближається до показників Алжиру, ситуація з померлими в якому рік тому була значно гіршою (див. таблицю № 2) (URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/albania>).

Показники інфікованості та смертності в Албанії й Алжирі

	Албанія		Алжир	
2020 р.	584	3	1320	152
2021 р.	126 183	2 256	117 394	3096
	інфікованих	померлих	інфікованих	померлих

Минулорічний приклад Малайзії, де під час пандемії міжнародний неофундаменталістський рух «Таблігі джамаат» провів чотириденний релігійний захід за участі 16 тис. людей (1 тис. 500 іноземців), оцінювався як однозначно небезпечний, а тому – негативний. За рік кількість інфікованих у країні зросла більш ніж у 500 разів (з 673 до 350 тис. 959). На цьому тлі кількість смертельних випадків виглядає не настільки жахливо – 1 тис. 288.

Насамкінець хотілося б привернути увагу до таких моментів.

По-перше, за минулий рік печальна палма першості щодо COVID-19 перейшла від Ірану до Туреччини. Песимістичні прогнози щодо виходу Ірану в лідери за захворюваністю на COVID-19 не справдилися. Аналогічна ситуація склалася і в мусульманських країнах, на території яких точаться бойові дії: Ємені та Сирії. Ситуація в Лівії є певним винятком, але її не можна поки що навіть порівняти з такою заможною і розвинутою арабською країною, як Саудівська Аравія.

По-друге, коронавірус здатний впливати як на внутрішню, так і зовнішню політику мусульманських країн. У Йорданії пандемія призвела до такого погіршення соціально-економічної ситуації, що конфліктний потенціал вилився у спробу державного перевороту. В Анкари через залежність від поставок вакцини з Китаю виникли труднощі в зовнішній політиці. Тепер Туреччина не може так само активно, як це було до пандемії, захищати від репресій центральної влади КНР етнічно близьких мусульман-уйгурів у СУАР.

По-третє, тим, хто збирається обрати місцем літнього відпочинку Туреччину варто звернути увагу на теперішню кількість інфікованих – 3 445 052 людини. Поза тим, ці показники мають тенденцію до зростання. Аналогічна ситуація спостерігається в інших курортних зонах, проте в них значно нижчий рівень захворюваності. В Об'єднаних Арабських Еміратах – 470 тис. 136, Тунісі – 258 тис. 335, Єгипті – 204 тис. 256. З мусульманських республік колишнього СРСР найменша захворюваність в Таджикистані (13 тис. 308), влада якого на початку поширення епідемії не приділяла контрзаходам потрібної уваги. На відміну від Душанбе, Ташкент одразу ж серйозно підійшов до розв'язання проблеми, тож результат 83 тис. 623 інфікованих треба зарахувати до позитивного (особливо враховуючи кількість населення Узбекистану – 34 101 897 проти 9 127 000 – у Таджикистані).

На жаль, мусульманським країнам (як і всім іншим) ще не вдалося знайти альтернативний спосіб, щоб зупинити поширення пандемії. Навіть такі фінансово-економічні лідери, як Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт і Катар спромоглися тільки утриматися в середині списку за кількістю інфікованих.

Отже, вакцинація, локдаун та особливий захист поки що залишаються головними в боротьбі з COVID-19.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Тіньовий ринок тютюнових виробів: контрафактне виробництво і контрабанда

Тіньовий ринок і контрафактне виробництво тютюнових виробів

Доволі потужними сферами функціонування тіньової економіки є контрафактне виробництво тютюнової продукції, особливо контрабанда тютюнової продукції. Це обумовлено впливом ряду соціально-економічних чинників, які так чи так стимулюють зазначені види тіньової економічної діяльності.

Насамперед тютюнові вироби, через їхні споживчі властивості як товару, традиційно користуються вельми високим попитом в усьому світі та мають стабільний збут. Це забезпечує відповідні прибутки їхнім виробникам і продавцям. Водночас усталеність продажів тютюнових виробів зробила їх надійним об'єктом оподаткування по всьому світу. Причому рівень оподаткування тютюнових виробів відносно до вартості їх виробництв, як правило, доволі високий порівняно з іншими оподатковуваними товарами у відповідній національній економіці. Однак оскільки рівні доходів населення та рівні оподаткування тютюнових виробів, як і економічна політика загалом, різняться від держави до держави, то й роздрібні ціни на тютюнові вироби різняться залежно від того чи того національного ринку.

Зазначені чинники створюють фінансово-економічні передумови для функціонування виробництва контрафактної тютюнової продукції та контрабанди тютюнової продукції як міжнародного явища. Тіньовий ринок тютюнових виробів поєднує виробництво й контрабанду такої продукції. Хоча при цьому треба зазначити, що не вся контрабандна тютюнова продукція є контрафактною. Як контрабандний товар певною мірою використовується за тих чи тих обставин і легальна тютюнова продукція.

Водночас, згідно з нормами права, до контрафактної продукції відносять продукцію, яка випускається, відтворюється, розповсюджується, реалізується тощо з порушенням майнових прав інтелектуальної власності (URL: <https://ips.ligakon.net/document/view/TM033814>). Якщо ж ідеться про тютюнову продукцію, то ознакою її контрафактності є нелегальний випуск

тютюнових виробів, як правило сигарет, під широко відомими торговими марками. Вироблена таким чином продукція може мати також й ознаки фальсифікату.

Фахівці зазначають, що «в юридичній доктрині та в повсякденному вжитку терміни “контрафакт” та “фальсифікат” і похідні від них слова здебільшого використовуються як синоніми». Водночас аналіз положень вітчизняного законодавства свідчить, що «фальсифікація продукції може полягати або в порушенні технології виробництва, або в порушенні прав інтелектуальної власності на торговельну марку, промисловий зразок та інші об’єкти права промислової власності, авторських та суміжних прав. Дійсно, фальсифікація товарів, як правило, супроводжується незаконним використанням чужого зареєстрованого знаку для товарів та послуг, фірмового найменування, запатентованої форми чужого товару тощо з метою введення в оману покупців щодо товарів, які ними придбаються».

Водночас на думку Д. Позової, «для позначення товарів, виготовлених та / або розповсюджених із порушенням авторських, суміжних та інших прав інтелектуальної власності необхідно використовувати термін “контрафактний”, у той час як фальсифікованими треба називати лише ті товари, споживчі властивості яких було умисно погіршено в процесі виробництва чи передреалізаційної підготовки» (URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_68_42).

Утім у повідомленнях ЗМІ й інших інформаційних матеріалах, які використовувалися при підготовці цієї праці, як правило, не було поділу конфіскованої правоохоронними органами тютюнової продукції на контрафактну та фальсифіковану. Звичайно, коли йдеться про викриття нелегального й до того ж напівкустарного виробництва тютюнової продукції, то цілком логічно буде одночасно віднести таку продукцію до категорії не лише контрафактної, а й фальсифікованої, оскільки є всі підстави вважати, що в цьому випадку було порушено не лише права інтелектуальної власності, а і відповідні технології виробництва. З іншого боку, якщо умови виробництва конфіскованої нелегальної тютюнової продукції невідомі, то й одночасно зараховувати її до категорії фальсифікованої однозначних підстав немає.

Крім того, не можна відкидати також імовірності того, що деяка частина сигарет, виготовлених на офіційно працюючих тютюнових фабриках, так чи так попадає на тіньовий ринок тютюнових виробів. Це зовсім не означає, що до зазначеної діяльності причетні власники та вище керівництво тютюнових компаній. Подібна протиправна діяльність може здійснюватися певними групами працівників легальних тютюнових підприємств за участі тих чи тих представників їх менеджменту. До появи такого припущення призводить відповідна інформація ЗМІ про порушення правил обігу підакцизних товарів, включаючи виготовлення фальшивих акцизних марок.

Так, наприкінці 2019 р. «на Дніпропетровщині СБУ викрила податківців, які сприяли ухиленню від сплати акцизного податку тютюновою фабрикою на понад 1,6 млн грн. Оперативники спецслужби встановили, що менеджмент фабрики розробив механізм ухилення від сплати податків через виготовлення необлікованої продукції». Водночас «Служба безпеки України викрила схему виготовлення та реалізації підробних марок акцизного податку на горілчану й тютюнову продукцію. За час функціонування незаконного механізму зловмисники встигли реалізувати підрібок на 20 млн грн... Збували підроблені спецзнаки замовникам по всій Україні через один з недержавних поштових сервісів та через кур'єрів». Надходять також повідомлення про організацію напівкустарного виробництва фальшивих акцизних марок, що стає можливим завдяки доступності сучасної комп'ютерної техніки.

Загалом, питання підробки акцизних марок може бути темою окремого аналізу. У цій праці це питання порушено лише для того, щоб довести можливість (!) маркування такими марками сигарет, нелегально виготовлених на офіційно працюючих тютюнових фабриках, для подальшої їх тіньової реалізації. Адже в повідомленнях про вилучення контрафактної тютюнової продукції, особливо контрабандних тютюнових виробів, дуже часто інформація про її виробника відсутня. До того ж до припущення про вірогідність того, що деяка частина сигарет, виготовлених на офіційно працюючих тютюнових фабриках, так чи так попадає на тіньовий ринок тютюнових виробів, підштовхує і відсутність в Україні загальнонаціональної трекінг-системи для відстеження руху кожної пачки тютюнових виробів. Водночас такі системи функціонують, наприклад, в Італії, Франції та Швеції.

Тому, оскільки з повідомлень з відкритих джерел далеко не завжди відомо про виробника «тіньової» тютюнової продукції, терміном «контрафактні тютюнові вироби / сигарети» в цій праці позначатимуться всі тютюнові вироби, вилучені з тіньового товарного обігу. Тобто незалежно від наявності / відсутності ознак технологічної фальсифікації та акцизних марок.

При цьому треба зазначити, що тіньовий ринок тютюнових виробів, як відносно цілісна економічна система, має всі ознаки міжнародного й до того ж вельми масштабного. Зокрема, є всі підстави говорити про такий ринок у масштабах Європи. Хоча, як свідчать дослідження фахівців з питань тіньової економіки, на яких ми зупинимось далі, функціонально з європейським тіньовим ринком тютюнових виробів пов'язані відповідні Азії та Африки. Утім оскільки тіньовий бізнес, за природою своєю, є непрозорим, то й точно визначити функціональні зв'язки європейського тіньового ринку тютюнових виробів украй важко. До того ж ці межі час від часу можуть дещо змінюватися залежно від кон'юнктури ринку.

Однак, як би там не було, тіньовий тютюновий бізнес посідає доволі значне місце в міжнародній тіньовій економіці. Так, за даними поліцейської служби Євросоюзу Europol, загалом на території ЄС діє близько 5 тис. організованих злочинних угруповань. Їхній прибуток сягає близько

110 млрд євро на рік – приблизно 1 % від загального ВВП ЄС, підраховали експерти італійського дослідницького центру Transcrime у своїй доповіді, присвяченій міжнародній злочинності у 2016 р. Причому тіньовий тютюновий бізнес є одним з п'яти провідних напрямів тіньової економіки, що формує згаданий вище щорічний прибуток організованих злочинних угруповань на території ЄС. За оцінками дослідного центру Transcrime, щорічна виручка незаконного ринку сигарет на території ЄС коливалася в діапазоні 7,8–10,5 млрд євро. Причому в період з 2006 по 2013 р. цей ринок надзвичайно змінювався. Зокрема, у деяких районах Європи його обсяги скорочувалися, а деякі інші переживали бум тіньового тютюнового бізнесу. Італійські криміналісти наголошують, що «ринок незаконних сигарет швидко змінюється в розмірах, обсягах виробництва, потоках, діячах і модифікаціях. І політики можуть недооцінювати динамічний характер цього незаконного ринку».

За даними європейських криміналістів, у 2017 р. обсяг споживання нелегальних сигарет у ЄС становив 39,6 млрд шт., вони були вироблені у 128 країнах світу. При цьому 42 % від зазначеного обсягу споживання нелегальних сигарет походило з держав – членів ЄС, 21 % – з країн, що не входять до ЄС, мають спільний сухопутний кордон з ЄС, включаючи Україну, 37 % обсягу споживання нелегальних сигарет у ЄС походило з держав, що не є членами ЄС і не мають спільного кордону з ЄС.

При цьому найбільшим у ЄС ринком нелегальної тютюнової продукції є Німеччина. У ній зареєстровано споживання нелегальних сигарет, що надходять із 41 країни. До Німеччини нелегальні сигарети надходять головним чином із Чехії та Польщі, а також з більш віддалених країн, таких як Білорусь, Україна, Китай, Туреччина та Таїланд. Особливо великі потоки, що надходять з Чехії (близько 4,8 млрд шт.) та Польщі (близько 4,0 млрд шт.), в основному пояснюються великою різницею в цінах сигарет у цих країнах і в Німеччині. Прикметно, що у Великій Британії, Франції та Нідерландах курці споживають нелегальні сигарети, що надходять з 65, 74 та 82 країн відповідно.

Водночас на відміну від більшості держав – членів ЄС у деяких країнах ЄС незаконне споживання в основному складається із сигарет, що походять зсередини ЄС. Сюди належать Німеччина (87 % незаконного споживання), Австрія (71 %), Нідерланди (59 %), Фінляндія (57 %), Данія (55 %), Люксембург (54 %).

Загалом, фінансово-економічним підґрунтям існування міжнародного тіньового ринку тютюнових виробів є гра на різниці цін у різних країнах, а в межах окремих держав – ще й нижча ціна продажу нелегальної тютюнової продукції за рахунок економії на сплаті акцизного збору порівняно з легальною тютюновою продукцією. І хоча з року в рік ціни на сигарети в різних країнах можуть змінюватися, саме зазначена різниця цін і є «вічним двигуном» міжнародного тіньового ринку тютюнових виробів.

Наприклад, як зазначала кореспондент російськомовної редакції Чеського радіо, з посиланням на дослідження, проведене всесвітньо відомою консалтинговою фірмою KPMG у 2016 р., ціна пачки звичайних сигарет у Чеській Республіці приблизно в шість разів вища, ніж тих же сигарет в Україні та Білорусі, де вартість пачки становить від 13 до 17 крон приблизно (приблизно 50 євроцентів). Цей факт є головним двигуном збереження нелегального тютюнового ринку в Чехії.

Вище вже зазначалося, що саме велика різниця цін стимулює надходження нелегальних сигарет на ринок ФРН. Зокрема, за кошти, що відповідає середній ціні однієї пачки сигарет у Німеччині, у Чехії, Польщі та Литві можна придбати по дві пачки сигарет, у Білорусі – п'ять, а в Україні – сім пачок сигарет. За кошти, що відповідає середній ціні однієї пачки сигарет у Великій Британії, в Україні можна придбати 10 пачок сигарет.

Загалом, у межах ЄС вартість сигарет дуже різниться. За інформацією спільного дослідного центру Transcrime, найбільша різниця в цінах реєструється між Ірландією та Болгарією. У 2017 р. пачка сигарет преміум-класу коштувала дорожче в більше ніж чотири рази в Ірландії (11,50 €), ніж у Болгарії (2,70 €). Абсолютна ж різниця ціни пачки сигарет преміум-класу між цими країнами становила близько 8,80 €. Як зазначають експерти, різниця цін на сигарети між країнами ЄС існує з різних причин, основні серед яких – національні податкові політики та структури місцевих ринків.

При цьому, як стверджується у звіті дослідного центру Transcrime, у 2017 р. в Україні були найдешевші сигарети преміум-класу (1,06 євро за упаковку) серед усіх країн, що мають спільний кордон з ЄС. Це стимулює купівлю українських контрабандних сигарет курцями у сусідніх країнах ЄС – у Словаччині (упаковка коштує 4,00 €), Угорщині (упаковка – 3,86 €), Польщі (упаковка – 3,80 €) та Румунії (упаковка – 3,60 €), дозволяючи економити більше 70 % ціни на кожній пачці сигарет. Утім українська випадок – не унікальний. Різниця в ціні уздовж фінсько-російського кордону перевищує 4,30 € за одну пачку при покупці дешевих, преміум або найбільш продаваних сигарет. Цінова різниця в понад 2,00 € за упаковку стосується румунських курців, які купують свої сигарети в Молдові, або польських та латиських курців – у Білорусі.

Зазначена вище різниця цін на сигарети в різних європейських країнах і водночас між ринком ЄС і ринками держав, що не є його членами, стимулює не лише їх контрабандні поставки до цього регіону, а й контрафактне виробництво тютюнових виробів на території держав – членів ЄС. Зокрема, у січні нинішнього року ЗМІ повідомили, що в Польщі поблизу Вроцлава в незаконному виробничому цеху поліція затримала вісім осіб (з них п'ять – громадяни України), які займалися виготовленням цигарок. Вилучено повну виробничу лінію, 400 тис. готових цигарок і 1,4 т тютюну на суму близько 2 млн злотих. Тільки в листопаді минулого року ця злочинна група могла виготовити приблизно 8 млн цигарок. В іншому повіті Польщі правоохоронці виявили склад з незаконними цигарками, тютюном та іншими компонентами

для виготовлення цигарок. Там також затримали особу, що виконувала функції чергового (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/u-polshchi-ukrajintsiv-zmshuvali-pratsjuvati-u-pidpilmomu-tsekhu-tsiharok.html>).

Загалом, судячи з повідомлень польських ЗМІ, правоохоронні органи цієї держави вельми успішно борються з контрафактним виробництвом цигарок у Польщі. Прикметно, що на цих підпільних виробництвах використовувалася українська робоча сила. Так, у 2015 р. «польські правоохоронці виявили найбільшу у Європі підпільну фабрику з виробництва сигарет... Правоохоронці знайшли 2,5 млн кг нелегального тютюну вартістю щонайменше 1,5 млрд злотих (395 млн дол.) та чотири нелегальні лінії з виробництва. Крім того, виявлено 20,5 млн шт. сигарет без польських акцизних марок вартістю 13 млн злотих (3,4 млн дол.) та 33 млн злотих (8,7 млн дол.) у готівці. Злочинна група займалася виробництвом сигарет та їх продажем у країнах Західної Європи (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/03/25/7032247>).

За інформацією Польського радіо, у 2019–2020 рр. правоохоронні органи цієї держави викрили ряд підпільних виробництв тютюнової продукції. Зокрема, «одну з нелегальних фабрик з виготовлення тютюнових виробів спільна міжнародна група в складі представників Держприкордонслужби України, польського Центрального слідчого бюро поліції, оперативного підрозділу митниці Литви, за підтримки Європолу викрила неподалік м. Катовіце (Польща)» влітку 2019 р. Також на фабриці виявили 11 громадян України, яких було примусово залучено до виробництва сигарет», – ідеться в повідомленні. Інше незаконне підприємство виявили на території Болгарії, у регіоні Пловдив. «На місці затримано трьох організаторів протиправної діяльності, які є громадянами Болгарії, а також сімох громадян України та одного громадянина Молдови, які також примусово утримувалися як працівники».

Аналогічне підпільне виробництво цигарок також у 2019 р. було викрито у Лодзькому воєводстві (Польща). «Вартість вилучених на місці цигарок становить приблизно 450 тис. злотих (104 тис. євро). Збитки для Державної скарбниці в ситуації, якби вилучені вироби було введено на ринок, оцінили в приблизно 800 тис. злотих (184 тис. євро). За оцінками, під час кількомісячної незаконної діяльності було виготовлено цигарок на суму приблизно 8 млн злотих (1,8 млн євро). Відповідно, збитки для державного бюджету могли становити навіть 10 млн злотих (2,3 млн євро) через ухиляння від сплати акцизного збору». У 2020 р. у Мазовецькому воєводстві (Польща) викрили дві підпільні фабрики виготовлення незаконних цигарок і затримано вісім осіб, з яких шість – громадяни України. На нелегальній фабриці цигарок у Любуському воєводстві було затримано 12 громадян України. «Як повідомлено, злочинна група діяла на території Любуського і Великопольського воєводств від листопада 2019 р. Збитки від несплати податків оцінено попередньо на 6,5 млн злотих (1,46 млн євро). Проте встановлено, що цигарки, імовірно, продавали за кордоном. У такому

випадку збитки Державної скарбниці від несплати акцизного податку, ПДВ і митних платежів можуть сягати майже 40 млн злотих (майже 9 млн євро)».

Зауважимо, що всі зазначені нелегальні підприємства з виробництва цигарок використовували спеціальне обладнання, аналогічне тому, що використовується й на легальних тютюнових фабриках різних країн.

Також улітку 2020 р., але вже «у Німеччині (земля Північний Рейн-Вестфалія) правоохоронці викрили нелегальну тютюнову фабрику. Вона була розташована в одному з промислових районів неподалік м. Клеве, повідомили 25 серпня представники митної служби. Під час слідчих дій вилучено 11 млн сигарет, 6 т тютюну та всю техніку, що використовувалася для нелегального виробництва цигарок. Також було затримано 12 людей, які є вихідцями з України та Польщі. Слідчі повідомили, що фабрика виробляла до 10 млн цигарок щотижня. В основному їх відправляли до Великої Британії. За даними митниці, прибуток з продажу кожної вантажівки сигарет становив близько 3 млн євро.

За даними представників митних органів, фабрика була дуже професійно обладнана. Техніка для виготовлення цигарок та пакування походить з Великої Британії. Зал було спеціально ізольовано, щоб шум і запах тютюну не проникали назовні. Електроенергію виробляли власні генератори, щоб не було помітно, що в приміщенні перебуває велике виробництво. За висновками слідчих, фабрика була побудована ще у 2016 р. З того часу виробництво поступово збільшувалося. Прокурор звинувачує затриманих у податковому шахрайстві на суму до 100 млн євро» ([URL: https://www.dw.com/uk/u-frn-vyivavyly-nelehalnu-tiutiunovu-fabryku-zatrymaly-vykhidtsiv-z-ukrainy/a-54693169](https://www.dw.com/uk/u-frn-vyivavyly-nelehalnu-tiutiunovu-fabryku-zatrymaly-vykhidtsiv-z-ukrainy/a-54693169)).

Зазначимо, що кореспондент Чеського радіо у 2006 р. повідомляв про те, що «понад 80 осіб було затримано чеськими митниками та Фінансовою поліцією під час широкомасштабної акції “Клас”, спрямованої на ліквідацію підпільних цехів з виготовлення тютюнового сурогату. Одна з вилучених промислових ліній виробляла близько 2 тис. шт. сигарет за 1 хв. Злочинці підробляли найвідоміші сигаретні марки. Фальсифікована продукція поширювалася в Чехії, вивозилася до Німеччини». При цьому кореспондент посилався на думку фахівців про те, що «акція “Клас” підтверджує нову тенденцію на кримінальному тютюновому ринку: злочинцям вигідніше виробляти “ліві” сигарети прямо в країнах Євросоюзу, ніж ввозити їх у ці країни контрабандним шляхом».

Утім, як свідчать дослідження дослідного центру Transcrime, таке припущення кореспондента Чеського радіо найвірогідніше є помилковим. Адже лише в період з 2010 по 2013 р. у ЄС було демонтовано 150 об'єктів з нелегального виробництва сигарет. Причому економічна географія контрафактного тютюнового виробництва на території Євросоюзу має певні закономірності, що проявляються таким чином.

Три райони з найвищим рівнем концентрації таких об'єктів були в Польщі: Нижньосілезьке (6,7 %), Сілезьке (6,0 %) воєводства, Лодзька

губернія (6,0 %). Іншими важливими регіонами концентрації були Північно-Східний і Суд (Румунія), континентальна Хорватія та Мазовецьке воєводство (Польща). Загалом у межах ЄС нелегальне виробництво тютюнових виробів більш поширено у відносно бідніших регіонах цього міждержавного об'єднання, де таке виробництво дешевше обходилося його організаторам і робочу силу для нього легше було знайти.

Серед п'яти областей ЄС, де з 2010 по 2013 р. включно було вилучено найбільшу кількість нелегальних сигарет: Аттика (Греція), Підляське воєводство (Польща), Центральна Македонія (Греція), Марке (Італія) та Ленстер (Ірландія). Ці регіони мають важливі порти, виняток – Підляське воєводство, що межує з Білоруссю, де нелегальні білі сигарети і виробляються. (Довідково. Фахівці з тіньової економіки визначають «незаконні білі сигарети» як такі, що виготовлені легально в певній країні, але призначені для контрабанди в інші країни, де вони, як правило, мають обмежене поширення або взагалі відсутні на легальному ринку. Податки з їх обігу в країні виробництва зазвичай платять, а в країні призначення їх імпорт завжди незаконний і проходить без сплата відповідних податків).

Експерти з тіньової тютюнової економіки у ЄС наголошують на необхідності зосередження уваги на тих країнах, які не є членами ЄС, але фактично «перебувають усередині тютюнового ринку ЄС (Білорусь, Росія, Україна, Сербія та Туреччина). Білорусь, Росія та Україна є ключовими вихідними точками для нелегальних тютюнових виробів, що надходять до ЄС». Ці країни займають центральне місце в поставках до ЄС нелегальних тютюнових виробів через низькі ціни на вироблені ними сигарети, наявність незаконних виробників так званих білих сигарет, нелегальних фабрик тютюну, існування консолідованих злочинних мереж. Частка нелегальних білоруських і російських сигарет, ввезених до ЄС, зростала з 2006 по 2013 р., тоді як українська частка в таких поставках до ЄС загалом зменшилася.

Однак загалом аналіз повідомлень щодо функціонування тіньового ринку тютюнових виробів у ЄС засвідчив, що після 2013 р. увага фахівців із цієї проблематики дедалі більше переміщалася з питань функціонування контрафактного виробництва тютюнових виробів у країнах ЄС на контрабанду тютюнових виробів до ЄС з інших країн світу. На потоках контрабанди тютюнових виробів до ЄС ми детально зупинимося в подальшому огляді.

Європейські дослідники міжнародного тіньового ринку тютюнових виробів характеризують Росію як «зростаючий чорний ринок» тютюнових виробів. Така характеристика проявляється при аналізі повідомлень російських ЗМІ в значному переважанні повідомлень про контрабанду тютюнових виробів над повідомленнями про їх контрафактне виробництво. Крім того, така контент-структура ЗМІ пояснюється й тим, що суто організаційно виявити контрабандні поставки тютюнових виробів значно легше, ніж відслідкувати місце розташування їх контрафактного виробництва. Коректність цієї тези підтверджується хоча б наведеними вище

прикладом добре законспірованих, але все-таки нещодавно виявлених правоохоронцями виробництв контрафактних сигарет у Польщі та Німеччині.

Однак інколи до російських ЗМІ потрапляє також інформація про виявлення контрафактного тютюнового виробництва в цій країні. Так, у березні 2021 р. російське видання «Коммерсантъ» повідомило, що «Федеральна митна служба (ФТС) спільно з ФСБ Росії розкрила діяльність злочинної групи, яка виготовляла в Армавірі контрафактні цигарки... На території нелегального цеху з виробництва та фасування тютюнових виробів вилучено понад 230 тис. пачок сигарет марок “Marlboro”, “Bt”, “TU-134”, “Stewardess”, “Космос”, “Столичні» та ін. За даними ФТС, підпільний виробничий майданчик вдалося знайти після затримання у Ростові-на-Дону автомобіля з незаконною тютюною продукцією... Співробітники Південної оперативної митниці в затриманому автомобілі..., що прямував до Ростова з Армавіра, виявили 132 тис. пачок сигарет Marlboro без акцизних марок РФ і DataMatrix-кодів системи маркування. У нелегальному цеху виявлено виробничі лінії і велика кількість тютюнової сировини, фільтрів для сигарет, а також підроблені акцизні марки» (URL: <https://www.kommersant.ru/doc>).

Тим часом, як пояснила керівник з корпоративних питань афілійованих компаній «Філіп Морріс Інтернешнл» в Росії О. Киянова, у результаті рейдів правоохоронних і регулюючих органів «на території Росії в минулому році було ліквідовано 13 підпільних сигаретних фабрик, одне виробництво нелегальної продукції із вмістом нікотину, дві друкарні, що робили контрафактні етикетки, упаковки й підроблені спеціальні марки. Якщо говорити про обсяг продукції, то було вилучено близько 1 млрд шт. нелегальних сигарет». При цьому видання повідомляє, що обсяг виявленої немаркованої тютюнової продукції у 2020 р. зріс.

Однак загалом у російських ЗМІ кількісно повідомлення про контрабанду тютюнових виробів явно переважають повідомлення про їх контрафактне виробництво в цій країні. При цьому зазначається, що «основним джерелом надходження контрабанди на російський ринок є країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), де рівень акцизних ставок нижче. Із цього регіону поставляється 64 % від всієї незаконної тютюнової продукції в країні, свідчать дані Nielsen. Лідером серед країн ЄАЕС є Білорусь, на яку припадає кожна друга нелегальна сигарета», що потрапляє на російський ринок.

Утім, судячи з повідомлень ЗМІ, Білорусь є джерелом великих поставок так званих білих нелегальних сигарет. Адже тютюнова продукція з країн ЄАЕС формально не вважається контрабандною, оскільки ЄАЕС має єдиний митний простір, але продавати її в Росії без сплати акцизного збору незаконно. Водночас російська асоціація «Антиконтрафакт» зазначає, що виробництво дешевих сигарет в Білорусі «поставлено на широку ногу: спираючись на дані ВООЗ, можна поррахувати, що білоруські споживачі

викурюють близько 17 млрд сигарет на рік, а місцеві фабрики випускають утричі більше. У грудні 2019 р. у країні відкрилася нова сучасна фабрика з виробництва сигарет “Інтер тобакко”. Тепер, за оцінками асоціації “Антиконтрафакт”, сукупна потужність білоруських тютюнових підприємств перевищує 67 млрд сигарет на рік (фактичний обсяг виробництва країна не публікує)» (URL: <https://www.vedomosti.ru/partner/articles/2020/12/17/851098-randemiya-pomogla>).

Загалом же, аналіз відкритих джерел інформації щодо розвитку тінювого ринку тютюнових виробів на Європейському континенті дає підстави вважати, що Білорусь є потужним виробником не контрафактних, а саме легальних тютюнових виробів, які в подальшому стають джерелом контрабанди вже згадуваних «незаконних білих сигарет».

Як зазначалося вище, доволі помітне місце в тютюновому сегменті міжнародної тінювої економіки посідає й Україна. Ідеться як про внутрішній сегмент українського тінювого ринку тютюнової продукції, так і про його міжнародні зв'язки. Стосовно внутрішнього сегменту українського тінювого ринку тютюнової продукції треба зазначити, що, згідно з даними проекту «Моніторингу нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні», який проводить філія міжнародної компанії «Kantar TNS Україна» на замовлення провідних вітчизняних виробників тютюнових виробів, частка контрафактної тютюнової продукції, виробленої в Україні, за виключенням тимчасово окупованих Росією українських територій, у 2017–2019 рр. коливалася в межах 6–9 % з тенденцією до зменшення від загального обсягу внутрішнього ринку нелегальної тютюнової продукції. Решта цього ринку наповнювалася за рахунок контрабандних поставок.

При цьому, як повідомив генеральний директор тютюнової компанії «JTІ Україна» П. Холловей з посиланням на дослідження TNS Kantar, частка ринку нелегальних сигарет в Україні станом на серпень 2020 р. зросла до 6,9 % порівняно з 6,6 % у 2019 р. Згідно з даними Kantar, за весь 2019 р. обсяг нелегального обігу тютюнових виробів в Україні становив 3,5 млрд сигарет. У результаті державний бюджет недоотримав 4,7 млрд грн. Водночас в. о. голови Державної фіскальної служби (ДФС) С. Солодченко повідомив, що за підсумками дев'яти місяців 2020 р. це відомство вилучило підакцизні товари на суму 2,034 млрд грн, із них близько 36 % у грошовому еквіваленті – тютюнові вироби.

Наприклад, у квітні минулого року Служба безпеки України «викрила в Дніпропетровській області масштабне виробництво контрафактних сигарет... Організатори виробництва реалізовували свою продукцію по всій території країни, а також вивозили контрабандним шляхом до країн ЄС. Під час обшуків у виробничих приміщеннях і на складах оперативники СБУ виявили понад 12 тис. коробок з майже 6 млн пачок з підробленими сигаретами під виглядом відомих світових брендів. За оцінками експертів, вартість вилученої продукції становить 97,2 млн грн».

Також у вересні 2020 р. ЗМІ повідомили, що «мешканці Львівської та Волинської областей організували підпільне виробництво сигарет, які збували в межах двох областей. Потужності нелегальних цехів давали змогу виробляти щомісяця понад 1,5 млн пачок сигарет. Їхню діяльність викрили оперативники Управління стратегічних розслідувань у Львівській області. Цехи з виробництва тютюнових виробів працювали на території Турійського району Волинської області. Продукцію маскували під відомі бренди й продавали на території Львівщини і Волині».

Водночас латентний характер контрафактного тютюнового виробництва призводить до того, що ЗМІ не надто часто повідомляють про виявлення таких об'єктів. Хоча повідомлення про випадки конфіскації нелегальної тютюнової в Україні регулярно з'являються у вітчизняних ЗМІ. Виявленню конкретних джерел походження нелегальної тютюнової продукції перешкоджає й те, що в каналах її збуту, у конкретних її продавців доволі часто змішується різний за походженням товар. Тому на практиці далеко не завжди можна розділити за їх походженням нелегальні тютюнові вироби на вітчизняну контрафактну продукцію та контрабандний імпорт.

Окремо треба зупинитися на виробництві контрафактної тютюнової продукції в тимчасово окупованих районах Донбасу. За інформацією інтернет-видання «Острів», найбільші його представники в «ДНР» – тютюнова фабрика «Хамадей» (Донецьк) і ТОВ «Донецька тютюнова фабрика». Остання «розташована в м. Дебальцевому на території непрацюючого Дебальцівського заводу металургійного машинобудування. Відомо, що ще до війни налагодити там сигаретне виробництво мали намір якісь китайські бізнесмени. Вони встигли завезти на ДЗММ необхідне обладнання, а потім почалася війна. У результаті китайцям довелося все кинути, а їх спадок дістався місцевим кримінальним авторитетам. Із січня 2018 р. до цих підприємств додалося ТОВ «Луганська тютюнова фабрика». Вона відкрилася в складських приміщеннях компанії «Арда-Дон», яка до війни займалася продажем сигарет у Луганській області. Крім того, є ще кілька дрібніших кустарних виробників. Асоціація «Укртютюн» у 2018 р., з посиланням на власні дані, оцінювала загальну потужність обладнання на території ОРДЛО в 4 млрд шт. на рік. Але з яким завантаженням воно працює, невідомо».

«Про те, що саме ОРДЛО є центром нелегального виробництва сигарет, можна судити за географічною ознакою. За даними асоціації «Укртютюн», 47 % усіх продажів нелегальних сигарет в Україні припадає на Харківську, Дніпропетровську та Запорізьку області, тобто ті, що межують з Донбасом. Показовою є ситуація й по іншу сторону кордону. За даними російських джерел, у Ростовській області на нелегальну продукцію припадає 44 % тютюнового ринку, тоді як середній по РФ показник – 17 %... Утім, значна частина вироблених у «ДНР»/«ЛНР» сигарет призначена для «далекого» експорту. Основний акцент робиться на підробці відомих марок».

Безперешкодно потрапляє до «ДНР»/«ЛНР» і сировина. За даними російських джерел, тютюновий лист з арабських країн нелегально завозиться через Абхазію – такий же невизнаний сепаратистський анклав. Крім того, відомо про випадки прямих поставок через Новоросійськ, Новоазовськ і навіть через Маріуполь, тобто з територій, підконтрольних офіційній українській владі» (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/602670>).

Деякі вітчизняні ЗМІ, з посиланням на інформацію СБУ, повідомляють, що на окупованій РФ території Луганської області, у «ЛНР», співробітники Федеральної служби безпеки Росії «курують бізнес з виробництва контрафактного тютюну. Цигарки, вироблені на підпільному заводі в захопленому терористами Краснодоні, згодом потрапляють на територію Російської Федерації, а потім відправляються до країн Західної Європи» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/fsb-rozgornula-pid-luganskom-kontrafaktne-virobnictvo-cigarok-novini-ukrajini-50141391.html>).

По суті, наведена інформація свідчить, що організація контрафактного виробництва сигарет у тимчасово окупованих районах Донецької та Луганської областей є проявом цілеспрямованої гібридної війни Росії проти України. Утім, ця проблема, як і функціонування українського тіньового ринку тютюнових виробів у міжнародному контексті, потребує дослідження мережі контрабандних потоків тютюнових виробів, що й буде зроблено в наступній частині праці.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Президент НАН України: «Ми не нахлібники і не дармоїди. На плечах українських учених лежить супровід усіх, без винятку, стратегічних галузей національної економіки». Попри різні проблеми та перешкоди, академії вдається підтримувати вже наявні зв'язки з виробничим сектором і налагоджувати нові.

Про це заявив Президент НАН України академік А. Загородній в інтерв'ю виданню «ZN.UA» від 4 квітня 2021 р.

Він зазначив, що НАН України тісно співпрацює з багатьма українськими промисловими гігантами, зокрема, державними підприємствами «Антонов», «Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля», «Івченко-Прогрес», «Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О. О. Морозова», акціонерними товариствами «Турбоатом», «Мотор Січ», підприємствами концерну «Укробронпром». Також академія шукає партнерів і за кордоном.

А. Загородній нагадав, що науковці НАН України здійснюють дослідження для боротьби з пандемією COVID-19. Так, в Інституті

молекулярної біології і генетики НАН України було створено першу вітчизняну тест-систему для виявлення вірусу SARS-CoV-2. Фахівці академії також посприяли створенню імуноферментної експрес-системи для виявлення COVID-19, яку нині виробляє одне з українських підприємств. В Інституті біохімії ім. О. В. Палладіна в Києві й Інституті біології клітини у Львові тривають дослідження зі створення української вакцини проти нової коронавірусної інфекції.

Очільник НАН України підкреслив, що постійне підтримання науки, як фундаментальної, так і прикладної, на належному рівні – це почесний тягар, місія держави.

«Тому кожна копійку, спрямовану на науку, слід розглядати не як витрати, а як інвестиції в краще майбутнє. В економічне зростання, енергетичну незалежність, національну безпеку й оборону», – наголосив він.

Повний текст інтерв'ю читайте за посиланням: <https://zn.ua/ukr/science/prezident-nanu-anatolij-zahorodnij-u-suspilstvi-isnuje-velicheznej-zapit-na-konstruktivni-diskusiji-ta-naukovi-znannja-i-mi-prosto-zobovjazani-joho-zadovolniti.html> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 4.04*).

У цьому році в бюджеті передбачено кошти на забезпечення учених житлом.

Президент НАН України академік А. Загородній в інтерв'ю виданню «ZN.UA» від 4 квітня 2021 р. повідомив, що академія підтримує всі наявні та започатковує нові механізми сприяння молодим ученим.

Зокрема, з 2018 р. за підтримки уряду було започатковано гранти дослідницьким лабораторіям і групам молодих вчених академії на проведення досліджень за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. Цьогоріч обсяг фінансування наукових проєктів зріс удвічі.

Ще одна новація, запроваджена в академії наприкінці минулого року, – програма постдокторальних досліджень, за якою у 2021 р. в установах НАН України планується створити 30 посад старшого наукового співробітника для заміщення їх постдоками, відібраними на конкурсних засадах.

Молоді вчені академії взяли активну участь у конкурсах на здобуття грантів Національного фонду досліджень України. У підсумку, академічна молодь виконує більше половини проєктів за результатами конкурсу «Підтримка досліджень провідних та молодих учених».

Крім додаткових фінансових стимулів, в академії створюються умови для кар'єрного зростання молоді, зокрема й шляхом призначення на науково-керівні посади.

Також вперше за багато років у поточному році в бюджеті НАН України передбачено 60 млн грн на забезпечення учених житлом.

Повний текст інтерв'ю читайте за посиланням: <https://zn.ua/ukr/science/prezident-nanu-anatolij-zahorodnij-u-suspilstvi-isnuje->

velicheznij-zapit-na-konstruktivni-diskusiji-ta-naukovi-znannja-i-mi-prosto-zobovjazani-joho-zadovolniti.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2021. – 4.04).

Президент НАН України: «Життєво важливо сьогодні для академії ставати видимішою та впізнаванішою серед українців».

В інтерв'ю виданню «ZN.UA» від 4 квітня 2021 р. академік А. Загородній зауважив, що для налагодження ефективної взаємодії науковців із громадськістю і ЗМІ в академії запрацювала новостворена Комісія НАН України з питань комунікацій із суспільством і популяризації наукової діяльності.

«Тішить, що нашої експертної думки запитують із найрізноманітніших питань, нашими прогнозами розвитку пандемії в Україні користуються не лише у високих владних кабінетах – їх поширюють також медіа та лідери громадської думки. До того ж, успішність справи залежить не тільки від якоїсь однієї комісії чи підрозділу – до цього мають докластися і вже доклалися, спасибі їм, багато наших учених, які вже мають репутацію вправних комунікаторів і популяризаторів. Я певен, що спільними зусиллями ми можемо зробити академію більш публічною та прозорою. У суспільстві існує величезний запит на конструктивні дискусії та наукові знання, і ми просто зобов'язані його задовольнити», – зазначив він.

Повний текст інтерв'ю читайте за посиланням: <https://zn.ua/ukr/science/prezident-nanu-anatolij-zahorodnij-u-suspilstvi-isnuje-velicheznij-zapit-na-konstruktivni-diskusiji-ta-naukovi-znannja-i-mi-prosto-zobovjazani-joho-zadovolniti.html> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2021. – 4.04).

Президент НАН України А. Загородній: «Реформування та вдосконалення основних напрямів діяльності академії триває не лише останні місяці, а вже кілька років».

Про це він повідомив в інтерв'ю виданню «ZN.UA» від 4 квітня 2021 р. Академік А. Загородній зазначив, що на сьогодні зроблено вже чимало. Зокрема, вдалося посилити демократичні засади академічного устрою, запровадити оцінювання ефективності діяльності наукових установ, нову форму фінансування пріоритетних наукових напрямів, вдосконалено структуру управління академією. Розпочато повну інвентаризацію матеріально-технічної бази та земельних ділянок, новий етап оптимізації мережі наукових установ. Визначено стратегічні напрями реформування та заходи з їх реалізації, зокрема внесення змін до Статуту НАН України.

Повний текст інтерв'ю читайте за посиланням: <https://zn.ua/ukr/science/prezident-nanu-anatolij-zahorodnij-u-suspilstvi-isnuje-velicheznij-zapit-na-konstruktivni-diskusiji-ta-naukovi-znannja-i-mi-prosto-zobovjazani-joho-zadovolniti.html>

zobovjazani-joho-zadovolniti.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.04).

Під головуванням Президента НАН України академіка А. Загороднього 31 березня 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Під час засідання троє молодих учених виступили з науковими повідомленнями.

Доповідь «Функціоналізація нанокомпозитів для альтернативної енергетики» виголосила старший науковий співробітник Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України кандидат фізико-математичних наук Г. Михайлова.

Вона зазначила, що багато напрямів досліджень у галузі нанотехнологій пов'язані з вуглецевими наноматеріалами та спрямовані на створення нових матеріалів для різних потреб промисловості, в тому числі матеріалів для сучасних накопичувачів та перетворювачів енергії. Проте існує ряд проблем, що стримують розвиток альтернативної енергетики. Це – висока ціна, складність експлуатації та швидка деградація традиційних матеріалів для термоємисійних перетворювачів енергії. ВНТ поєднали в собі властивості металів та напівпровідників, що дає змогу виготовляти прилади з гетеропереходом метал/напівпровідник із чистого вуглецю.

Науковий співробітник Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України кандидат хімічних наук М. Качаєва присвятила свою доповідь синтезу нових азотовмісних гетероциклічних сполук і вивченню їх активності проти ряду вірусних штамів: «Пошук та синтез противірусних агентів серед похідних азотистих гетероциклів».

М. Качаєва зазначила, що для дизайну нових сполук з високою антивірусною дією і низькою цитотоксичністю було використано QSAR аналіз і молекулярний докінг. Серед синтезованих речовин науковці знайшли сполуки зі значною активністю та селективністю щодо ряду штамів, зокрема вірусу папіломи людини, цитомегаловірусу, ВК поліомавірусу та ін. Деякі речовини переважають за показниками ефективності противірусної дії відомі препарати, які застосовуються в медичній практиці.

Провідний науковий співробітник Інституту соціології України НАН України доктор соціологічних наук С. Дембіцький виголосив доповідь ««Президентське крісло»: соціологічний тест для оцінки якостей та діяльності Президента України».

Оцінка громадянами особистісних якостей та діяльності Президента України здійснювалася за допомогою запитань, що входять до соціологічного тесту «Президентське крісло», розробленого С. Дембіцьким. До структури цього тесту входить емоційна оцінка респондентами політика, оцінка його

особистісних якостей, професійного досвіду і компетентності, оцінка результатів діяльності, а також очікування від його майбутньої діяльності.

Було також заслухано доповідь заступника директора Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України доктора технічних наук Г. Баглюка про «Сучасний стан та інноваційні перспективи новітніх розробок у галузі порошкової металургії та композиційних матеріалів».

Останніми роками поряд із традиційними для Інституту розробками нових складів та технологій виготовлення порошкових конструкційних, зносостійких, фрикційних та антифрикційних матеріалів інтенсивно розвиваються напрями досліджень, пов'язані зі створенням металевих та неметалевих композиційних матеріалів, ультрависокотемпературної кераміки, жароміцних та жаротривких металевих сплавів, наноматеріалів та нанотехнологій, надтвердих матеріалів інструментального призначення тощо. На особливу увагу заслуговують нові перспективні напрями досліджень у галузях водневого матеріалознавства, матеріалів біомедичного призначення та новітніх композиційних матеріалів для балістичного захисту бронетехніки та особового складу Збройних сил України.

Забезпечено серійні поставки високочистих металевих високолегованих сплавів, порошків та покриттів на їхній основі з використанням розробленого на базі НВП «Елтехмаш» обладнання для потреб провідних промислових підприємств України, зокрема ДП НВКГ «Зоря-Машпроект» (м. Миколаїв), ДП «Івченко-Прогрес», АТ «Мотор-Січ» (м. Запоріжжя), ДП КБ «Південне» (м. Дніпро) тощо та за контрактами з низкою компаній із США та КНР.

Далі було розглянуто ряд кадрових і поточних питань.

Зокрема, члени Президії НАН України обговорили проєкт нової редакції Статуту академії. Проєкт був підготовлений Комісією з підготовки нової редакції Статуту НАН України та опублікований на офіційному сайті НАНУ для громадського обговорення. Всі пропозиції було узагальнено та внесено на розгляд Президією НАН України.

Після обговорення було схвалено проєкт нової редакції Статуту. Далі він буде винесений на сесію Загальних зборів НАН України.

Також члени Президії розглянули пропозиції секцій, відділень та Науково-організаційного відділу Президії НАН України щодо оптимізації академічних установ, організацій та підприємств. Було схвалено перелік з 20 установ, організацій та підприємств з визначеними шляхами їх припинення. Ще 23 установи, організації та підприємства НАН України перебувають у стані припинення. Також визначено перелік установ, організацій та підприємств, шляхи припинення яких потребують додаткового опрацювання.

Крім того, було затверджено склад Науково-технічної ради НАН України, що створена в січні 2021 р. Її завданням є залучення академії до розв'язання актуальних науково-технічних проблем галузей економіки і

соціальної сфери та сприяння прискоренню впровадження наукових розробок академічних установ, а також розв'язання питань розвитку міждисциплінарних досліджень у відповідних галузях наук. До складу Науково-технічної ради увійшли представники академії, закладів вищої освіти, органів виконавчої влади та керівники великих промислових підприємств (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.04*).

Розпочався цикл наукових заходів «Українське державотворення новітньої доби: контрверсійні питання».

З нагоди 30-ї річниці державної незалежності України Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України у співпраці з Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Інститутом історії України НАН України, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Національною спілкою краєзнавців України ініціювали проведення циклу наукових заходів у формі вебдискурсу під назвою «Українське державотворення новітньої доби: контрверсійні питання».

Метою заходу є започаткування фахової дискусії серед науковців щодо ключових етапів українського державотворення новітнього часу, причин, обставин, характеру їх перебігу, наслідків цих складних процесів як для сьогодення, так і майбутнього українського народу.

Презентацію усього проекту було проведено 23 березня. На ній виступили керівники установ-організаторів та представлено перший із циклу вебдискурсів на тему «Національне державотворення доби Української Центральної Ради».

В обох частинах активну участь взяли представники Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Зі вступним словом до учасників вебдискурсу звернувся віцепрезидент НАН України, директор Інституту член-кореспондент НАН України О. Рафальський. Він наголосив на важливості плекання історичної пам'яті, яка формує генетичний код нації, який, зрештою, визначає її місце у світовому цивілізаційному просторі.

Головний науковий співробітник Інституту член-кореспондент НАН України В. Солдатенко став одним із дискутантів проблеми «Чому УНР доби Української Центральної Ради не перемогла?» в межах першого вебдискурсу.

Науковець сконцентрував увагу на залученні до аналізу надзвичайно важливого й складного питання творчого спадку активних учасників, керівників Української революції та її перших талановитих, об'єктивних істориків – М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Дорошенка, П. Христюка, І. Мазепи, М. Шаповала. Це, зокрема, дає змогу ретроспективно реалістично оцінити ступінь потенційних можливостей нації до результативних

революційних дій, готовності політичної еліти ініціювати, очолити суспільні процеси, довести їх до бажаної мети.

Учасниками дискусій стали представники Інституту історії України НАН України, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Науково-дослідного інститут українознавства МОН України та Національного історичного музею України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 29.03*).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Інтерв'ю з директором Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академіком С. Комісаренком.

В інтерв'ю інтернет-виданню «Главком» директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, голова робочої групи при НАН України з проблем (наслідків) поширення коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні, голова комісії з біобезпеки і біозахисту при РНБО академік С. Комісаренко поінформував про ефективність нинішніх карантинних заходів, про надійність масок у боротьбі з поширенням вірусу, особливості мутації коронавірусу та про те, коли в Україні буде своя вакцина проти Covid-19 (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.03*).

В інтерв'ю інтернет-виданню «Deutsche Welle» провідна наукова співробітниця Інституту молекулярної біології і генетики НАН України доктор біологічних наук Г. Геращенко розповіла про те, які варіанти коронавірусу поширюються в Україні та чому український уряд неефективно контролює це питання.

Вона зазначила, що Інститут молекулярної біології і генетики – єдина установа, де в Україні можуть проводити секвенування, тобто встановлення послідовності первинної структури РНК коронавірусу та виявлення відхилень або так званих мутацій. Проте досліджувати мутації цього вірусу вчені почали лише нещодавно. Ще влітку минулого року установа подавала уряду заявку на виділення фінансування на проведення таких досліджень, але фінансування так і не отримала. Натомість українські зразки для досліджень надсилаються в іноземні лабораторії. Сьогодні ж на закупівлю необхідних реактивів для проведення досліджень Інституту вдалося самотійно акумулювати кошти і науковці зробили пробне дослідження. На основі даних таких досліджень можна оцінювати властивості вірусів, а відтак вибудовувати ефективні стратегії лікування, розуміти чому діють або не

діють ті чи інші ліки (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.03).

Науковці Інституту молекулярної біології і генетики НАН України повідомили про власні результати дослідження нових штамів коронавірусу в Україні.

Пресбрифінг за участю вчених відбувся 23 березня 2021 р.

Існуючі вакцини дієві проти модифікованого «британського» штаму, виявленого науковцями Інституту молекулярної біології і генетики (ІМБГ) НАН України. Про це директор ІМБГ НАН України академік М. Тукало повідомив під час пресбрифінгу.

Проте існуючі вакцини можуть мати низьку ефективність супроти «бразильського» та «південноафриканського» штамів, про випадки появи яких у сусідніх із Україною державах Європи повідомили представники Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), котрі минулого тижня відвідали ІМБГ НАН України для ознайомлення з результатами секвенування коронавірусів науковцями.

Науковці наголошують, що вивчення мутацій коронавірусу, яке є питанням національної безпеки, треба проводити регулярно та системно, як це роблять більшість країн Європи та світу.

М. Тукало нагадав, що у вересні 2020 р. ІМБГ НАН України разом з ЦГЗ України розробили програму системного дослідження мутацій SARS-CoV-2, проте вона не отримала фінансування уряду. Зараз разом з ЦГЗ України подано оновлену програму, яка розрахована на шість місяців та передбачає участь інших наукових і медичних інституцій країни.

Пресбрифінг було проведено у великому приміщенні, за малої кількості учасників, з дотриманням усіх карантинних норм: маскового режиму та належної соціальної дистанції (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.03).

Вірусолог В. Ширококов: «Вакцинація – це цивілізований сучасний підхід, без якого людство не зможе існувати».

На сайті інформаційного агентства «АрміяInform» 19 березня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю з відомим українським мікробіологом, вірусологом академіком НАН України В. Ширококовим, у якому вчений повідомив чому вакцинація – це зараз надважлива річ.

В. Ширококов поінформував про розробки української вакцини науковцями ПрАТ «НВК “Діапроф-Мед”» в Києві та ученими Інституту біології клітини НАН України у Львові. Останні, як зазначив вірусолог, «запропонували вакцину на основі S-антигену, яку одержуватимуть на рекомбінантних дріжджах. Цю ідею підтримав також Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України».

Також учений пояснив чому не варто боятися вакцинуватися, чи всі вакцини сертифіковані, як зберегти здоров'я під час епідемії, кому може зашкодити вакцинація, чи треба вакцинуватись тим, хто перехворів та скільки відсотків населення має бути вакцинованим, щоб здобути колективний імунітет. Щодо останнього вчений зазначив: «Є така епідеміологічна істина: щоб був колективний імунітет, потрібно 95 % імунізувати — це класика. Але відчуватися результат буде, коли досягнемо принаймні 60 %. Тільки тоді вже можна спостерігати певне зменшення поширення інфекції. Чому лише певне зменшення? Бо 40 % залишатимуться не імунними, і вірусу буде кого інфікувати (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.03).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

В Інституті експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України створено молекулярну систему для доставки протеїнів у клітини за рахунок взаємодії протеїнів і наночастинок золота.

Протеїни – біологічні полімерні молекули, які складаються із 20-ти різних амінокислот, беруть участь у всіх клітинних процесах, починаючи зі зчитування генетичної інформації (процес транскрипції) до синтезу білків (процес трансляції). Причому за рахунок взаємодії як із білками, так і з полімерами ДНК і РНК протеїни повністю контролюють життєвий цикл клітини – її ріст (проліферацію), а також загибель (некроз, апоптоз).

Нормальні клітини часом перетворюються на злоякісні, що призводить до виникнення новоутворень (пухлин) в організмі. Такі клітини отримали назву трансформованих. Вони характеризуються тим, що, на відміну від нормальних клітин, можуть ділитися нескінченну кількість разів і не гинуть, тобто не проходять через апоптоз. Наразі показано, що існують протеїни, які запобігають проліферації клітин, зупиняючи поділ клітин, а також такі, що активують апоптоз.

Тобто, при дії таких білків на пухлинну клітину можна було би зупинити проліферацію або спричинити апоптоз. Але транспортування таких білків до клітини – складна і досі не вирішена проблема. Тож логічно було створити систему для доставки готових протеїнів у клітину, щоб обійти підводне каміння трансфекції. Науковці Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України поставили собі за мету створити молекулярну систему для доставки певних білків у трансформовані клітини (клітини пухлин) за рахунок взаємодії наночастинок золота із протеїнами різних класів. Отримані експериментальні дані можуть стати основою для подальшого розроблення протипухлинної терапії.

Важливість отриманих результатів науковці вбачають у тому, що, по-перше, використали наночастинки золота як носії протеїнів, а по-друге, запропонували ефективну систему доставки протеїнів у клітину (що впливатиме на життєздатність і проліферацію пухлинної клітини), створивши в такий спосіб підґрунтя для розроблення протипухлинних препаратів.

Як повідомила в коментарі пресслужбі НАН України керівниця досліджень – завідувачка лабораторії молекулярних механізмів трансформації клітин відділу моніторингу пухлинного процесу та дизайну терапії Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України доктор біологічних наук О. Кашуба, робота за цим напрямом тривала в 2015–2019 рр. у межах виконання цільової комплексної програми фундаментальних досліджень НАН України «Фундаментальні проблеми наноструктурних систем, наноматеріалів, нанотехнологій» (проєкт 72/19Н, 0115U001380) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 29.03).

Сьогодні майже вся «популяція» дешампсії – це рослини, розмножені шляхом клонування ін-вітро (в «пробіріці»). Невеликі частинки кущика переносять на спеціальне живильне середовище, де вона росте і колоситься (дешампсія – злак, далекий родич вівса). Коефіцієнт розмноження – 1:50.

Нещодавно науковцям ІМБГ вдалося створити калюс щучника (калюс – це аналог стовбурових клітин).

Здатність утворювати калюс властива всім дводольним рослинам, але злаки, до яких належить щучник антарктичний, їх утворюють рідше. Утім, біотехнологам ІМБГ вдалося підібрати умови, що змушують його клітини утворювати калюс, який може існувати в такому вигляді тривалий час. Кожна з клітин калюсу надалі може регенерувати нову рослину.

Цікаво, що на островах у районі української антарктичної станції (о. Скуа, Вінтер, Расмуссен, Дарбо та ін.) існують, як довели дослідження, різні види щучника, вони мають інше число хромосом, інакшу генну активність тощо.

Завідувач відділу генетики клітинних популяцій ІМБГ член-кореспондент НАН України В. Кунах розповідає: «Від 2008 року до сьогодні ми зберігаємо 22 генотипи дешампсії, які по-різному накопичують вторинні метаболіти – ті, що зумовлюють стійкість до ультрафіолету і мають лікарське значення».

«Квітка Антарктиди» – колабантус, або перлинниця, – ще один екземпляр лабораторії відділу генетики клітинних популяцій ІМБГ.

Це одна з двох судинних рослин (друга – дешампсія, або щучник), які зуміли пристосуватися до аномальних умов північної Антарктиди, задіявши унікальні механізми захисту від ультрафіолету та морозів. Однак це два різні

види рослин: дешампсія – злак, колабантус – дводольна рослина із зовсім інакшим механізмом фотосинтезу.

«Польові» дослідження на крижаному континенті тривають. Учені продовжують свою роботу з вивчення екосистем Антарктиди та її унікальної флори (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 29.03).

Три нові дієтичні добавки створено науковцями Інституту молекулярної біології і генетики НАН України.

Біологічно активні речовини, які лягли в основу фітопрепаратів, учені виділяють з біомас надзвичайно рідкісних лікарських рослин – раувольфії зміїної та унгернії Віктора, які вирощують у лабораторії інституту, адже вони в Україні не ростуть.

Науковці інституту розробили технологію вирощування біомаси з унікальним складом алкалоїдів, якого немає в природній рослині. Ці алкалоїди можна виділити і використовувати для медичних потреб.

Дві нові рослинні добавки, розроблені вченими ІМБГ НАН України, – на основі раувольфії зміїної. Це простатонормін, що сприяє нормалізації функції передміхурової залози і сечового міхура, а також сонормін, що допомагає нормалізувати функцію нервової системи, покращити якість сну та й загалом зменшити психоемоційне напруження.

Ще один фітопрепарат – вікторін – базований на цілющих властивостях високогірної рослини унгернії Віктора. Вікторін підвищує імунітет та сприяє загальному зміцненню організму.

Докладніше про раувольфію зміїну та наукову роботу з її біомасою читайте за посиланням: <https://www.facebook.com/IMBGNASU/posts/2878772145773673> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.03).

Установи Національної академії наук України представили свої інноваційні розробки в межах виставкових заходів.

У виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» 16–18 березня відбулися виставки «Обладнання та технології для вирощування, зберігання, післязбиральної та передпродажної доробки урожаю» та Міжнародна виставка технологій для франчайзингу за напрямками: виробництво продуктів харчування; технології та обладнання у сфері харчування (автоматизація, диджиталізація, роботизація); фермерські, органічні овочі, фрукти; комплекс обладнання для ефективного зберігання врожаю тощо.

Установи Національної академії наук України взяли активну участь у цих виставках, створивши окрему експозицію. Вітчизняні науковці продемонстрували близько 40 новітніх інноваційних розробок, які викликали зацікавленість у фахівців та відвідувачів виставок.

Серед них такі: «Технологія і обладнання для зміцнення лемешів сільгосптехніки»; «Екологічні маловідходні технології виробництва високоякісних виливків з алюмінієвих сплавів для сільгоспмашинобудування» (розробки Фізико-технологічного інституту металів та сплавів); «Схема лінії гранулювання композиційних сумішей продуктивністю 3,5–4,5 тис. т/рік» (розробка Інституту технічної теплофізики); «Грунторозпушувач, вістря якого оснащені пластинами із зносостійкого, удароміцного металокерамічного матеріалу» (розробка Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля); «Нагрівальні елементи промислових сушок на базі аморфних стрічкових матеріалів» (розробка Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова). Знайшла своїх споживачів для подальшого впровадження у виробництво «Технологія виготовлення пінополіуретанів для застосування в якості конструкційних та ізоляційних матеріалів» (розробка Інституту хімії високомолекулярних сполук).

Актуальність розробок «Надкритична CO₂ екстракція» та «Еколого-геохімічні дослідження природних і техногенних ландшафтів України» (наукові розробки та пропозиції Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка) підтверджено готовністю фахівців до більш глибокого вивчення зазначених питань та подальшої спільної співпраці із ученими.

Для розв'язання однієї із проблем підвищення врожайності і якості продукції тепличних господарств, науковці запропонували нове екологічно чисте добриво БАКМЕЛ (розробка Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського) та препарати на основі високоефективних мікроорганізмів, які фіксують азот атмосфери, «Азотобактерин» і комплексний поліфункціональний препарат «Аверком» (розробки фахівців Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного).

Презентовано також нові, стійкі сорти злакових культур, у тому числі пшениці. Одним із нових є «Сорт озимої пшениці Фаворитка (Winter Wheat Favoritka)» та різноманітні бактеріальні добрива для інокуляції насіння (створені Інститутом фізіології рослин і генетики).

Розробки «Технологічні особливості збереження та розширення формового і сортового різноманіття господарсько-цінних представників місцевої арборифлори та інтродуцентів» (Національний дендрологічний парк «Софіївка») та сорти нетрадиційних і південних плодкових культур та сорти корисних рослин (ароматичних, ефіроолійних, овочевих, кормових, технічних культур) (селекція Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка) практикуватимуть представники відповідних сільськогосподарських структур, тепличних, фермерських господарств та ін. *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.03).*

Наукові видання НАН України

«Без мінералогічних зібрань неможливий розвиток мінералогії» – академік В. І. Вернадський

У статті професора-консультанта кафедри мінералогії, петрографії і геохімії Львівського національного університету ім. Івана Франка доктора геолого-мінералогічних наук О. Матковського, завідувача відділу «Мінералогічний музей імені академіка В. І. Вернадського» Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України доктора геолого-мінералогічних наук, професора В. Павлишина і молодшого наукового співробітника цього ж відділу Л. Соломатіної стисло висвітлено історію, мінеральне багатство, види діяльності та проблеми розвитку всіх офіційних мінералогічних музеїв України різного підпорядкування і різного статусу. Проаналізовано ключову роль академіка В. І. Вернадського в розвитку музейної справи в Україні. Розглянуто особливості науково-освітньої та науково-дослідницької діяльності мінералогічних музеїв, яка супроводжується організацією науково-прикладних та освітянських форумів, публікацією відповідних матеріалів.

Повну версію статті читайте за посиланням: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/03/21033111283981-5635.pdf> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 31.03*).

Вийшов друком 22-й том «Енциклопедії Сучасної України».

22-й том «Енциклопедії Сучасної України», присвячений літерам «Мр» – «На», продовжує висвітлювати Україну й українців 20–21 ст., пропагуючи досягнення академічної науки й сприяючи поширенню наукових знань у суспільстві. Серед характерних особливостей цього тому – блоки статей про музеї, музику та наукові періодичні видання. Тут же читач знайде розлогу й цікаву статтю «Наука», яку підготував директор Інституту фізики конденсованих систем НАН України академік НАН України І. Мриглод.

«Енциклопедія Сучасної України» – спільний науково-видавничий проєкт Національної академії наук України та Наукового товариства ім. Шевченка. Нині «Енциклопедія Сучасної України» є найбільшою за кількістю томів українською енциклопедією. Ідея створити сучасну національну енциклопедію виникла в середовищі інтелектуальної еліти ще в перші роки після відновлення незалежності України, коли постала необхідність позбутися радянської ідеології та міфів у трактуванні історичного, культурного минулого українського народу та його сьогодення, повернути українцям уявлення про себе, утверджувати в державі загальнолюдські й національні цінності (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 30.03*).

Стратегічні комунікації в науково-інформаційному процесі сучасності

Стаття заступника генерального директора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського доктора історичних наук, професора В. Горового (Джерело: журн. «Вісник НАН України», № 3, 2021 р.).

У статті заступника генерального директора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського доктора історичних наук, професора В. Горового розглянуто роль стратегічних інформаційних комунікацій у розвитку академічної науки та особливості їх застосування в межах Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року з метою формування національної інноваційної екосистеми. Показано, що актуальність таких інструментів керування процесом використання здобутків вітчизняної науки в суспільній практиці постійно зростає.

Повний текст статті читайте за посиланням: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/03/210330102924618-9382.pdf> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 30.03*).

Алгебраїчне моделювання та його застосування

Стаття завідувача відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України доктора фізико-математичних наук О. Летичевського (Джерело: журн. «Вісник НАН України», № 3, 2021 р.).

Статтю завідувача відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України доктора фізико-математичних наук О. Летичевського присвячено науковим розробкам інституту, пов'язаним із застосуванням технологій алгебраїчного та інсерційного моделювання на основі алгебри поведінок. Розглянуто технології формалізації, алгебраїчної верифікації та тестування програмних і апаратних специфікацій у рамках модельного способу розроблення програмних систем. Приділено увагу використанню алгебраїчного моделювання в біологічних дослідженнях, створенні систем на основі блокчейн-платформ, аналізі правових та економічних моделей. Як один з основних напрямів практичного застосування зазначених технологій виокремлено галузь кібербезпеки, в якій використовується метод алгебраїчного зіставлення та формалізація шаблонів вразливостей і кібератак.

Повний текст статті читайте за посиланням: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/03/210329115353288-2104.pdf> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 29.03*).

Діяльність науково-дослідних установ

Установи НАН України залучено до розроблення комплексу заходів з економічної трансформації Донецчини і Луганщини.

Представники Інституту економіко-правових досліджень ім. В. К. Мамутова НАН України та Інститут економіки та прогнозування НАН України 26 березня 2021 р. взяли участь у засіданні Колегії Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, де презентували свої пропозиції комплексу заходів з економічної трансформації Донецької та Луганської областей.

Засідання відбулося під головуванням Віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій О. Резнікова.

Представлені експертами пропозиції мали 46 конкретних ініціатив з 8 напрямків: бізнес і середовище; промисловість; сільське господарство; енергетика; транспорт екологія; людський капітал; якість життя.

Надалі ці пропозиції враховуватимуться при підготовці Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року та Плану заходів її реалізації на 2021–2023 роки (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 2.04*).

«Інститут фізіології імені О. О. Богомольця НАН України – унікальна наукова установа, на якій тримається вся українська фізіологія», – зазначив Б. Шаропов.

Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України – одна з найстаріших і найкращих українських наукових установ, яка давно зажила собі слави на міжнародному рівні. В ексклюзивному інтерв'ю пресслужбі НАН України голова Ради молодих учених цієї наукової установи, науковий співробітник відділу нервово-м'язової фізіології, кандидат біологічних наук Б. Шаропов повідомив про діяльність Ради, про попередні результати останніх дослідницьких проектів, у яких бере участь сам, і про те, яку роль інститут відіграє для всієї української науки.

Про наукову діяльність:

«Наш інститут займається широким спектром проблем як фундаментальної, так і клінічної фізіології, для чого у ньому існує декілька відділів і лабораторій, які покривають своїми дослідженнями всі основні системи організму, причому на різних рівнях – від молекулярного до поведінкового. Наприклад, у нашому відділі нервово-м'язової фізіології ми зараз розвиваємо новаторський проект, який дозволить більш прицільно і з меншим рівнем побічних дій доправляти біологічно активні сполуки (ті ж ліки) у потрібне місце організму.

Велика увага у нашому відділі приділяється дослідженню білкових молекул – сенсорів фізико-хімічних впливів, зокрема таких, як температура і механічне напруження. Ці молекулярні сенсори знаходяться у мембрані

багатьох типів клітин, хоча відкриті вони були зовсім недавно. Їхнє значення полягає у здатності сприймати зміни зовнішньої температури або механічного напруження (у вигляді тиску, дотику, деформації) і перетворювати їх в електрохімічну форму, придатну для подальшої обробки різними клітинами і системами нашого організму.

Не оминули ми своєю увагою і проблеми, пов'язані з COVID-19. Спільно з групою вчених під керівництвом провідного наукового співробітника відділу загальної та молекулярної патофізіології нашого інституту доктора біологічних наук, професора Р. Струтинського ми досліджуємо внутрішні (ендогенні) механізми, які можуть брати участь у захисній реакції проти інфекції».

Далі Б. Шаропов наголосив: «Молодих учених в Інституті фізіології – майже третина від усіх співробітників, тобто близько 100 осіб, що є надзвичайно високим показником в українській академічній науці, – завдяки тому, що наш інститут постійно веде популяризаційну роботу серед посполитого люду та викладацьку діяльність в університетах.

Про незамінність Інституту фізіології:

«Подібних до Інституту фізіології установ у нашій країні немає. У нас загалом наука невелика, і кожен інститут є унікальним. Наприклад, закриття нашого інституту означало би втрату всієї української фізіології. Те саме стосується й Інституту молекулярної біології і генетики, й Інституту зоології, і інших. Інститут фізіології – це, сказати б, структуротвірний елемент, на якому все тримається. Чіпати його не можна, бо його просто нічим замінити» *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.04).*

У Науково-технологічному комплексі «Інститут монокристалів» НАН України (м. Харків) за унікальними для України методами перевіряють якість вітчизняних і зарубіжних лікарських засобів.

Про це кореспонденту «Укрінформу» повідомив заступник генерального директора наукової установи кандидат хімічних наук К. Беліков.

Нагадаємо, що 23 березня 2021 р. між Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Національною академією наук України та Науково-технологічним комплексом «Інститут монокристалів» НАН України було укладено Меморандум про партнерство. Згідно з цим документом на базі структурного підрозділу НТК «Інститут монокристалів» НАН України – Науково-дослідного відділення хімії функціональних матеріалів створено уповноважений центр із контролю якості лікарських засобів.

«За запитами Держлікслужби ми будемо перевіряти фармацевтичні препарати, отримані результати братимуться до уваги при реєстрації нових засобів. Так само й імпорتنі препарати, які тільки хочуть вивести на ринок, перевіряються і проходять реєстрацію в Україні. Хоча фармацевтичні

компанії мають серйозний контроль якості, навіть у них немає того унікального обладнання, яке є в нашій установі. Ми використовуємо метод ядерного магнітного резонансу, метод рентгенівської монокристалльної і порошкової дифрактометрії, методи атомної спектрометрії», – повідомив К. Беліков.

За його словами, українські компанії мають високий внутрішній контроль якості своїх препаратів, головною ж проблемою у фармсфері є фальсифікат (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.03*).

«Наші суперечки не унікальні». Чому Росії приписують українських княгинь та що з цим робити, – пояснює історик В. Арістов.

На сайті інформаційного ресурсу «Радіо НВ» 17 березня було опубліковано коментар наукового співробітника Інституту історії України НАН України кандидата історичних наук В. Арістова, у якому він пояснив чому взагалі виникають історичні суперечки.

Нещодавно Всесвітній економічний форум назвав княгиню Ольгу прародителькою сучасної Росії. Це викликало обурення в медіа та серед українських політиків, і через деякий час згадку про Ольгу взагалі видалили «через суперечливі історичні дані». Князів та княгинь Київської Русі вже не вперше приписують Росії, та й сама РФ постійно намагається їх собі привласнити. Так, голова Кремля Володимир Путін заявляв, що французька королева Анна Київська, донька Ярослава Мудрого, буцімто є російською.

В. Арістов зазначає, що прикладів подібних суперечок достатньо в Європі, адже це стає в нагоді для здобуття певною спільнотою історичної легітимності.

У подібних питаннях стосовно української історії може бути плутанина в заявах західних колег через нерозрізнення до останнього часу понять «Русь» та «Росія» чисто лінгвістично: «В англійській мові до останнього часу такого розрізнення не було. Те саме і в німецькій мові. Лише зараз окремі люди роблять спроби якимось термінологічно відмежувати ці два поняття. А для загалу – і навіть для більшості науковців, які прямо не займаються Середньовіччям, – це одне слово. І це дуже часто призводить до різних курйозів або суперечностей. Тому тут є не тільки політичний аспект» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.03*).

Кадрова політика НАН України

Актуально до 1.07.2021 р.

Першого квітня офіційно відкрився прийом заяв на участь у IV сезоні української Премії L'ORÉAL – UNESCO «Для жінок у науці».

Премію запроваджено ТОВ «ЛОРЕАЛЬ УКРАЇНА» у партнерстві з Національною академією наук України під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Українська премія є частиною глобальної програми L'ORÉAL-UNESCO «Для жінок у науці», що сприяє збільшенню внеску жінок у сферу наукових досліджень на глобальному рівні з 1998 р.

Мета премії – підвищити рівень представленості жінок у галузі науки. Протягом 22 років премія підтримала та відзначила понад 3400 жінок-науковиць зі 116 країн. В Україні її реалізують уже четвертий рік поспіль.

До участі в цій програмі запрошуються жінки, які професійно проводять наукові дослідження у галузі STEM (наука, технології, інжиніринг та математика) на території України в будь-якому закладі вищої освіти, їх дослідницьких центрах або в Національній академії наук України і відповідають таким умовам:

- є громадянками України;
- мають вік від 18 до 40 років на момент закінчення терміну подання заяв;
- мають науковий ступінь;
- мають публікації в журналах, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus і/або Web of Science (більшість вагомих публікацій мають українську афіліацію);
- соціально активні в популяризації науки.

Заяви від потенційних учасниць приймаються з 1 квітня до 1 липня 2021 р. (включно) за встановленою формою через онлайн-платформу www.forwomeninscience.in.ua.

Інформування про правила програми та зміни до них здійснюватиметься на сайті: www.forwomeninscience.in.ua (***Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 5.04.***)

Про оголошення конкурсу на заміщення посади директора Інституту газу Національної академії наук України

Національна академія наук України відповідно до свого Статуту та Методичних рекомендацій щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 998 «Деякі питання обрання та призначення керівника державної наукової установи», оголошує конкурс на заміщення посади директора Інституту газу Національної академії наук України.

Відповідно до Статуту НАН України право висунення кандидатів на посаду директора наукової установи мають: Президія НАН України, Бюро Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України, члени НАН України, вчена рада установи, колективи наукових відділів установи. Кандидатом на посаду директора наукової установи не може висуватися особа у випадках, передбачених частиною третьою статті 9 Закону України

«Про наукову і науково-технічну діяльність» та Основними принципами організації та діяльності наукової установи НАН України (п. 4.4., розділ IV).

Кандидат на посаду директора державної наукової установи має вільно володіти державною мовою, мати науковий ступінь доктора наук або доктора філософії і стаж роботи на посадах наукових працівників та (або) науково-педагогічних працівників не менш як 10 років.

Документи претендентів приймає Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України протягом двох місяців з дня оприлюднення оголошення до 31 травня 2021 р. за адресою: вул. Володимирська, 54, м. Київ (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 31.03*).

Наука і влада

Укладено Меморандум про партнерство між Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Національною академією наук України та НТК «Інститут монокристалів» НАН України.

Меморандум підписали Голова Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками Р. Ісаєнко, Президент Національної академії наук України академік А. Загородній та Генеральний директор НТК «Інститут монокристалів» НАН України академік В. Семиноженко.

Головною метою Меморандуму є об'єднання зусиль Держлікслужби та НАН України в галузі розроблення та впровадження нових стандартів контролю якості лікарських засобів в частині визначення складу і будови їхніх компонентів для гармонізації нормативно-правової бази України з вимогами директив Європейського Союзу, а також проведення моніторингу якості з метою запобігання фальсифікації лікарських засобів.

Меморандумом передбачається створення на базі структурного підрозділу НТК «Інститут монокристалів» – Науково-дослідного відділення хімії функціональних матеріалів – уповноваженого центру із контролю якості лікарських засобів.

«Створення такого центру є вкрай важливим для нас, – зазначив Президент НАН України академік А. Загородній, – а підписання Меморандуму я розцінюю як важливий крок для поглиблення майбутньої співпраці».

Підписання Меморандуму є визнанням Держлікслужбою України статусу НТК «Інститут монокристалів» НАН України як провідної наукової установи країни в галузі аналітичного забезпечення контролю якості лікарських засобів та їх компонентів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.03*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Як перезимували посіви: погляд із космосу

Фахівці відділу космічних інформаційних технологій і систем Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України дослідили стан озимини за супутниковими даними.

Це дослідження проведено в межах міжнародних проєктів GEO-AWS і H2020 ERA-PLANET GEO-Essential із використанням власних алгоритмів глибинного навчання для класифікації. Використання хмарних технологій у межах подібних проєктів дають змогу створювати операційні сервіси моніторингу цілей сталого розвитку на рівні всієї країни.

В Україні станом на 20 березня 2021 р., за даними супутників, уже ідентифіковано 65 % озимих культур від офіційної статистики посівів. Це – 6 млн га, які територіально знаходяться в усіх областях України. Лідерами сходів озимих культур за супутниковою інформацією є Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська та Одеська області з посівною площею озимих понад 400 тис. га. Друге місце посідають Хмельницька, Кіровоградська та Вінницька області, де загальна площа виявлених площ озимих культур за супутниковими даними перебуває в інтервалі 300–400 тис. га.

Найцікавішою є поведінка озимих культур на сході України. Згідно зі статистичними даними, у Луганській та Донецькій областях посіви озимих перевищують 300 і 400 тис. га відповідно, а в Харківській області – навіть 600 тис. га. Проте за супутниковими даними маємо зовсім іншу картину, яку можна інтерпретувати так.

У 2020 р. внаслідок жорсткого дефіциту опадів (з другої половини літа і до кінця вересня) в більшості областей спостерігалася повітряно-ґрунтова посуха, що охоплювала до 70–80 % площ, призначених для сівби озимини, й обумовила вкрай несприятливі умови для вчасної сівби та осінньої вегетації озимих культур під урожай 2021 р.

Послаблення посухи і насичення ґрунту вологою до оптимальних значень на 60–70 % площ відбулось у першій половині жовтня. Оптимальне зволоження ґрунту та надзвичайно високе для середини осені температурне тло виявилися сприятливими факторами для пізніх посівів (понад 50 % площ було засіяно в дуже пізні строки), які обумовили швидкий та повноцінний ріст і розвиток рослин. За таких сприятливих умов загалом в Україні значна частина засіяних озиминою площ у Луганській, Донецькій областях і багатьох районах Харківської області залишалася під впливом посухи, яка припинилася там лише в листопаді.

За оцінкою експерта, станом на 25 березня 2021 р. температурні умови для відростання свіжої зелені (відновлення вегетації) на посівах озимини створювалися лише в південних областях (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.03*).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Моніторинг якості атмосферного повітря над територією України з деталізацією для міст за даними супутника Sentinel-5P

На основі даних супутникових спостережень Sentinel-5P розроблено методи оперативного моніторингу якості атмосферного повітря над територією України з деталізацією над окремими містами. Автоматизоване оброблення даних здійснюється щодня для діоксиду азоту (NO₂), монооксиду вуглецю (CO), формальдегіду (HCHO), діоксиду сірки (SO₂) та загального вмісту озону (O₃) приблизно через 3 год після зондування території України. Наведено опис процедури створення файлів даних третього рівня архівації з прив'язкою до регулярної координатної сітки та з фільтруванням статистично ненадійних даних. Для аналізу вмісту хімічних складових над окремими містами розроблено та реалізовано відповідні методи деталізації. Описано особливості інтерпретації супутникових даних за хімічними складовими атмосферного повітря, наголошено на типових причинах неправильної інтерпретації та хибних висновків щодо якості атмосферного повітря, які виникають під час аналізу за даними супутникових спостережень.

Докладніше про це читайте у статті директора Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України член-кореспондента НАН України В. Осадчого і старших наукових співробітників цієї ж установи кандидата географічних наук М. Савенця й кандидата географічних наук А. Орещенка, опублікованій на сторінках свіжого випуску журналу «Вісник НАН України» (№ 3, 2021 р.) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.04).

До уваги держслужбовця

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ
П. Штих, мол. наук. співроб. НБУВ

Леся Українка.

До 150-річчя від дня народження видатної української поетеси, прозаїка, драматурга [25 (13) лютого 1871 р. – 1 серпня 1913 р.].

У світовій культурі є митці, які увібрали в себе вогонь душі народу, стали невід'ємною частиною його життя. Велика українська поетеса – Леся Українка – належить саме до таких. Геніальна дочка українського народу і в наш час близька і зрозуміла всім людям.

Поетичні здібності Лариси Петрівни Косач-Квітки (Лесі Українки) виявилися дуже рано. Уже в 13 років її твори стали з'являтися в пресі. Цьому сприяло родинне оточення сім'ї Косачів, які підтримували тісні зв'язки з

багатьма письменниками і діячами культури. Серед них були М. Старицький, І. Франко, М. Коцюбинський, М. Лисенко, О. Кобилянська. Уже в перших творах письменниці відчуваються ознаки справжнього, глибокого таланту.

Поетеса добре володіла багатьма мовами: українською, російською, польською, французькою, німецькою, англійською, італійською, латинською, грецькою, болгарською та іншими. Перу Лесі Українки належать справжні шедеври інтимної і пейзажної лірики, де розкриваються її чуттєвість, найпривабливіші жіночі риси.

Зовсім іншою, сильною і сміливою, вона постає в поезіях на громадянські теми. У творчості поетеси прослідковується соціальне призначення рідної мови. У кожному слові вона бачила непереможну силу духу й тому возвеличувала українське Слово. Її палке поетичне слово проти гніту і експлуатації, проти грабіжницьких воєн, проти придушення вільнолюбних думок кликало народи світу на боротьбу за мир. Бойові, життєстверджуючі мотиви пронизують усі твори поетеси.

Творчість Лесі Українки не втратила і дотепер свого художнього і суспільного звучання. Спадщина поетеси належить не тільки українському народові, вона займає поважне місце в скарбниці світової літератури. Леся Українка всім своїм життям та літературним доробком довела світові, що ми, українці, маємо глибоку історію й гідні поваги не лише тому, що живемо в центрі Європи.

Значною подією ювілейного року став вихід 14-томника творів Лариси Косач-Квітки, видавцями якого стали провідні науковці Волинського національного університету ім. Лесі Українки та інших навчальних і наукових інституцій України. Попереднє «повне» видання було цензурованим і складало 12 томів. Принципова відмінність сучасного зібрання – це максимальна увага до рукописів Лесі Українки, зокрема, до чернеток, які відкривають завісу над таємницями творчого процесу ([URL: https://mkip.gov.ua/news/5073.html](https://mkip.gov.ua/news/5073.html)).

До вашої уваги представляємо довідково-бібліографічні, наукові та науково-популярні видання, які відображають не тільки творчу спадщину видатної письменниці, але й розвідки дослідників, що висвітлюють різноманітні аспекти життя і діяльності Лесі Українки.

Подано шифри зберігання в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (ВНБІ – Відділ науково-бібліографічної інформації; ВЗУ – Відділ зарубіжної українки; ВФМФ – Відділ формування музичного фонду НБУВ).

Література про життя і діяльність Лесі Українки

1. Драй-Хмара М. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=

&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка: життя і творчість / М. Драй-Хмара. – [Київ] : Держвидав України, 1926. – 156 с.

Шифр НБУВ: Ва628105

2. Підгайний Л. [*Шифр НБУВ:* Микитенко І./Ао101](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка : популяр. критико-біогр. нарис / Леонід Підгайний ; ред. Я. Савченко. – Харків : Держ. вид-во України ; Київ, 1929. – 88 с. – (Популярні нариси про українських класиків).</p></div><div data-bbox=)

3. Коваль Ф. Рукописна спадщина Лесі Українки / Ф. Коваль // Наук. зап. / АН УРСР, Ін-т мови і літ. – Київ, 1946. – Т. 2. – С. 54–75.

Характеризуються рукописні матеріали Лесі Українки, які зберігаються в Інституті літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. Подано інформацію про рукописи художніх творів Лесі Українки та про історію їхніх розшуків, про листи поетеси до рідних, друзів і знайомих, про іконографічні матеріали, які стосуються її біографії, а також про деякі рукописні матеріали, які знаходяться поза фондами інституту.

Шифр НБУВ: Попов 8021-8022

4. Білецький Л. [*Шифр НБУВ:* Ва598077](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UZK&P21DBN=UZK&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Три силуетки: Марко Вовчок – Ольга Кобилянська – Леся Українка / Л. Білецький. – Вінніпег ; Манітоба : Накладом Союзу українців Канади, 1951. – 127 с. : іл.</p></div><div data-bbox=)

5. Леся Українка // Історія української літератури : в 2 т. / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 1 : Дожовтнева література. – С. 629–675.

Шифр НБУВ: В259432/1

6. Леся Українка – Косач Лариса Петрівна // Українські письменники : біобібліогр. слов. : в 5 т. – Київ : Держлітвидав УРСР, 1963. – Т. 3. – С. 251–293.

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 У45/3

7. Косач-Кривинюк О. [73](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка. Хронологія життя і</p></div><div data-bbox=)

творчости = Lesya Ukrayinka. Chthonology of life and creative work / Ольга Косач-Кривинюк ; ред. П. Одарченко ; Укр. Вільна Акад. Наук у США. – Нью-Йорк : [Друком Вид. Спілки «Гомін України»], 1970. – 923, [3] с., [13] арк. іл.

Представлена книга Ольги Петрівни Косач-Кривинюк (1877–1945; сестра Лесі Українки) є результатом багаторічної праці по упорядкуванню родинного архіву, збиранню рукописів та листів Лесі Українки. У виданні вміщено хронологічну канву життя й творчості Лесі Українки, історію родини, спогади та коментарі Ольги Косач-Кривинюк, листи Лесі Українки, близько ста з яких опубліковано вперше. Також надруковано статті Петра Васильовича Одарченка про матір та сестру Лесі Українки – Ольгу. Матеріал доповнено фотографіями з архіву Ізидори Петрівни Косач-Борисової – наймолодшої сестри Лесі Українки.

Шифр НБУВ: Вс35579

Те саме [Електронний ресурс]. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009505>.

8. Аврахов Г. Г. Леся Українка : семінарії / Г. Г. Аврахов. – Київ : Вища шк., 1971. – 303 с.

Шифр НБУВ: Ао196826

Шифр ВНБІ: д У45

9. Яросевич Л. В. [Ця книжка знайомить читачів з музичними сторінками життя і творчості Лесі Українки. Використовуючи біографічні матеріали, листування поетеси, спогади сучасників, автор розповідає про любов Лесі Українки до народної пісні, класичної музики, її постійний інтерес до мистецького життя, музичного театру тощо.](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=VFMF&P21DBN=VFMF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка і музика / Любомира Володимирівна Яросевич. – Київ : Муз. Україна ; Друк. «Поліграфкнига», 1978. – 125, [14] с. : фотоіл.</p></div><div data-bbox=)

Окремі розділи книжки присвячені музичним образам її лірики і драматургії, численним вокальним творам на слова Лесі Українки, а також операм і балетам на сюжети її драм.

Шифр НБУВ: СКУ № 1825 (ВФМФ); Онищенко О.С. Ао33

10. Леся Українка. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях : альбом / авт.-упоряд.: М. В. Гуць, Н. Л. Россошинська ; авт. вступ. ст. О. Гончар. – Київ : Радян. шк., 1979. – 280 с. : іл.

Шифр НБУВ: Со24235

11. Горохович А. Поетика Лесі Українки і її афоризми = The Poetics of Lesia Ukrainka and Her Aphorisms / Антонина Горохович. – Вінніпег : Накладом Товариства «Волинь», 1980. – 145 с. : портр. – (Інститут дослідів Волині ; ч. 40).

Матеріали книги є магістерською роботою послідовниці слова Лесі Українки Антонини Горохович, яку авторка захистила в Оттавському університеті (1967), отримавши високу оцінку науковців.

Шифр НБУВ: Ва597476 (ВЗУ)

Те саме [Електронний ресурс]. – URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5536/file.pdf>.

12. Зюков Б. Б. На сцене и экране – Леся Украинка / Б. Б. Зюков. – Киев : Мистецтво, 1987. – 237 с. : ил.

Висвітлено історію вистав: своєрідних і складних для відтворення творів Лесі Українки в театрі, кіно та на телебаченні. Подано матеріали дослідників творчості Лесі Українки, рецензії на вистави, висловлювання режисерів та акторів, авторами надано оцінку виставам, кінофільмам.

Шифр НБУВ: Ва467594

13. *Правдива іскра Прометей : літ.-крит. ст. про Лесю Українку : кн. для вчителя / сост. А. Ф. Ставицький. – Київ: Радян. шк., 1989. – 223 с.*

Представлено кращі літературознавчі та літературно-критичні статті про видатну українську поетесу Лесю Українку. Книга розрахована на вчителів-словесників та студентів-філологів.

Шифр НБУВ: Ва492595

14. Мороз М. О. Літопис життя та творчості Лесі Українки / М. О. Мороз ; відп. ред. Н. Г. Жулинський. – Київ : Наук. думка, 1992. – 632 с.

Подано хронологічний звід біографічних і бібліографічних відомостей про життя та діяльність Лесі Українки, а також про її родинне та літературне оточення у 1871–1913 рр. До наукового обігу вводиться маловідомий чи невідомий раніше матеріал, зокрема нові документальні джерела. Відображено також події, пов'язані з вшануванням пам'яті письменниці. Літопис містить матеріали, що мають документальне підтвердження. До видання введено фактичний матеріал, який є авторитетним і піддається датуванню. У праці подаються відомості про всі твори письменниці, в тому числі й про нереалізовані плани, вказані дати написання та першої публікації творів, їхнє місце в творчій спадщині Лесі Українки. Довідково-пошуковий апарат становлять алфавітний покажчик творів Лесі Українки, покажчик імен, предметний покажчик, географічний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва547716

Шифр ВНБІ: д У45/М

15. Одарченко П. [*Шифр НБУВ: Вc29973*](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка : розвідки різних років / Петро Одарченко. – Київ : Вид-во М. П. Коць, 1994. – 240 с. – (Українознавство діаспори).</p></div><div data-bbox=)

16. Леся Українка та родина Косачів у контексті української культури : тези та матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 лют. 1996 р., с. Колодяжне на Волині / Волин. краєзнав. музей, Літ.-мемор. музей Лесі Українки в Колодяжному ; ред. А. М. Силюк. – Луцьк : Ініціал, 1996. – 42 с.

Шифр НБУВ: Со23579

17. Леся Українка і національна ідея : зб. наук. пр. / ред.: Я. Поліщук, А. Криловець. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 125 с.

Шифр НБУВ: Ва579791

18. Степанишин Б. І. [*Шифр НБУВ: Ва574460*](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Дивоцвіт України : Леся Українка в школі / Борис Ількович Степанишин ; Рівн. ін-т підвищ. кваліфікації пед. кадрів. – Рівне, 1997. – 176 с.</p></div><div data-bbox=)

19. Білан Т. О. [*Шифр НБУВ: Ра300948*](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Проблема виховного ідеалу в українській філософії на рубежі XIX – поч. XX століть (М. Драгоманов, Олена Пчілка, Леся Українка) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 / Білан Тетяна Орестівна ; Дніпропетр. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1998. – 18 с.</p></div><div data-bbox=)

20. Білан Т. О. [76](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Проблема виховного ідеалу в українській філософії на рубежі XIX – поч. XX століть (М. Драгоманов, Олена Пчілка, Леся Українка) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 / Білан Тетяна Орестівна ;</p></div><div data-bbox=)

Дрогоб. держ. пед. ін-т ім. І.Франка. – Дрогобич, 1998. – 183 арк. – Бібліогр. : 157–183 арк.

Шифр НБУВ: Дс65754

21. Горинь В. [*Шифр НБУВ:* Ва593455](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Іван Франко і Леся Українка: відомий епізод «непорозуміння між своїми» / Василь Горинь ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1998. – 91 с. : іл.</p></div><div data-bbox=)

22. Кочерга С. [*Шифр НБУВ:* Ао259769](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Іфігенія в Тавриді: сторінки кримського літопису Лесі Українки / С. Кочерга. – Сімферополь : Крим. навч.-пед. держ. вид-во, 1998. – 112 с.</p></div><div data-bbox=)

23. Агеєва В. П. Поетеса зламу століть: творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : [монографія] / В. П. Агеєва. – Київ : Либідь, 1999. – 262 с.

Монографічне дослідження про Лесю Українку – спроба інтерпретації її творчості через звернення до постмодерної теорії тексту, зокрема до концепцій феміністичної критики. Постать української письменниці розглядається в контексті інтелектуальних і духовних шукань її складної доби, зламу віків, коли зароджувалися нові тенденції художнього розвитку, визначальні для мистецтва всього ХХ ст.

Шифр НБУВ: Ва601987

23. Жулинський М. Г. [*Шифр НБУВ:* ФПУ №183](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Вірю в силу духа: Іван Франко, Леся Українка і Михайло Грушевський у боротьбі за піднесення політичної і національної свідомості української людності / Микола Григорович Жулинський. – Луцьк : Медіа, 1999. – 102 с. – (Бібліотека «Волинського земляцтва» ; т. 1).</p></div><div data-bbox=)

24. Степанишин Б. І. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21

COLORTERMS=0&S21STR=Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка в школі : метод. трилогія / Борис Ількович Степанишин. – Київ : РВЦ «Проза», 1999. – 384 с.

Шифр НБУВ: Ва596665

25. Бичко А. К. [*Шифр НБУВ:* Ао260905](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка. Світоглядно-філософський погляд / Ада Корнійвна Бичко. – Київ : Укр. Центр духов. культури, 2000. – 185 с. : фот. – (Духовні скарби України). – Бібліогр.: с. 177–185.</p></div><div data-bbox=)

27. Кухар Р. В. До джерел драматургії Лесі Українки / Р. В. Кухар ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя ; наук. ред. О. Астаф'єв. – Ніжин : Вікторія, 2000. – 268 с. – (Література української діаспори ; вип. 24). – Бібліогр.: с. 261–264.

Монографія відомого українського вченого, поета, прозаїка Р. Кухара, присвячена рецепції і трансформації класичної культури в драматургії Лесі Українки, поєднання в її творчості міфопоетичної основи і універсальних етологічних проблем національного буття, людини і часу, природи і світобудови.

Шифр НБУВ: Ва675821

26. Крупеньова Т. І. [*Шифр НБУВ:* Ра313562](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Ономастика драматичних творів Лесі Українки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Крупеньова Тетяна Іванівна ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.</p></div><div data-bbox=)

27. Крупеньова Т. І. [*Шифр НБУВ:* Дс69526](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Ономастика драматичних творів Лесі Українки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Крупеньова Тетяна Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2001. – 188 арк., 271 арк. дод. – Бібліогр.: арк. 171–188.</p></div><div data-bbox=)

28. Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 лют. 2001 р., с. Колодяжне : наук. зб. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Колодяжн.

літ.-мемор. музей Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк ; ред.: Г. Бондаренко [та ін.]. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 140 с. : іл.

Шифр НБУВ: Вc34918

29. Леся Українка. Сюжети з життя в ілюстраціях і документах : фотокнига / авт.-упоряд.: Н. Чіп, І. Веремєєва ; авт. вступ. ст. І. Драч. – Київ : Спалах, 2001. – 168 с. : іл.

Фотокнига «Леся Українка. Сюжети з життя» – це цікава розповідь про знамениту на весь світ українську поетесу, її життя, коло її близьких та друзів, середовище, що жило і надихало її талант.

Розповіді Лесиної сестри Ольги Косач-Кривинюк з її ґрунтовного нью-йоркського видання «Леся Українка. Хронологія життя і творчості», листування молодшої сестри Ізидори Косач-Борисової з науковцями Музею Лесі Українки в Києві дозволяють читачеві максимально наблизитися до Постаті геніальної поетки, поринути в часі у світ її дум і мрій...

Книга побудована на оригінальних документах та фотознімках з фондів музею.

Шифр НБУВ: Со24569

30. Зборовська Н. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Моя Леся Українка : есей / Ніла Зборовська. – Тернопіль : Джура, 2002. – 228 с.

Шифр НБУВ: Ва635715

31. Диба А. [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів / Алла Диба. – Київ : Основ. цінності, 2003. – 174 с. : фотоіл. – \(Спадщина ; кн. 22\). – Бібліогр.: с. 154–156.](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів / Алла Диба. – Київ : Основ. цінності, 2003. – 174 с. : фотоіл. – (Спадщина ; кн. 22). – Бібліогр.: с. 154–156.)

На основі зібраних упродовж багатьох років і ретельно досліджених численних архівних матеріалів, документів, спогадів автор створила своєрідні портрети-есеї звитяжців, славетних представників інтелектуальної еліти України, які брали активну участь у тогочасних громадсько-політичних рухах, шукаючи державотворчого шляху для рідного народу.

Шифр НБУВ: Ва646200

34. Кармазіна М. С. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=

&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка / Марія Степанівна Кармазіна. – Київ : Альтернативи, 2003. – 416 с. – (Особистість і доба).

Шифр НБУВ: Ва645444

35. Листи так довго йдуть... : знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі / упоряд. С. Кочерга ; ред. І. Чабан ; післямова О. Сліпушко ; Союз українок Америки. – Київ : Просвіта, 2003. – 308 с. : 10 с. іл.

Архів Лесі Українки та її родини, віднайдений нещодавно в Слов'янській бібліотеці в Празі, донедавна вважався втраченим. У ньому зберігається понад тисячу кореспонденцій, з яких більшість досі не публікувалася. До книги включено 184 листи, які подано в розділах: «Листи Лесі Українки», «Листи до Лесі Українки від родичів», «Кореспонденції приятелів та знайомих до Лесі Українки», «Із родинного листування Косачів», «Із листування Кривинюків з найближчим оточенням». Наведена епістолярна спадщина охоплює 1888–1945 рр.

Шифр НБУВ: Ва635400

32. Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / упоряд. Н. Сташенко ; редкол.: М. Жулинський [та ін.] ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2003– .

Т. 1 : До 130-річчя від дня народження Лесі Українки / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. – 444 с.

Т. 2 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – 598 с. : іл.

Т. 3 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 576 с.

Т.4, кн. 1. – Луцьк : Вежа, 2007. – 555 с.

Т.4, кн. 2. – Луцьк : Вежа, 2008. – 560 с.

Т. 5. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 620 с.

Т. 6. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 709 с. : іл.

Збірник містить статті, в яких висвітлено широкий спектр осмислення феномену видатної української письменниці Лесі Українки в контексті інтелектуальних і духовних пошуків кінця XIX–XX ст. Досліджуються поетика, психологія її творчості та ознаки ідіостилю в зв'язку з національно-мовною картиною світу.

Шифр НБУВ: В349906/1-6

33. Крупеньова Т. І. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки / Т. І. Крупеньова ; Південноукр. держ.

пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса : Астропринт, 2004. – 160 с. –
Бібліогр.: с. 148–159.

Шифр НБУВ: Ва662449

34. Ольшевський І. Е. [*Шифр НБУВ:* Ао263584](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка. Містика імені й долі / І. Е. Ольшевський. – Луцьк : Терен, 2004. – 68 с. – Бібліогр.: с. 66–67.</p></div><div data-bbox=)

35. Солодков В. Косач-Квітка Лариса Петрівна (1871–1913): поетеса, прозаїк, драматург, публіцист, громадський діяч / В. Солодков, Г. Калінічева // Видатні постаті України : біогр. довід. – Київ : МАУП : Кн. палата України, 2004. – С. 419–423.

Шифр НБУВ: Вc40641

Шифр ВНБІ: Т3(4УКР)д я2 В42

36. Велика трійця: Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка / упоряд., пер. груз., вступ. тексти Р. Чілачава. – Київ : Етнос, 2005. – 336 с.

Шифр НБУВ: Со26705

37. Костенко А. І. [*Шифр НБУВ:* Ва682900; Ва682900](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка / Анатоль Ілліч Костенко ; упоряд. В. П. Сичевський ; передм. А. Костенко. – Київ : А.С.К., 2006. – 511с., [16] арк. фотоіл. – (Життя видатних людей).</p></div><div data-bbox=)

38. Аврахов Г. Г. [У книзі подано глибокий текстологічний аналіз дванадцятитомного видання творів Лесі Українки 1975–1979 рр. Об'єктом наукової критики взято рясні покривдження авторських текстів \(передовсім корпусу поезій\): від помилкових концепцій сучасних перепублікацій класиків до незліченних помилок, фальсифікаційних лакун. Посвітлено шляхи підготовки повного, переакадемічного видання спадщини Лесі Українки. В основу даного видання покладено примірник самвидавного рукопису книги 1979 р., який](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка: проблеми текстології та історії друку : до дванадцятитом. вид. творів, 1975–1979 / Григорій Герасимович Аврахов. – Луцьк : Твердиня, 2007. – 228 с.</p></div><div data-bbox=)

зберігається у Волинському краєзнавчому музеї, перероблений та доповнений автором.

Шифр НБУВ: Ва689314

Шифр ВНБІ: д У45

39. «Високе світло імені та слова...»: Леся Українка в дослідженнях Олександра Рисака : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, НДІ Лесі Українки ; упоряд.: Н. Стащенко [та ін.]. – Луцьк : Вежа, 2007. – 428 с. : фот., портр. – Бібліогр.: с. 394–405.

Шифр НБУВ: Ва724959

40. Танюк Л. [Шифр НБУВ: Р110274](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=«Пророча» п'єса в українській драматургії: Леся Українка, В. Винниченко, М. Куліш : [лекція] / Лесь Танюк ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Вежа, 2007. – 36 с.</p></div><div data-bbox=)

41. Леся Українка // Усі письменники і народна творчість : довідник / Н. І. Черсунова, Р. Б. Шутько, О. В. Козир [та ін.] ; ред.: Н. Д. Кусайкіна, О. С. Кітченко. – Київ : Майстер-клас, 2007–2008. – С. 329–340.

Довідник стисло знайомить з біографією Лесі Українки, містить відомості про особливості її творчості, що вивчається згідно з програмою Міністерства освіти і науки України з української та зарубіжної літератури нової 12-річної та старої 11-річної школи, а також за програмою вступних іспитів до вищих навчальних закладів. Видання знайомить з основними творами поетеси. Надано стислу характеристику віршів («Колискова», «Мамо, йде вже зима...», «Мрії», «Як дитиною, бувало...», «Досвітні вогні», «Красо України, Подолля!», «Contra spem spero!», «І все-таки до тебе думка лине...», «Все, все покинуть, до тебе поинуть», «І ти колись боролась, мов Ізраїль», «Скрізь плач, і стогін, і ридання...», «Тиша морська» тощо), поемі («Давня казка»), творам («Бояриня», «Лісова пісня»).

Шифр НБУВ: Ва692818

Шифр ВНБІ: Ш5(0)д. я2 У74

42. Іщук-Пазуняк Н. [Шифр НБУВ: Ва709251](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка: ідея свободи України у спектрі світової цивілізації : розвідки і доп. / Наталія Іщук-Пазуняк. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. – 432 с.</p></div><div data-bbox=)

43. Неоромантичні обрії творчих пошуків Лесі Українки: зб. наук. пр. / ред. В. Гуменюк ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, Крим. гуманітар. ун-т, Крим. республік. від. Т-ва «Україна – Світ». – Сімферопіль : Світ, 2008. – 160 с.

Шифр НБУВ: Ва703400

44. Огнева О. Д. Східні стежки Лесі Українки / О. Д. Огнева. – 2-ге вид., перероб. й допов. – Луцьк : Волинська обл. друк., 2008. – 240 с. : іл.

Книга містить твори Лесі Українки на східні сюжети, її переспіви Рігведи та давньоєгипетських ліричних пісень, переклади віршів поетеси китайською, татарською, грузинською мовами.

Шифр НБУВ: Ва705286

45. Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. пр. Вип. 8 : Леся Українка та зарубіжні письменники / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки ; упоряд. Т. П. Левчук ; редкол.: Г. Л. Аркушин [та ін.]. – Луцьк, 2009. – 334 с. – Текст укр., пол.

Шифр НБУВ: Ж73363/2009/8

50. Демська-Будзуляк Л. М. Драма свободи в модернізмі: пророчі голоси драматургії Лесі Українки : монографія / Л. М. Демська-Будзуляк. – Київ : Академвидав, 2009. – 184 с. – (Монограф). – Бібліогр.: с. 174–181.

Кожна епоха наснажується своїми ідеями, питома сутність яких живить людство на всіх етапах духовного розвитку. Серед них – ідея свободи. Феномен свободи є одним із центральних у драматургічній спадщині Лесі Українки. Поєднавши у своїй творчості українську традицію і загальносвітовий культурний досвід, вона запропонувала власну візію загальнолюдських цінностей, ідеалу свободи особистості, нації. Про це йдеться в монографічному дослідженні.

Шифр НБУВ: Ва717840

46. Леся Українка: доба і творчість : зб. наук. пр. і матеріалів : [у 3 т.] / [авт.-упоряд. Н. Г. Сташенко] ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, НДІ Лесі Українки. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009.

Т. 1. – 324 с.

Т. 2. – 309 с.

Т. 3. – 402 с.

Шифр НБУВ: В351959/1-3

47. Кочерга С. О. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Культурософія Лесі Українки : семіот.

аналіз текстів / Світлана Кочерга. – Луцьк : Твердиня, 2010. – 655 с. –
Бібліогр.: с. 622–645.

Шифр НБУВ: Ва734870

48. Кочерга С. О. [*Шифр НБУВ:* Ва735131](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Інтелектуальна парадигма культурософії Лесі Українки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Кочерга ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – 174 с. : іл. – (Посібники та підручники ВНУ імені Лесі Українки). – Бібліогр.: с. 170–174.</p></div><div data-bbox=)

49. Вісич О. А. [*Шифр НБУВ:* Ра379145](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Естетика нон-фініто в творчості Лесі Українки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Вісич Олександра Андріївна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 20 с.</p></div><div data-bbox=)

50. Вісич О. А. [*Шифр НБУВ:* Дс135830](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Естетика нон-фініто в творчості Лесі Українки : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Вісич Олександра Андріївна ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – 188 арк. – Бібліогр.: арк. 167–188.</p></div><div data-bbox=)

51. Кочерга С. О. [*Шифр НБУВ:* Ра378295](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Культурософська концепція Лесі Українки: культурні коди, образи, сюжети : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01, 10.01.06 / Кочерга Світлана Олексіївна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2011. – 40 с.</p></div><div data-bbox=)

52. Кочерга С. О. [84](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Культурософська концепція Лесі</p></div><div data-bbox=)

Українки: культурні коди, образи, сюжети : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01, 10.01.06 / Кочерга Світлана Олексіївна ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – 426 арк. – Бібліогр.: арк. 381–426.

Шифр НБУВ: Дс124412

53. Мірошниченко Л. [Творчість Лесі Українки – пристрасного лірика – органічно злита з її особистістю, і події її життя, до найінтимніших моментів «біографії душі», стають природним, у край важливим коментарем для розуміння текстів, так само як тексти – ключем до її життя.](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка. Життя і тексти / Лариса Мірошниченко ; передм. М. Коцюбинської ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Смолоскип, 2011. – 264 с. : іл.</p></div><div data-bbox=)

Текстологічні дослідження, у ході яких постають усе нові й нові об'єкти спостережень (події, манускрипти, епістолярій, спогади, іконографія), часом розгортаються у великі панорамні картини «життєтворчості», становлячи документально обґрунтовану генеалогію творів.

Шифр НБУВ: Ва748443

54. Моклиця М. В. [*Шифр НБУВ:* Ва738427](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія / Марія Моклиця. – Луцьк : [Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки], 2011. – 241 с.</p></div><div data-bbox=)

60. Савчук В. А. Доля листів Лесі Українки : монографія / В. А. Савчук. – Луцьк : Твердиня, 2011. – 168 с. – Бібліогр.: с. 148–167.

У монографії здійснено спробу цілісного викладу історії збирання і видання епістолярної спадщини Лесі Українки, аналізу опублікованих листів письменниці в джерелознавчому та текстологічному аспектах. Уперше введено в обіг великий масив вилучених радянською цензурою уривків із кореспонденцій поетеси; встановлено причини, кількість та серйозність порушень творчої волі Лесі Українки в її надрукованих епістолярних текстах.

Шифр НБУВ: Ва745118

55. Деревянко К. В. [85](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Українка против</p></div><div data-bbox=)

України / К. В. Деревянко, Г. Л. Бобров – Луганск : Виртуал. реальность, 2012. – 461 с.

Шифр НБУВ: Ва759603

56. Костриця М. Ю. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=«Я в серці маю те, що не вмирає...» Леся Українка / Микола Юхимович Костриця ; Житомир. наук.-краєзн. т-во дослідників Волині, Житомир. обл. краєзнав. музей, Житомир. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Житомир : М. Г. Косенко [вид.], 2012. – 63 с. : іл. – (Краєзнавча серія «Уславлені імена Житомирщини» ; вип. 3).

Шифр НБУВ: Ва772125

57. Леся Українка. Волинські сюжети : іст.-краєзнав. нариси / А. П. Антонюк, О. А. Бірюліна [та ін.] ; упоряд.: Н. Ю. Пушкар, В. М. Комзюк ; Волин. краєзнав. музей, Літ.-мемор. музей Лесі Українки в с. Колодяжне Ковел. р-ну. – Луцьк : Волин. старожитності, 2012. – 251 с. : фот.

Шифр НБУВ: Ва758186

64. Якубський Б. В. Творчий шлях Лесі Українки: бібліографічні матеріали : зб. ст. / Б. В. Якубський ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; НДІ Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – 471 с. : іл. – Бібліогр.: с. 452–467.

Видання знайомить читачів із матеріалами з життя і наукової спадщини Бориса Володимировича Якубського – класика нашого літературознавства, одного із основоположників наукового вивчення життя і творчості Лесі Українки, видавця й упорядника її перших багатотомних видань.

Шифр НБУВ: Ва757191

65. Левченко Г. Д. Міф проти історії. Семіосфера лірики Лесі Українки : монографія / Галина Дмитрівна Левченко. – Київ : Академвидав, 2013. – 327 с. – (Монограф). – Бібліогр.: с. 308–327.

Семіосфера у проєкції на індивідуальну творчість автора є самодостатнім лінгвосоціокультурним середовищем, що оперує притаманними лише йому субкодами. Поєднання міфо-архетипного, екзистенційно-психобіографічного та структурно-семіотичного методів прислужилося відкриттю в метатексті лірики Лесі Українки нових значень, увиразненню важливих його аспектів: тлумаченню проблеми міфологізму, метафізичних мотивів, світоглядних настанов, стильової еволюції, рецепції традиційних сюжетів та образів, що відображено в пропонованій монографії.

Шифр НБУВ: Ва765028

66. Панасенко Т. М. Леся Українка / Т. М. Панасенко. – Харків : Фоліо, 2013. – 123 с. – (Знамениті українці).

Описано драматичне життя славетної української поетеси, яке стало втіленням дієвої любові до України та її народу. Невеликовно хвора і під кінець життя майже позбавлена можливості пересування, Леся навіть з-поміж здорових людей вирізнялась своєю активною життєвою позицією і енергійністю, її творчість і донині вражає широтою тематики. Дана книга складається з декількох розділів, які присвячені тій чи іншій події в житті Лесі Українки. Текст у виданні супроводжується чималою кількістю цитат, взятих з листування письменниці та її рідних.

Шифр НБУВ: Ао267998

58. Чорномор В. [*Шифр НБУВ: Ва769223*](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка в сонячних купелях Балаклави : [дослідж., нариси, вірші] / Володимир Чорномор. – Севастополь : Просвіта, 2013. – 64 с. : іл.</p></div><div data-bbox=)

59. Ведель Е. [*Шифр НБУВ: Ва787651*](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Лірика Лесі Українки: діалог з європейською культурою : [монографія] / Ервін Ведель ; [пер. з нім. Олеси Костюк ; передм. Михайла Наєнка]. – Київ : Академія, 2014. – 78, [1] с. – (Монограф). – Пер. вид. : Lesja Ukrainka und die europaische Literatur. 1994.</p></div><div data-bbox=)

60. Забужко О. С. [*Шифр НБУВ: Ва783957*](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О. С. Забужко. – Вид. 2-ге , перероб. й допов. – Київ : Комора, 2014. – 636 с.</p></div><div data-bbox=)

61. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) : біограф. матеріали, спогади, іконографія. Кн. 2 / авт. проекту та відп. ред. Т. Скрипка ; Укр. вільна акад. наук у США. – Київ ; Нью-Йорк : Темпора, 2015. – 535 с. : фот. – Парал. тит. арк. англ.

Шифр НБУВ: В355789/2

62. Кодак М. П. [*Шифр НБУВ:* Ва800327](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Долаючи драматизм життя : наук. розмисли над творчістю Лесі Українки / Микола Кодак ; [упоряд. Л. С. Кодак]. – Луцьк : Твердиня, 2016. – 85 с.</p></div><div data-bbox=)

63. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Леся Українка і родина Косачів в історії та культурі України та Волині : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-річчю від дня народж. Лесі Українки, с. Колодяжне на Волині, 24–25 лют. 2016 р. : наук. зб. (вип. 57) / Упр. культури Волин. облдержадмін. [та ін.] ; [упоряд.: А. Силюк, В. Комзюк]. – Луцьк, 2016. – 288 с. : іл. – Назва обкл. : Леся Українка і родина Косачів в історії та культурі України та Волині. Науковий збірник.

Шифр НБУВ: Со34593

64. Романов С. М. [*Шифр НБУВ:* Ва818948](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка і Олександр Олесь: на порубіжжі часів, світів, ідентичностей : монографія / Сергій Миколайович Романов ; [наук. ред. М. В. Моклиця] ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, НДІ Лесі Українки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 499 с. – Бібліогр.: с. 471–493.</p></div><div data-bbox=)

65. Огнева О. [*Шифр НБУВ:* Р135271](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Французький слід у творчому спадку Лесі Українки: Ге Баоцюань і Леся Українка в українсько-китайському літературному діалозі : [статті] / Олена Огнева ; [відп. ред., уклад., авт. вступ. слова О. Петренко ; передм.: Г. Надоленко] ; Одес. будинок-музей ім. М. К. Реріха, Укр. культур. центр при Посольстві України в державі Ізраїль. – Одеса : Астропринт, 2018. – 27, [1] с. : іл. – (Спадщина України ; вип. 1).</p></div><div data-bbox=)

66. Леся Українка в діаспорному літературознавстві: німецько-українські зв'язки : зб. наук. пр. за матеріалами XI Міжнар. наук. конф. в Мюнхені (4–7 квіт. 2019 р.) / Нім.-укр. наук. об-ня ім. Юрія Бойка-Блохина, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Мюнхен ; Тернопіль : Осадца Ю. В. – 2019. – Т. 11 / уклад., заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця ; редкол.: С. Кочерга [та ін.]. – 363 с. : фот.

До збірника увійшли матеріали Міжнародної наукової конференції: «Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки», яка відбулася в Мюнхені 4–7 квітня 2019 р. Дослідження вчених різнобічні, базуються на архівних матеріалах, у яких висвітлюється роль діаспорних учених у розвитку лесезнавства. Включено також матеріали щодо німецько-українських зв'язків з давніх часів до сьогодення в різних сферах діяльності, висвітлено роль і перспективи цих стосунків у майбутньому. Матеріали можуть бути використані викладачами, студентами, аспірантами в їхній науковій роботі, привнесуть нові знання про Україну, культура якої була тісно пов'язана із західноєвропейською.

Шифр НБУВ: В358151/11

67. Олена Пчілка, Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури : наук. зб. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річчю від дня народж. Олени Пчілки та 70-річчю з часу створення Колодяжен. літ.-мемор. музею Лесі Українки, м. Луцьк – с. Колодяжне, 25–26 черв. 2019 р. / [упоряд.: Є. Ковальчук та ін.] ; Волин. облрада [та ін.]. – Луцьк, 2019. – 126 с. : іл.

Шифр НБУВ: Со37047

68. Панасенко Т. М. [*Шифр НБУВ:* Ао271539; Ао275755; Ао267998](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Леся Українка / Тетяна Михайлівна Панасенко. – Харків : Фоліо, 2019. – 122, [5] с. : іл. – (Знамениті українці).</p></div><div data-bbox=)

Бібліографічні покажчики

69. Комаров М. Українська драматургія : зб. бібліогр. знадобів до історії укр. драми і театру укр. (1815–1906 р.) / М. Комаров. – Одеса : Друк. Є. Фесенка, 1906. – 230 с.

Про здійснені поетесою переклади драматичних творів. – С. 68.

Про драматичні твори Лесі Українки. – С. 77, 110.

Шифр НБУВ: Во137066

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)5 я1 У45

70. Комаров М. До «Української драматургії» : зб. бібліогр. знадобів до історії укр. драми і театру за 1906–1912 р. : з дод. та поправками / М. Комаров. – Одеса : Друк. Є. Фесенка, 1912. – 107 с.

Цей посібник є доповненням до покажчика М. Комарова «Українська драматургія» (Одеса, 1906). Про драматичні твори Лесі Українки. – С. 9, 22, 30, 41, 48.

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)5я1 У45

71. Леся Українка (1871–1946) : бібліогр. покажч. з матеріалів ювіл. вист. / впоряд.: М. В. Булавицька, Г. М. Гимельфарб ; Б-ка АН УРСР, Бібліогр. від. – Київ, 1946. – 34 с. – Машинопис.

Зі змісту: Біографічні матеріали; Поезії; Драматичні твори; Проза; Леся Українка – критик і публіцист; Вперше опубліковані та не перевидані твори; Леся Українка і російська література; Леся Українка і світова література; Твори Лесі Українки, покладені на музику; Леся Українка – дітям; Вшанування пам'яті Л. Українки; Критична література про Лесю Українку, видана до ювілею.

Шифр ВНБІ: д У45

72. Булавицька М. В. Леся Українка : бібліогр. покажч. / М. В. Булавицька ; відп. ред. І. З. Бойко ; АН УРСР, Держ. публ. б-ка УРСР. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. – 103 с.

Покажчик містить 8 розділів. У першому подано відомості про дати життя і творчості Лесі Українки. До другого розділу «Основні видання творів Лесі Українки» увійшли повні чотири збірки п'ятитомного видання АН УРСР, вибрані твори та поезії, видання окремих творів у перекладах на російську мову. При описі збірок творів розкрито їхній зміст. У третьому розділі «Критико-біографічна література про Лесю Українку» зібрано біографічні матеріали в листах письменниці, в спогадах про неї, в критико-біографічних нарисах і монографіях, у публікаціях окремих документів. Література четвертого розділу «Леся Українка і народна творчість» виявляє ставлення Лесі Українки до народної творчості, її активну участь у збиранні народних пісень, казок, легенд тощо. У п'ятому розділі «Леся Українка та українські письменники» відображено автобіографічні та критичні матеріали про творчі зв'язки Лесі Українки з видатними українськими письменниками минулого, зокрема, Т. Г. Шевченком, І. Франком, П. Грабовським, О. Кобилянською, М. Старицьким, В. Стефаником. Шостий розділ «Леся Українка і російська література» містить матеріали про її художні переклади з російської мови. Сьомий розділ «Леся Українка і зарубіжна література» подає літературу про використання Лесею Українкою тем та сюжетів зі скарбниці світової літератури, про її переклади з іноземних мов, про її критичні статті, в яких висвітлюються питання творчості зарубіжних письменників. У восьмому розділі «Леся Українка в художній літературі» вміщено художні твори письменників радянської доби про Лесю Українку.

Довідково-пошуковий апарат містить алфавітний покажчик творів, алфавітний покажчик імен авторів, перекладачів, редакторів, художників-ілюстраторів книг.

Шифр НБУВ: Во647529

Шифр ВНБІ: д У45

73. Леся Українка : (метод. і бібліогр. матеріали для мас. б-к) / М-во культури УРСР, Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького ; склала Л. С. Скржипчак. – Київ : Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1963. – 60 с. : фотопортр., схем.

У збірнику вміщено методичні і бібліографічні матеріали на допомогу бібліотечним працівникам на відзначення 50-річчя з дня смерті Лесі Українки. Подано коротку біографічну довідку, бібліографію творів Лесі Українки та література про її життя і діяльність, методичні поради щодо проведення індивідуальної та різноманітної масової роботи серед читачів. Представлено матеріали з виготовлення бібліотечних плакатів, книжково-ілюстративної виставки, тематичних оглядів творів Лесі Українки, літературних вечорів, читацької конференції.

Шифр НБУВ: Во884312

Шифр ВНБІ: д У45

74. Бутрин М. Д. Леся Українка (Л. П. Косач-Квітка). 1871–1913 // Бутрин М. Л. Мова і стиль українських письменників : бібліогр. покажч. літ. за 1953–1964 рр. / М. Д. Бутрин. – Львів : Каменяр, 1966. – С. 106–114.

Шифр НБУВ: Ва2433

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 Б93

75. Українка Леся (Косач Л. П.) // Українські літературні альманахи і збірники XIX – початку XX ст. : бібліогр. покажч. / склав І. З. Бойко. – Київ : Наук. думка, 1967. – С. 334–336.

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 У45

76. Бібліографічний покажчик про вистави п'єс Лесі Українки / Укр. театр. т-во. – Київ, 1970. – 57 с.

Шифр НБУВ: Вc7275

77. Леся Українка (1871–1971). До 100-річчя з дня народж. : (інструкт.-метод. лист) / Держ. респ. б-ка УРСР ім. КПРС. – Київ : Ред.-вид. Б-ки ім. КПРС, 1970. – 11 с.

Шифр ВНБІ: д У45

78. Леся Українка : рек. бібліогр. покажч. : до 100-річчя з дня народж. / склав М. О. Мороз ; ред. В. І. Лучук ; АН УРСР, Львів. держ. наук. б-ка. – Львів, 1971. – 81 с.

Рекомендаційний бібліографічний покажчик охоплює відомості про основні видання Лесі Українки, зокрема творів українською мовою та в російських перекладах. Подаються відомості про основну критичну літературу, що з'явилася за 1945–1970 рр. Окремим розділом виділено матеріали до теми «Леся Українка в художній літературі і мистецтві». Заслуговують на увагу науковців і розділи «Автореферати дисертацій на

здобуття вченого ступеня кандидата наук» (1949–1970) та «Збірки наукових праць» (1946–1963).

Довідково-пошуковий апарат складається з покажчика імен.

Шифр НБУВ: Ва146103

Шифр ВНБІ: д У45

79. Співак І. Поезія про Лесю Українку : бібліогр. покажч. / І. Співак // Укр. літературознавство. – 1971. – Вип. 13. – С. 103–109.

Шифр НБУВ: Ж29694

80. Леся Українка : бібліогр. покажч. 1884–1970 / склали: М. В. Булавицька, М. О. Мороз ; відп. ред. М. Д. Деркач ; АН УРСР, Центр. наук. б-ка, Львів. наук. б-ка – Київ : Наук. думка, 1972. – 392 с.

Бібліографію підготовлено до 100-річчя від дня народження Лесі Українки. Бібліографія містить матеріали про літературну, публіцистичну та наукову діяльність Лесі Українки, а також про різноманітні форми зацікавленості й поваги до її імені: про видання творів, критичну літературу, яка містить хронікальні замітки про вшанування пам'яті, художні твори, присвячені Лесі Українці, сценічну історію її драматичних творів, кінофільми, музичні композиції на слова поетеси, бібліографічні покажчики. Крім того, подаються відомості про розповсюдження творів Лесі Українки серед народів зарубіжних країн. Відомості про переклади творів Лесі Українки на мови країн світу та про критичну літературу подаються на основі довідок, отриманих з різних бібліотек.

Покажчик містить два основні розділи: «Твори Лесі Українки», «Про Лесю Українку та її творчість». Довідково-пошуковий апарат складається з покажчика імен, назв творів Лесі Українки, предметного покажчика та списку використаних періодичних видань з вказівкою на місце видання.

Шифр НБУВ: Ва637806

Шифр ВНБІ: д У45

81. Леся Українка в Одесі : бібліогр. покажч. / склали: Г. Д. Зленко, Є. Ф. Ткаченко ; ред. І. С. Шелестович ; М-во культури УРСР, Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького. – Одеса, 1981. – 84 с. – (Літературна Одеса).

Впродовж чверті століття особисті та творчі зв'язки едали геніальну українську поетесу Лесю Українку з Одесою. Покажчик допомагає ширше пізнати контакти поетеси з чорноморським містом.

Матеріал систематизовано за розділами: Художні твори Лесі Українки, присвячені Одесі; Листи Лесі Українки та її рідних, у яких ідеться про Одесу; Документальні матеріали про зв'язки Лесі Українки з Одесою; Фотознімки Лесі Українки, зроблені в Одесі; Прижиттєві публікації творів Лесі Українки в одеських виданнях; Прижиттєві відгуки на твори Лесі Українки в одеській пресі. Рецензії одеських критиків; Одеська преса про смерть і похорон Лесі Українки; Спогади про перебування Лесі Українки в Одесі; Дослідження

зв'язків Лесі Українки з Одесою; Драми Лесі Українки на одеській сцені; Літературознавці Одеси про Лесю Українку; Літературні твори про Лесю Українку; Леся Українка у творчості одеських художників; Твори одеських композиторів на тексти Лесі Українки; Поети Одеси – Лесі Українці; Фольклорні твори про Лесю Українку, записані на Одещині; Переклади творів Лесі Українки, виконані в Одесі; Вшанування пам'яті Лесі Українки в Одесі; Довідкові видання; Бібліографічні матеріали; Прижиттєві видання творів Лесі Українки в одеських бібліотеках.

Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Ва375688

Шифр ВНБІ: д У45

82. Леся Українка і Волинь : рек. список літ. / Волин. орг. спілки письменників України, Волин. держ. обл. б-ка, Волин. обл. орг. т-ва книголюбів ; список склала Е. С. Боремчук. – Луцьк : Ковел. міська друк., 1981. – 8 с.

Видання присвячено 110-річчю з дня народження Лесі Українки. Список має 3 розділи: «Волинь у творах Лесі Українки», «Життя і творчість Лесі Українки на Волині», «Вшанування пам'яті Лесі Українки в області».

Шифр НБУВ: Р35661

Шифр ВНБІ: д У45

83. Прижиттєві документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів : каталог-довідник / Волин. краєзнав. музей, Літ.-мемор. музей Лесі Українки в с. Колодяжному Ковел. р-ну, Держ. архів Волин. обл. ; уклад.: В. М. Комзюк, А. П. Кравчук, О. Д. Огнева, Н. Ю. Пушкар. – Луцьк : Ініціал, 1996. – 48 с. : фотоіл.

Каталог є першою спробою зібрати воедино документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів, що зберігаються в різних державних установах Волині. Матеріали розміщено за тематично-хронологічним принципом.

Видання присвячено до 125-ї річниці від дня народження Лесі Українки. Каталогізовано 360 найменувань (287 позицій). Книга складається з передмови та 11 розділів. Зокрема, «Автографи Лесі Українки», «Автографи Ольги Косач-Кривинюк», «Документи родини Косачів», «Фото родини Косачів», «Прижиттєві видання творів Лесі Українки»: окремі видання та твори надруковані в збірниках і періодичних виданнях, «Прижиттєві видання творів Олени Пчілки», «Творчий доробок Ольги Косач-Кривинюк»: видання творів, зразки вишивок з етнографічних зібрань, «Творчий доробок Юрія Миколайовича Косача»: видання творів, живопис, «Рідкісні видання творів Лесі Українки та найближчого родинного оточення»: Лесі Українки, Олени Пчілки, Климента Квітки, Михайла Драгоманова, «Рецензії, критичні замітки, відгуки», «Особисті речі Лесі Українки та родини Косачів».

Довідково-пошуковий апарат складається з покажчика імен та назв.
Частина матеріалів проілюстрована.

Шифр НБУВ: Ва567255

Шифр ВНБІ: д У45

84. Леся Українка : бібліогр. покажч. пр. викл., аспірантів та студентів ВДУ ім. Лесі Українки (1957–2000) / уклад.: А. Б. Гайда, О. О. Рисак ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Каф. укр. літ., Лаб. лесезнавства. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 34 с.

Покажчик присвячено 130-річчю від дня народження Лесі Українки. У книзі наведено наукові праці викладачів Луцького педагогічного інституту (нині – Волинського держуніверситету) за 1957–2000 рр., а також дипломні та магістерські роботи студентів за 1979–2000 рр. Допоміжний апарат складається з алфавітного покажчика авторів.

Шифр НБУВ: Р90186

Шифр ВНБІ: д У45

85. «Як я умру, на світі запалає Покинутий вогонь моїх пісень...» : інформ. список літ. до 130-річчя від дня народж. Лесі Українки (1871–1913) / М-во культури і мистецтв України, Держ. б-ка України для дітей ; складач Н. В. Загайна ; ред. Л. І. Стахурська. – Київ, 2001. – 9 с.

До видання увійшли літературно-критичні статті та сценарії, що висвітлюють життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

Шифр НБУВ: Р91999

Шифр ВНБІ: д У45

86. Леся Українка : бібліогр. покажч. пр. викл., працівників, аспірантів та студентів ВДУ ім. Лесі Українки (2000–2005) : до 135-річниці від дня народж. Лесі Українки / уклад. Л. Ф. Златогорська ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, НДІ Лесі Українки. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 40 с.

Це видання є продовженням роботи над упорядкуванням повної бібліографії, присвяченої творчості Лесі Українки. У покажчику наведено за хронологією наукові праці викладачів, працівників, аспірантів та дипломні роботи студентів. Бібліографія містить праці, які висвітлюють наукові дослідження про життя і творчість поетеси, а також різноманітні сфери зацікавлення та вшанування її імені.

Примітки до бібліографії включають «Перелік конференцій, семінарів, наукових читань», у яких брали участь викладачі ВДУ ім. Лесі Українки та коротку довідку «Про авторів».

Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Р108179

Шифр ВНБІ: д У45

87. Документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів у музеях, установах Волині : каталог-довідник / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Літ.-мемор. музей-садиба Лесі Українки в с. Колодяжне Ковел. р-ну, Держ. архів Волин. обл. ; упоряд.: Т. Я. Данилюк-Терещук, Н. Ю. Пушкар [та ін.]. – Вид. 2-ге зі змінами й допов. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 136 с. : фот.

Видання в повному обсязі представляє фондові колекції Літературно-меморіального музею Лесі Українки в с. Колодяжне, Волинського краєзнавчого музею, Музею Лесі Українки Волинського національного університету ім. Лесі Українки, біобібліографічного відділу ім. професора О. Рисака Науково-дослідного інституту Лесі Українки, бібліотеки ВНУ ім. Лесі Українки та Державного архіву Волинської області.

Матеріал систематизовано за розділами: Автографи Лесі Українки; Листи до Лесі Українки (18 листів-листівок, що хронологічно охоплюють 1904–1915 рр.); Листи (рукописи) осіб близького оточення Лесі Українки; Автографи Олени Пчілки; Автографи Ольги Косач-Кривинюк; Автографи Ізидори Косач-Борисової та Ольги Сергіїв; Документи родини Косач; Іконографія родини Косачів; Прижиттєві видання творів Лесі Українки; Прижиттєві видання творів Олени Пчілки; Творчий доробок Косач-Кривинюк; Особисті речі Лесі Українки та родини Косачів (каталогізовано 93 предмети); Рідкісні видання творів Лесі Українки та найближчого родинного оточення; Рецензії, критичні замітки, відгуки; Видання творів Лесі Українки мовами народів світу. Доповнюють бібліографічний матеріал додатки – «Документи» й «Іконографія».

Довідково-пошуковий апарат складається з покажчика імен та назв, списку скорочень.

Шифр НБУВ: Ва699341

Шифр ВНБІ: д У45

88. Леся Українка на сторінках журналу «Слово і Час» : бібліогр. покажч. / уклад. Л. Ф. Златогорська ; Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, НДІ Лесі Українки, Наук.-дослід. лаб. вивчення творчості Лесі Українки ім. О. Рисака. – Луцьк : Ред.-вид. від. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 128 с.

Наукова новизна цього видання в тому, що вперше зібрано й систематизовано матеріали, які стосуються вивчення творчості Лесі Українки та її родини на сторінках журналу «Слово і Час» за 1938–2009 рр.

Матеріали покажчика подано за розділами: «Наукові записки», «Радянське літературознавство», «Слово і Час» («Січ»). Бібліографія містить праці, які репрезентують широкі грані наукових досліджень життя та творчості Лесі Українки, різноманітні сфери зацікавлення та вшанування її імені.

Пропоноване видання є продовженням роботи над упорядкуванням повної бібліографії, присвяченої творчості видатної поетеси. Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика авторів.

Шифр НБУВ: Ва734713

Шифр ВНБІ: д У45

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

А. Струнгар, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Основа геоінформаційного простору бібліотек України

Реалізація сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та збільшення документальних потоків на базі технологічного прориву ХХІ ст. обумовлює трансформацію будь-якої інформації в електронний вигляд. Сучасні системи управління порталами дають змогу реалізовувати проєкти будь-якої складності, у яких важливу роль відіграє конвергенція різноманітних каналів комунікації.

Розроблення певної стратегії щодо представлення та розвитку бібліотечних порталів у пошукових системах, що є запорукою успіху бібліотечного представництва в інтернет-середовищі, має бути важливою складовою будь-якої політики чи стратегії розвитку бібліотеки в інтерактивному інформаційному середовищі. Адже основною метою опублікування матеріалів в інформаційних джерелах виступає поширення їх до цільової аудиторії, простота доступності пошуку та популяризація контенту. Побудова комунікацій з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій на сьогодні має складну структуру, оскільки невід'ємною складовою виступають пошукові системи.

У ХХІ ст. такі пошукові системи, як Google, Yandex, Yahoo, Bing тощо, мають технологічні параметри ранжування вебсайтів та їхньої інформації за певними ключовими запитами користувачів. Запити користувачів у пошукових мережах мають показники, які відображають затребуваність читачів при використанні пошуковими системами. Комунікація користувача та інформаційного представництва бібліотеки представлено на рисунку 1. При подібних запитах користувач системи пошуку сподівається на релевантність запиту щодо видачі на сторінці Google. Водночас бібліотечна установа сподівається на те, що вебсторінку з підготовленим матеріалом побачать користувачі, які зацікавлені в інформації на вебсторінці. У результаті користувач у пошуковій системі Google витрачає багато часу на безпосередньо процес пошуку, а бібліотечна установа не може надати свій продукт цільовій аудиторії.

Рис. 1. Комунікація користувача та бібліотечного представництва

Щодо ефективності вебресурсу, то одним з найпопулярніших показників є вимірювання за допомогою переходів на сайт, що становить лише певну частину ефективності роботи вебсайту. Варто зазначити, що до основних показників можна віднести рейтинги сайту DR; UR; Ahrefs; Alexa; кількість переходів; кількість ключових слів, за якими сайт перебуває на перших 100, 10, 3 позиціях пошукових систем; геотаргетинг; кількість показів у пошуковій системі. Варто наголосити на тому, що лише комплексна аналітика дає змогу зрозуміти та порівняти інтернет-ресурси, оцінити їхню ефективність та спрогнозувати їх подальшу роботу.

За описом Л. Пейджа, близька до ідеалу пошукова система розуміє значення запиту і видає саме ті результати, які потрібні. Дослідження команд Google показують, що для користувачів також важлива швидкість отримання результатів. Щоб підібрати сторінки, що містять релевантні відомості, насамперед необхідно проаналізувати значення слів у запиті. Тому можна сказати, що повинен проводитися аналіз мовної моделі запиту, що дає змогу визначати, які поєднання слів треба шукати в індексі пошукової системи. Для цього виконується ряд дій – від інтерпретації орфографічних помилок до визначення типу введеного запиту на основі результатів останніх досліджень у сфері розуміння природної мови. Наприклад, навіть якщо у введеного слова кілька значень, Google-пошук визначить вірне. Це стало можливим завдяки спеціальній системі синонімів, що дає змогу істотно збільшити якість результатів на понад 30 % запитів на різних мовах. Тому впевнено можна стверджувати, що взаємозв'язок гіпертекстових посилань, ключових запитів користувачів та пошукової видачі релевантних вебресурсів став основою для формування нового напрямку – SEO-просування.

Варто зазначити, що зовнішні гіпертекстові зв'язки мають набір певних параметрів, які характеризують їхню якість. Оскільки бібліотечні сайти мають декілька мов, семантичне ядро побудовано з певним напрямом розвитку, а саме: ресурс має різні показники топових позицій та кількості ключових слів на топових позиціях у різних країнах.

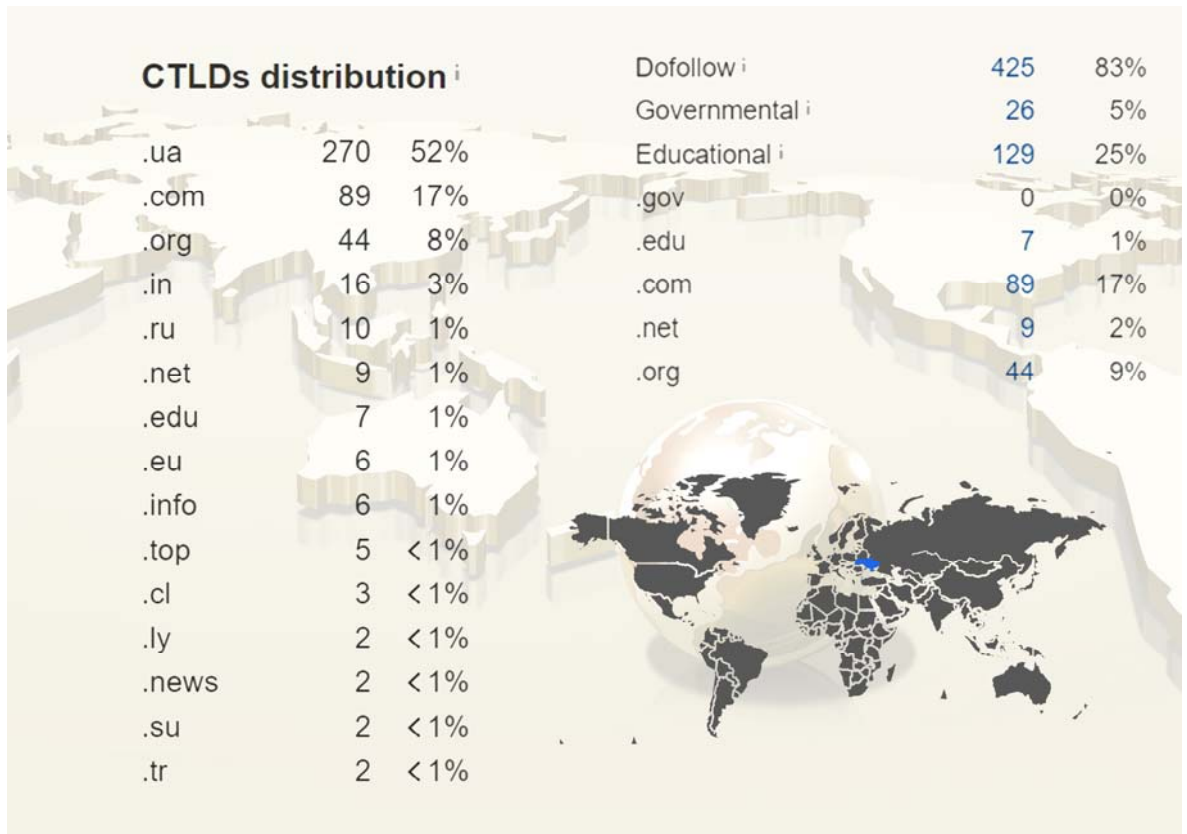

Рис. 2. Структура зовнішніх гіперпосилань

Розглянемо три координуючі науково-методичні центри публічних бібліотек, таких як Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (рис. 3), Національна бібліотека України для дітей (рис. 4), Державна бібліотека України для юнацтва (рис. 5).

Рис. 3. Семантичний напрям пошукового трафіку Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

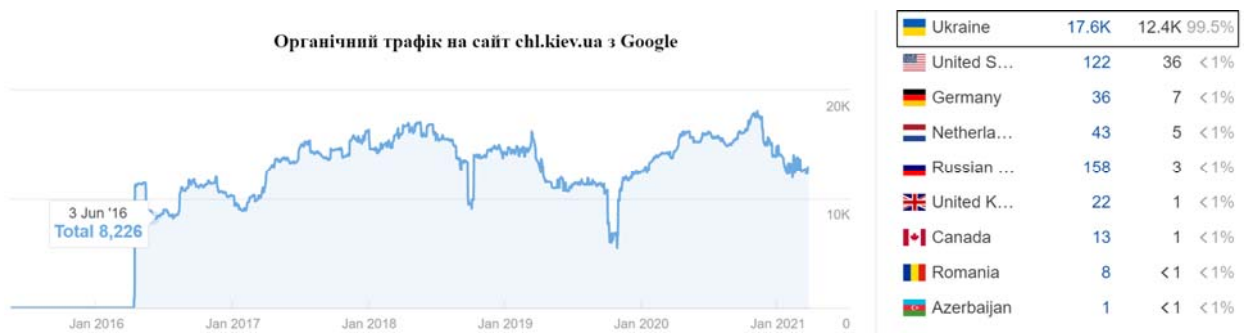

Рис. 4. Семантичний напрям пошукового трафіку Національної бібліотеки України для дітей

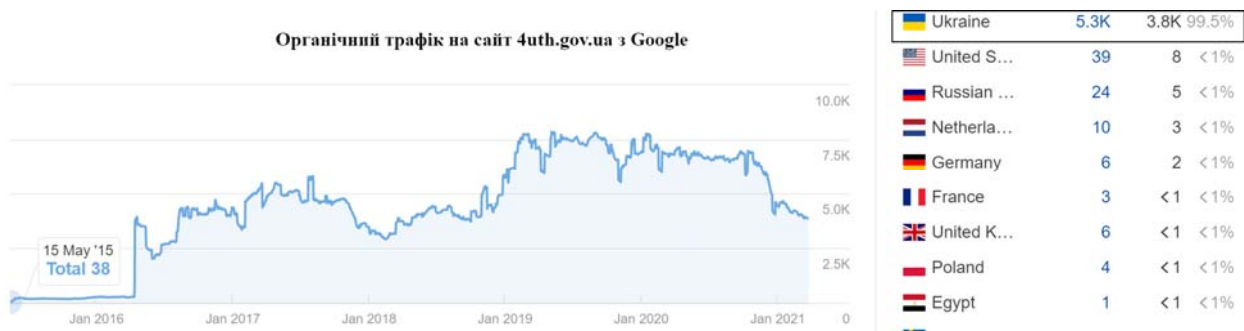

Рис. 5. Семантичний напрям пошукового трафіку Державної бібліотеки України для юнацтва

Відповідно до отриманих даних, у всіх координуючих науково-методичних центрів публічних бібліотек семантичне ядро сформовано вірно, вебресурси отримують органічний трафік з України. Гарним прикладом зміщеного семантичного ядра є Державна науково-технічна бібліотека України (рис. 6).

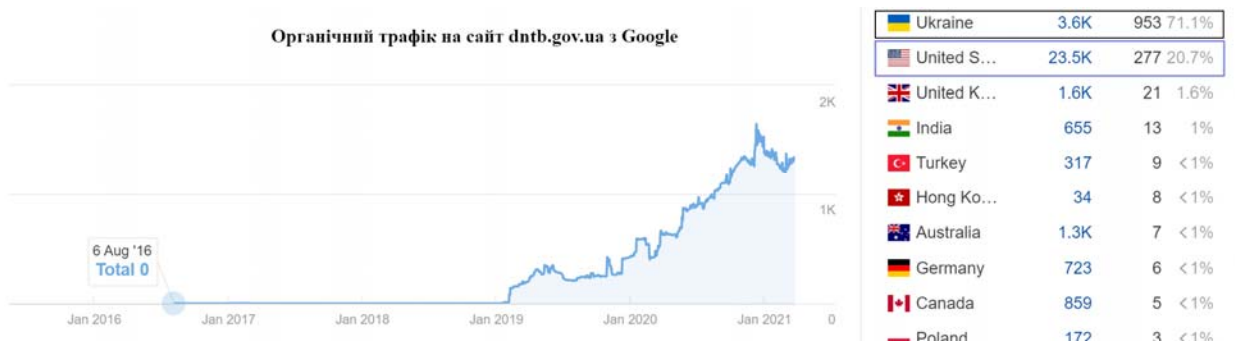

Рис. 6. Семантичний напрям пошукового трафіку Державної науково-технічної бібліотеки України

Понад 20 % відвідувань сайту відбувається із США, майже 2 % – з Великої Британії, а кількість ключових слів становить 23 тис. 500, які рухаються у топ-пошуку американської видачі, тоді як в Україні становить лише 3 тис. 600. Але основний трафік на сайт поступає з України, що

підтверджує низькі позиції ключових запитів у США (рис. 7) та більші в Україні.

Рис. 7. Семантика та трафік Державної науково-технічної бібліотеки України у США

Але це лише питання часу, оскільки при такій кількості семантичних груп, якщо цілеспрямовано розвивати цей напрям, бібліотечний сайт Державної науково-технічної бібліотеки України може стати найвідвідуванішим сайтом України в бібліотечній сфері в США (рис. 7).

Наприклад, розглянемо Публічну бібліотеку Філадельфії в США. Її відвідує близько 31 тис. користувачів у місяць з органічного пошуку, кількість ключових запитів серед найбільш затребуваних 100 запитів у Google становить 4 тис. 200; оскільки більшість ключових слів перебувають на перших сторінках пошуку, вони мають гарні показники відвідуваності вебресурсу (рис. 8).

Згідно з отриманими даними, у Державної науково-технічної бібліотеки України семантичне ядро вже становить 23 тис. 500, а в бібліотеки Філадельфії – лише 4 тис. 200. При просуненні запитів на перші сторінки більшість американців зможе читати й користуватися Українським бібліотечним порталом, звісно, у тій тематичній зоні, яка буде серед найкращих у Google. Таким чином, ми розглядаємо вплив семантичного ядра на різні пошукові системи Google та можливість донесення важливої інформації до більшості мешканців тієї чи іншої країни.

Рис. 8. Семантика та трафік Публічної бібліотеки Філадельфії в США.
Джерело: freelibrary.org

Геоінформаційний простір бібліотек України має величезні можливості охоплення мільйонами користувачів та подавати оперативну важливу інформацію в потрібне місце. За рахунок величезної кількості матеріалів, які зберігаються й надходять до бібліотеки, при правильній структурі та роботі інформаційних порталів жоден канал новин не зможе охоплювати настільки велику кількість людей, як бібліотеки. Диджитал-розвиток бібліотек потребує координаційної роботи, побудови стратегії розвитку та подання інформації, формування структуризації кожного сегменту роботи від прийому матеріалів, публікації до аналітики.